

Tunna gröna linjen

De "gröna bandens" roll i Uppsalas planering
1958–2016

Albin Larsson

Examensarbete/Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Landskapsarkitekturprogrammet - Uppsala
Uppsala 2024

Tunna gröna linjen. De ”gröna bandens” roll i Uppsalas planering 1958–2016

The thin green line. The role of “green ribbons” in the planning of Uppsala 1958–2016

Albin Larsson

Handledare: Mattias Qviström, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land

Examinator: Amalia Engström, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land

Bitr. examinator: Helena Espmark, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land
Åsa Ahrlund, Sveriges lantbruksuniversitet, institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp

Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A2E

Kurstitel: Självständigt arbete i landskapsarkitektur, A2E - landskapsarkitektprogrammet - Uppsala

Kurskod: EX0860

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet - Uppsala

Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2024

Omslagsbild: Albin Larsson (2024)

Upphovsrätt: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.

Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: gröna band, grönbälten, gröna kilar, grönstråk, grönstruktur, översiktsplan, generalplan, kommunprogram, övergripande planering, stadsplanering, förtätning, den kompakta staden

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landskapsarkitektur

Sammanfattning

Inom den stadsplanering som många landskapsarkitekter verkar inom är frågor rörande förtätning och grönstruktur återkommenade. Inom grönstrukturen ryms, vad detta arbete kallar för, ”gröna band”. Banden utgörs av långsmala, ej hårdgjorda markytor med växtlighet som löper genom stadsväven. Detta arbete undersöker hur Uppsalas övergripande planer (generalplaner, kommunprogram och översiktsplaner) har planerat för de gröna banden mellan 1958-2016, och hur förtätningen har påverkat denna utveckling. Följande två frågeställningar ligger till grund för arbetet:

- Hur har planeringen av gröna band utvecklats inom den kommunala övergripande planeringen av Uppsala stad mellan åren 1958–2016?
- Hur förhåller sig den övergripande kommunala planeringen av de gröna banden och förtätningen till varandra, i Uppsala stad mellan åren 1958–2016?

Kvalitativa dokumentanalyser av Uppsala kommuns övergripande planer från 1958–2016 legat till grund för arbetets metod. En enklare litteraturstudie har även genomförts för att kontextualisera innehållet i planerna.

Planeringen av de gröna banden har gått från att främst fokusera på deras rekreativa funktioner, till att även inkludera sociala och ekologiska perspektiv i högre utsträckning. När planeringen går över till att ha större hållbarhetsfokus tycks dock värden kopplade bland annat till estetik och kulturhistoria få mindre utrymme i planerna. Strukturen av banden går från att främst löpa radiellt genom staden till ett mer oregelbundet mönster. Det sker för att de tidigare planerna strävar efter att förbinda staden med naturen utanför, medan de senare också ämnar förbinda grönytorna inom staden med varandra. Banden får sammantaget betydligt mer utrymme i de senare planerna än i de tidigare. Samtidigt är de senare planerna mer positivt inställda till förtätning. Framför allt i 2010 och 2016 års planer märks konflikten mellan förtätningen och de gröna banden allt mer. Banden lyfts fram som viktiga, bara för att sedan bebyggas i strävan efter ett mer kompakt Uppsala. De gröna banden må formellt sett ha högre status i 2000-talets planer, men de är samtidigt under större hot, från kommunens egen planering.

Nyckelord: gröna band, grönbälten, gröna kilar, grönstråk, grönstruktur, översiktsplan, generalplan, kommunprogram, övergripande planering, stadsplanering, förtätning, den kompakta staden

Abstract

Within the field of urban planning where many landscape architects conduct their work, the topics urban densification and green infrastructure are recurring. Within the green infrastructure you can find what this study refers to as “green ribbons”. These ribbons consist of somewhat narrow, unpaved areas with vegetation that cut through the city. This study examines how Uppsala's comprehensive plans have planned for these ribbons between 1958-2016, and how urban densification has influenced this development. The following two questions guide the study:

- How has the planning of green ribbons evolved within the municipal comprehensive planning of Uppsala city between 1958–2016?
- How does the comprehensive municipal planning of the green ribbons relate to that of urban densification in Uppsala city between 1958–2016?

Qualitative document analyses of Uppsala Municipality's comprehensive plans from 1958–2016 form the foundation of the study's methodology. A simple literature review has also been conducted to contextualize the content of the plans.

The planning of the ribbons has shifted from primarily focusing on their recreational functions to increasingly incorporating social and ecological perspectives. When the planning started to pay more attention to sustainability it seems like values related to aesthetics and cultural history, for example, has been given less space in the plans though. The structure of the ribbons in the older plans is mostly radial and more irregular in the newer ones. That is because the older plans aim to connect the city with the outside nature, while the newer ones also strive to connect the green spaces within the city. Overall, the ribbons receive significantly more attention in the later plans than in the earlier ones. At the same time, the later plans are more favourable toward densification. Especially in the 2010 and 2016 plans, the conflict between urban densification and the ribbons becomes increasingly evident. The ribbons are often promoted as important, only to be exploited in the pursuit of a more compact Uppsala. Although the ribbons may formally have a higher status in the 21st-century plans, they are also under greater threat from the municipality's own planning.

Keywords: green ribbons, greenbelts, green wedges, greenways, green infrastructure, comprehensive plan, general plan, municipal program, comprehensive planning, city planning, urban densification, compact city

Innehållsförteckning

Tabellförteckning	8
Figurförteckning.....	9
1. Introduktion	10
1.1 Inledning.....	10
1.2 Syfte	11
1.3 Frågeställningar	11
1.4 Målgrupp	12
1.5 Begrepp.....	12
1.5.1 Gröna band.....	12
1.5.2 Övergripande planer/planering	12
1.6 Avgränsning	13
2. Metod.....	15
2.1 Dokument- och innehållsstudier.....	15
2.2 Litteraturstudie	17
3. Bakgrund	18
3.1 Grönstråkets historiska utveckling	18
3.2 Uppsalas historiska grönplanering och befolkningsökning.....	21
3.3 Konflikten mellan förtätning och gröna band	22
3.4 Kommunernas övergripande stadsplanering sedan 1947	23
4. Material.....	25
4.1 Generalplan 1958	26
4.2 Generalplan 1969	27
4.3 Kommunprogram 1975	27
4.4 Kommunprogram 1985	27
4.5 Översiktsplan 1990	28
4.6 Översiktsplan 2002	28
4.7 Översiktsplan 2010	28
4.8 Översiktsplan 2016	29
5. Dokumentstudier	30
5.1 Generalplan 1958	31
5.1.1 Begrepp	32

5.1.2	Syfte och funktion	33
5.1.3	Utbredning, form och kartläggning	34
5.1.4	Förtätning	40
5.1.5	Avslutande reflektion	40
5.2	Generalplan 1969	41
5.2.1	Begrepp	42
5.2.2	Syfte och funktion	42
5.2.3	Utbredning, form och kartläggning	42
5.2.4	Förtätning	43
5.2.5	Avslutande reflektion	44
5.3	Kommunprogram 1975 och 1985	45
5.3.1	Kommunprogram 1975	45
5.3.2	Kommunprogram 1985	46
5.3.3	Avslutande reflektion	47
5.4	Översiktsplan 1990	47
5.4.1	Begrepp och definitioner	47
5.4.2	Syfte och funktion	48
5.4.3	Utbredning, form och kartläggning	49
5.4.4	Förtätning	52
5.4.5	Avslutande reflektion	52
5.5	Översiktsplan 2002	53
5.5.1	Begrepp och definitioner	54
5.5.2	Syfte och funktion	55
5.5.3	Utbredning, form och kartläggning	56
5.5.4	Förtätning	57
5.5.5	Avslutande reflektion	58
5.6	Översiktsplan 2010	59
5.6.1	Begrepp och definitioner	60
5.6.2	Syfte, värde och funktion	60
5.6.3	Utbredning, form och kartläggning	62
5.6.4	Förtätning	64
5.6.5	Avslutande reflektion	65
5.7	Översiktsplan 2016	66
5.7.1	Begrepp	67
5.7.2	Syfte och funktion	67
5.7.3	Utbredning, form och kartläggning	69
5.7.4	Förtätning	72
5.7.5	Avslutande reflektion	73
6.	Analys	74
6.1	Planernas utveckling	74
6.2	Utvecklingen av begreppsanvändningen	76

6.3	Utvecklingen av syftena och funktionerna	78
6.4	Utvecklingen av formerna och kartläggningen.....	80
6.5	Utvecklingen av förtättningsviljan.....	83
6.6	Utrymmet i planerna.....	84
6.7	Stråk, bälten och kilar	84
6.8	Gröna band i en tätare stad	86
7.	Reflektion.....	90
7.1	Gröna band som försvar	90
7.2	Arbetets genomförande	91
7.3	Framtida studier	92
7.4	Sammanfattande reflektion	93
	Referenser.....	95
	Bildreferenser	99
	Summary	101
	Introduction.....	101
	Methodology	102
	Background	102
	Material.....	103
	Result/Analysis.....	103
	Reflection	105
	Conclusion.....	106
	Tack till	107

Tabellförteckning

Tabell 1. Uppsala stads befolkningsutveckling 1960-2020.....	22
Tabell 2. Antal lästa sidor per plan.....	74
Tabell 3. Förekomst av särskilda begrepp i planerna.....	76
Tabell 4. Förekomst av särskilda syften/funktioner i planerna.....	78
Tabell 5. De gröna bandens huvudstruktur i planerna.....	80
Tabell 6. Planer som rymmer kartor innehållandes gröna band.....	82
Tabell 7. Planernas inställning till förtätning.....	83
Tabell 8. Utrymmet planerna ger "gröna band" som ämne.....	84

Figurförteckning

Figur 1. Karta som täcker Uppsala stads ungefärliga geografiska område, med namn på stadsdelar	14
Figur 2. Principskiss av grönbälte, gröna kilar och grönstråk	19
Figur 3. 1958 års generalplanekarta över Uppsala stad	31
Figur 4. Karta över befintliga och planerade parker och grönområden (1958).....	34
Figur 5. Karta visande stadens indelning i skyddszoner (parkbälten) enligt civilförsvarets synpunkter (1958).....	35
Figur 6. Förtydligad version av Figur 5.....	36
Figur 7. Bebyggelsestrukturen om civilförsvarets alla föreslagna skyddsbälten blir verklighet (1958).....	37
Figur 8. Tvärförbindande bälten	39
Figur 9. Generalplanekarta över Uppsala stad (1969).....	41
Figur 10. Utklipp från friluftskartan (1990).....	49
Figur 11. Utklipp från naturresurskartan (1990).....	51
Figur 12. Översiktsplanens huvuddrag (2002).....	53
Figur 13. Plankarta föreställande hur grönstrukturen är tänkt att se ut år 2020 (2002)....	56
Figur 14. Plankarta föreställande grönstrukturen (2010)	59
Figur 15. Karta föreställande blå stråk, gröna kilar och större parker (2010)	62
Figur 16. Plankarta över staden (2016).....	66
Figur 17. Utdrag från plankartan föreställande gröna stråk och dagvattenstråk (2016) ...	69
Figur 18. Bearbetad version av Figur 17	71
Figur 19. Utklipp från 2016 och 1990 års plankartor	81
Figur 20. Principiell skiss över hur tvärförbindande grönbälten mellan radiella stråk kan bilda en ringliknande formation.....	86
Figur 21. Utklipp från 2010 och 2016 års plankortor.....	89

1. Introduktion

1.1 Inledning

Två ämnen som ständigt återkommer i diskussionerna kring hur våra stadsmiljöer kan bli mer hållbara: *förtätning* och *grönstruktur*. Grönstrukturen kan främja bland annat folkhälsa (Wolch et al. 2014), biologisk mångfald (Aronson et al. 2017) och motståndskraft mot extremväder (Brown et al. 2015). Inom den ryms, vad detta arbete kallar för, *gröna band*. Banden utgörs av långsmala, ej hårdgjorda markytor med växtlighet som löper genom stadsväven. Denna typ av grönytor är dock ingen ny företeelse, utan har en historia som sträcker sig över hundratals år (Searns 1995). Medvetenheten kring bandens potential tycks vid 2020-talet vara större än någonsin tidigare. Samtidigt har *den kompakta staden* blivit ett alltmer dominerande ideal inom stadsplaneringen sedan 1990-talet (Haaland & van den Bosch 2015). Genom att skapa allt tätare städer ryms fler människor på mindre ytor, vilket i teorin innebär att mindre natur och landsbygd behöver exploateras. De tätare städerna kan även tänkas förlita sig mindre på privatbilism, då människor har kortare avstånd mellan bostad, arbete och service. Neuman (2005:16) beskriver samtidigt vad han kallar ”the compact city paradox”. Den ”hållbara” kompakta staden samlar människor och funktioner allt tätare, samtidigt som den är beroende av en viss gleshet för att staden ska vara ”liveable”. Denna gleshet är förutsättning för att grönskan ska få plats, vilket tycks vara en förutsättning för att människor ska kunna leva drägliga liv i de allt tätare städerna. Trots det har förtätningen i många fall bidragit till att mängden grönyta per invånare har minskat (Verheij et al. 2023).

Kommunernas övergripande planer utgör en värdefull källa däri både förtätning och gröna band behandlas. Trots det har inga studier kring samspelet mellan den föränderliga planeringen av de gröna banden och förtätningens framväxt, med avstamp i de övergripande kommunplanerna, påträffats i samband med detta arbete. Om den förtätning som många svenska kommuner idag förordar i sina översiktsplaner bidrar till att de gröna bandens värden försvagas är det ett problem för bland annat folkhälsan, den biologiska mångfalden och städernas resiliens mot klimatförändringarna.

1.2 Syfte

Alla de ytor som tillsammans utgör en stads samlade grönstruktur är präglade av planeringshistorian. En stads parker är artefakter från den tid då de anlades. Naturmarker, runt eller inom staden, finns kvar för att generationer av människor har gjort ett aktivt val att inte exploatera dem. Även den grönska som tillkommer i skrivande stund är produkter av nuvarande trender, som i sin tur reagerar mot eller vidareutvecklar det som tidigare varit. Kännedom om dessa historiska samband är grundläggande för att förstå varför grönstrukturen ser ut som den gör idag, något som är särskilt relevant för landskapsarkitekter som ofta verkar i dessa miljöer. I historien går det att hitta alternativa tankesätt kring grönplanering samt förståelse kring varför den moderna planeringen ser ut som den gör. Genom denna förståelse kan landskapsarkitekten identifiera och argumentera för bevarandet av kulturhistoriskt värdefulla grönytor, bidra till en förbättrad planering som tar inspiration från framgångsrika historiska exempel, och bevara eller vidareutveckla sentida trender som växt fram som reaktioner mot brister inom den dåtida planeringen. Grönstruktur är dock ett brett begrepp där allt från enstaka trädrader till hela naturreservat kan ingå. Strukturens olika beståndsdelar skiljer sig åt på så pass många olika sätt, att fördjupade studier av särskilda typer i vissa fall är på sin plats. Banden, som detta arbete fokuserar på, är särskilt viktiga för att grönstrukturen ska vara sammanhängande. De har en unik förbindande roll mellan olika grönytor, vilket gör dem förtjänta av en egen studie. I detta examensarbete undersöks det hur den övergripande planeringen av gröna band, på kommunal nivå, i en svensk stad har utvecklats sedan 1947 års byggnadslag trädde i kraft fram till modern tid. Arbetet behandlar även hur den växande förtätningstiljen har påverkat denna utveckling.

1.3 Frågeställningar

Följande två frågeställningar ligger till grund för detta examensarbete:

- Hur har planeringen av gröna band utvecklats inom den kommunala övergripande planeringen av Uppsala stad mellan åren 1958–2016?
- Hur förhåller sig den övergripande kommunala planeringen av gröna band till förtättningsplaneringen i Uppsala stad mellan åren 1958–2016?

1.4 Målgrupp

Målgruppen för detta arbete är främst landskapsarkitekter, planarkitekter, kommunpolitiker, kommunanställda som arbetar med fysiska planeringsfrågor, historiker samt studenter och universitetsverksamma inom de redan nämnda ämnesområdena.

1.5 Begrepp

1.5.1 Gröna band

Precis som planeringen av de gröna banden är föränderlig är begreppen som används för att beskriva dem. Benämningarna på de långsmala grönytorna, och innebörden av dem, skiljer sig åt mellan de planer som undersöks i detta arbete. Av denna anledning behövs ett generellt begrepp som inkluderar alla relevanta grönytor och som inte riskerar att förväxlas med liknande ord som förekommer i planerna. I detta arbete introduceras därför begreppet *gröna band*. För att räknas som en ett grönt band ska området i fråga vara grönt, det vill säga utgöras av park, åker, natur eller liknande, vara till övervägande ej hårdgjort, upplevas som långsmalt samt befinna sig nära urban bebyggelse. Till begreppet räknas bland annat grönstråk, grönbälten och gröna kilar. *Grönt band*, som begrepp, är inte typiskt inom akademisk litteratur och förekommer inte heller i någon av Uppsalas övergripande planer. På så vis är det lämpligt som samlingsbegrepp i detta arbete.

1.5.2 Övergripande planer/planering

De plandokument som undersöks i detta arbete kallas för *övergripande planer*. Till dessa räknas *generalplaner*, *kommunprogram* och *översiktsplaner*. Det dokumenten har gemensamt är att de behandlar den långsiktiga utvecklingen av Uppsala stad. Mer information om dessa planer presenteras under rubrik 3.4.

1.6 Avgränsning

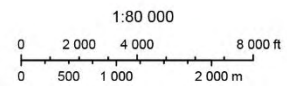
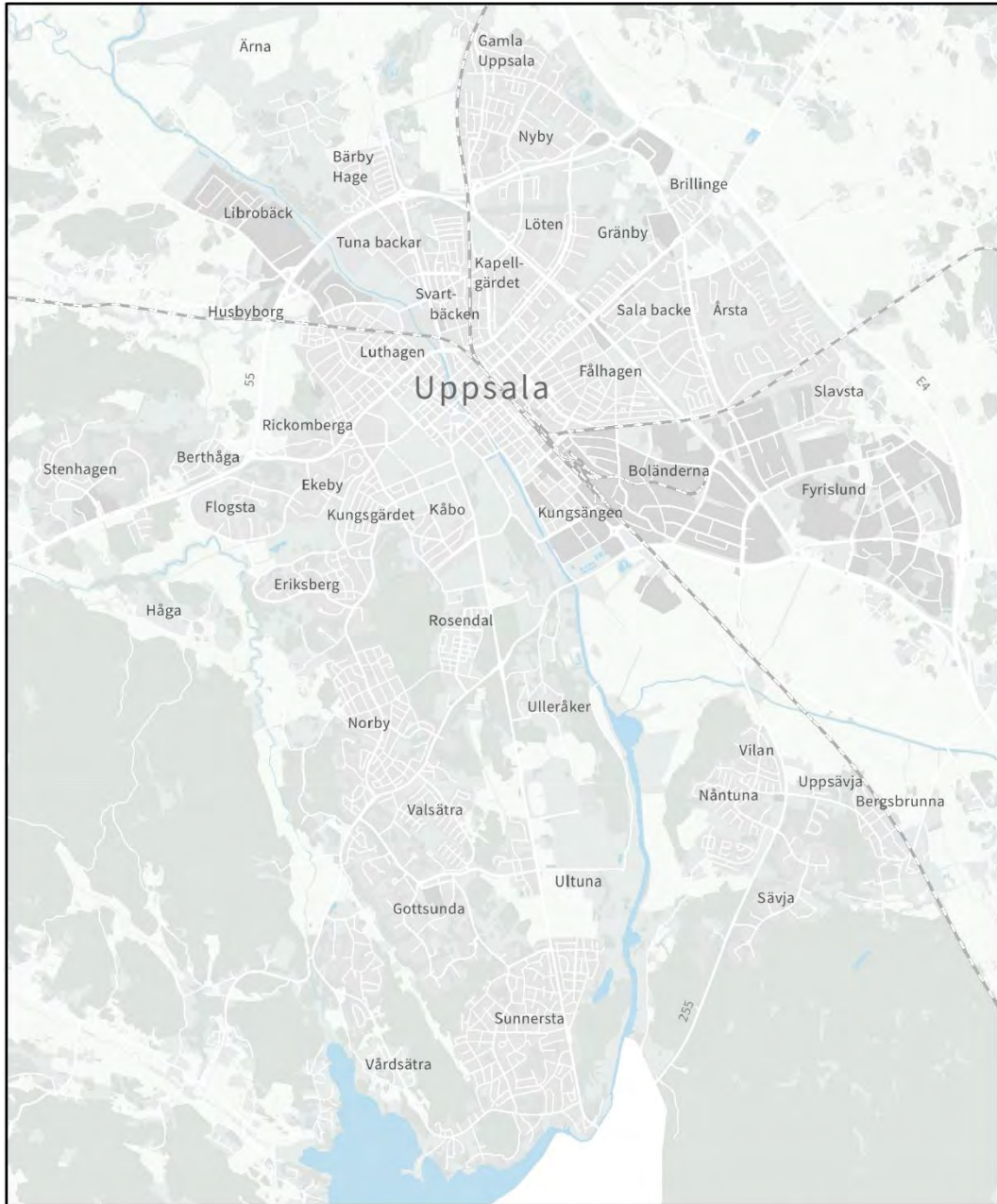
Detta arbete behandlar endast de övergripande planer, från perioden 1958–2016, som berör hela Uppsala kommun eller Uppsala stad. 1958 års generalplan var den första övergripande planen för Uppsala som tillkom efter 1947 års byggnadslag. Därav utgör årtalet en lämplig startpunkt för studien. 2016 antogs den översiktsplan som idag fortfarande är gällande. Planen antas vara som mest aktuell precis i det ögonblick den har blivit antagen. Därför är 2016 en passande slutpunkt.

Endast de planer som anses vara övergripande behandlas i detta arbete. Specialiserade typer av dokument, såsom grönplaner, exkluderas då de sammanlagt är för många för att kunna behandlas.

Arbetet omfattar endast planeringen av det geografiska område som ingår i Uppsala stad, inte hela kommunen. Av denna anledning exkluderas Uppsalas översiktsplan från 2006 som främst fokuserar på landsorterna och landsbygden. Vilka områden som räknas som en del av Uppsala stad varierar mellan planerna. Stadsgränsen betraktas av denna anledning som flytande, precis som planernas föränderliga syn på de gröna banden.

Endast den typ av grönstruktur som kategoriseras som gröna band inkluderas i detta arbete. Gator kantade av träd, exempelvis boulevarder och alléer, ingår inte i begreppet eftersom de till stora delar är hårdgjorda. Grönytor som intar mer samlade former, såsom mer konventionella parker eller grönområden, betraktas inte som band. I många fall ansluter banden till sådana områden, eller löper genom dem. Då behandlas de i den mån som krävs för att förstå själva banden. I många fall följer banden vattendrag och stränder. Arbetet behandlar de markområden som kan betraktas som gröna band, men inte själva vattnet. Vattenområden skiljer sig så pass mycket från de gröna banden att de inte kan behandlas rättvist i detta arbete.

Detaljnivån i arbetet är just övergripande. Av denna anledning behandlas inte planeringen av enskilda band, om inte bedömningen görs att de kan avslöja något om den generella planeringen.

Figur 1. Karta som täcker Uppsala stads ungefärliga geografiska område, med namn på stadsdelar © Uppsala kommun. Används som referens när examensarbetet nämner stadsdelar.

2. Metod

2.1 Dokument- och innehållsstudier

Till grund för detta arbetes metod ligger kvalitativa dokumentanalyser av Uppsala kommuns övergripande planer från 1958–2016. Enligt Bowen (2009:27) går metoden ut på att dokument, såväl tryckta som digitala, undersöks enligt en systematisk procedur. Genom att studera sitt valda material hittar, väljer, tolkar och syntetiserar forskaren relevant information som sedan organiseras i teman, kategorier och fall genom en så kallad *innehållsanalys* (ibid.:28). Innehållsanalysen i detta arbete är inspirerad av Graneheims och Lundmans (2003:107–108) analyser av transkriberade intervjuer i artikeln *Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness*. Trots att Hällgren och Lundman undersöker en helt annan typ av material finns det inget som tyder på att deras metodik inte skulle kunna tillämpas i detta arbete, förutsatt att den anpassas för ändamålet. Innehållsanalyserna av planerna går till enligt följande:

1. Planen läses i genom en gång i sin helhet. Hällgren och Lundman (2003:108) understryker att hela materialet bör läsas i genom flera gånger för att en helhetsbild hos läsaren ska kunna nås. Eftersom planerna i många fall är rika till sitt innehåll, och en relativt liten andel är tillägnad *gröna band* eller *förtätning*, är ett sådant förfarande tidsödslande i detta arbete. Anledningen till att planen läses igenom en gång beror på att det ibland förekommer relevant information på oförutsägbara ställen.
2. Kapitel, stycken och meningar som på något sätt berör gröna band eller förtätning inom Uppsala stad markeras direkt i dokumenten (i de fall då digital kopia av planen finns) eller noteras i ett separat dokument (i de fall då planen är tryckt och tillhör ett arkiv).
3. De utdrag som rymmer likartad information koncentreras till samlade texter.

4. De koncentrerade texterna och utdragen kategoriseras under övergripande teman, som även utgör underrubriker i dokumentanalysen. För att underlätta jämförelser planerna emellan är dessa kategorier samma för alla planer (utom för kommunprogrammen). De fyra kategorierna är:
  - Begreppen som används för att benämna och beskriva de gröna banden.
  - De syften de gröna banden är tänkta att tjäna, samt vilka funktioner de är tänkta att ha.
  - Bandens form, utbredning samt hur de kartläggs i planerna.
  - Planens förhållningsätt till förtätning.

Ibland sorteras information som egentligen tillhör en viss kategori under en annan. Det beror på att informationen i fråga kan vara nödvändig för att förklara något annat. I flera fall förklaras begrepp utifrån vilka funktioner som definierar dem, exempelvis. Informationen från kommunprogrammen sorteras dock inte på detta sätt, då den är så pass knapphändig och beskrivs således bäst under en och samma rubrik.

5. De kategoriserade utdragen och texterna omformuleras och vävs samman till sammanhängande beskrivningar.
6. Det kartmaterial som ingår i planerna studeras och jämförs med textmaterialet.

Processen framstår som linjär enligt redogörelsen ovan, men i praktiken överlappar momenten varandra. Det genomförs även ett flertal genomläsningar av de delar som tydligt berör gröna band och förtätning.

En av metodens möjligheter, enligt Bowen (2003:30), är att spåra förändringar och utveckling. Genom att studera och jämföra flera "utkast" av ett och samma dokument kan forskaren identifiera förändringar (ibid.). Planerna som behandlas i detta arbete är dock inte utkast. Alla har vid någon tidpunkt antagits av kommunfullmäktige och varit ett centralt dokument för planeringen av Uppsala stad. De kan däremot betraktas som varandras motsvarigheter, därför är det rimligt att jämföra deras likheter och skillnader för att dokumentera planeringens utveckling över tid. En sådan jämförelse ligger till grund för analysen av dokumentstudierna.

2.2 Litteraturstudie

Till grund för arbetets bakgrundskapitel ligger en litteraturstudie. Den genomförs främst för att kontextualisera den information som dokument- och innehållsanalyserna genererar. Syftet med den är att ta reda på:

- hur gröna band som koncept har förändrats historiskt.
- vad den kompakta staden är och om det finns en konflikt mellan den och de gröna banden.
- hur svenska kommuners övergripande planering har utvecklats sedan 1947 års byggnadslag trädde i kraft.
- hur Uppsala som stad har förändrats 1958–2016.

I förhållande till dokument- och innehållsstudierna spelar litteraturen en betydligt mindre roll i detta arbete. Litteraturen utgörs främst av vetenskapligt granskade artiklar som påträffats via Primo, Scopus eller som har rekommenderats av handledaren till detta arbete. Sökorden har bestått av:

Greenway (grönstråk), green wedge (grön kil), green belt (grönbälte), green infrastructure (grönstruktur/grön infrastruktur), urban densification (förtätning), new urbanism (nyurbanism), comprehensive planning (övergripande planering), city planning (stadsplanering), översiktsplan, generalplan och kommunprogram.

Kombinationer av två eller flera av de listade orden har använts i de flesta av sökningarna för att minimera antalet träffar. Google har även använts när Primo och Scopus inte gett några relevanta träffar. I de fall då en artikel har påträffats via Google har sedan Scopus eller Primo använts för att ta reda på om artikeln i fråga är vetenskapligt granskad.

Studien bör inte betraktas heltäckande eller strukturerad då den litteratur som har studerats är relativt begränsad, vilket gör den svår att fånga i systematisk procedur.

3. Bakgrund

3.1 Grönstråkets historiska utveckling

Grönstråk har sedan länge varit ett inslag i stadsmiljön, och ingår i vad detta arbete kallar för *gröna band*. Begreppet kan betraktas som en ungefärlig översättning av det engelska ordet *greenway* som av Jack Ahern (2002:42) definieras på följande sätt:

“Greenways are networks of land containing linear elements that are planned, designed and managed for multiple purposes including ecological, recreational, cultural, aesthetic, or other purposes compatible with the concept of sustainable land use.”

Uppfattningen om vad ett grönstråk egentligen är, samt vilka syften det tjäna, har dock inte alltid varit densamma. Robert M. Searns (1995) har identifierat tre generationer inom grönstråkskonceptets historiska utveckling:

- Generation 1, pre-1700 till cirka 1960
- Generation 2, cirka 1960 till cirka 1985
- Generation 3, cirka 1985 och framåt

Även om Searns främst fokuserar på grönstråk, rymmer artikeln information som är relevant för gröna band i allmänhet. Den första generationens stråk utgörs av ”axlar”, vilka bildar korridorer genom stadsmiljön mellan olika riktmärken. Axlarnas främsta funktion är att möjliggöra rörelse, ”användning” (vilken typ förklarar aldrig Searns) och visuella upplevelser (Searns 1995:67). Under det senare 1800-talet fick idén om att axlarna kunde föra ”natur” in i städerna genomslag i USA, med Frederick Law Olmstead som förgrundsgestalt (Searns 1995:68). Olmstead beskrivs av Searns (1995:68) som skapare av *parksystemen*. Parksystemen, enligt Sonja Duempelmann (2009:144), består av parker sammankopplade av avenyer och stråk. Det dröjde dock till det tidiga 1900-talet innan dessa system fick sitt stora genomslag inom europeisk och nordamerikansk stadsplanering (Duempelmann 2009:143). Dåtidens landskapsarkitekter föreställde sig att ”naturen”, i form av parker, öppna ytor och trädkantade gator, skulle löpa

genom stadsmiljön likt vattendrag (Duempelmann 2009:147). *Gröna kilar* implementerades även för första gången i parksystemen, det vill säga sammanhängande grönytor som löper radiellt från stadens kärna till dess utkanter (Hautamäki 2021:878). I början av 1900-talet fick även tanken om att stråken borde begränsa städernas expansion samt agera som buffertzoner fäste, vilket populariserade grönbältet som idé. Grönbälten omger ofta hela urbana områden och har i uppgift att avgränsa och skydda (Searns 1995:68). Enligt Meneguetti och Oliveira (2020:3) är bälten och kilar, i många fall, tänkta att begränsa och dirigera ”urban sprawl”. *Sprawl* kan beskrivas som ett fenomen då städer expanderar okontrollerat och funktioner, tidigare lokaliserade i innerstaden, flyttas till perifera lägen (Yang & Yan 2021:56522). Fenomenet kan leda till ineffektiv användning av mark- och energiresurser, en försvagad biodiversitet, ett stort bilberoende samt sociala problem (Haaland & van den Bosch 2015:760). I Meneguettis och Oliveiras artikel *Reconsidering green belts, green wedges and greenways* (2020) behandlas just grönstråk, gröna kilar och grönbälten som en särskild typ av grönstruktur. De beskrivs som ”storskaliga gröna planeringsmodeller” och ”sammanhängande” (Schwabe Meneguetti & Lemes de Oliveira 2020:1–2). Det som skiljer dem åt är bland annat formen. Bältet intar formen av en ring som omger ett urbant område, kilarnas samlade form den av en stjärna medan stråket upplevs som mer linjärt (se Figur 2). Alla dessa tre typer grönstruktur betraktas som gröna band i detta arbete. Grönstråken är dock generellt sätt smalare än bältena och kilarna, vilket bidrar till att de är mindre multifunktionella enligt Meneguetti och Oliveira (2020). De beskriver även hur stråken är särskilt känsliga för korsningar med stadsstråk.

Figur 2. Principalskiss av grönbälte, gröna kilar och grönstråk. Notera bältets ringliknande, kilarnas stjärnliknande och grönstråkets linjära form. Illustrationen är inspirerad av en illustration i Meneguettis och Oliveiras (2020:2) artikel.

Under grönstråkets andra generationen förlorade tanken om ”axeln” mycket av sin relevans (Searns 1995:69). Stråken var inte längre tänkta att agera som formella och ceremoniella rörelseleder. I stället hade idén om att föra natur in i stadsmiljön vuxit sig ännu starkare (ibid.). Under 1960-talet hade dessutom bilismen blivit så pass utbredd att stadens invånare längtade efter färdleder fria från motoriserade fordon

(ibid.). Den andra generationens stråk kännetecknas av att grönstråken har fler rekreationella funktioner, i egenskap av cykel-, promenad- och motionsstråk (ibid.). Under den tredje generationen tillskrevs stråken ännu fler funktioner och medvetenheten kring den habitatförstörelse som städernas framväxt innebar blev allt större (ibid.:72). Idén om att grönstråken kunde agera som korridorer genom staden för arter, i behov av skyddade passager, fick fäste. Den tredje generationens stråk har även många andra uppgifter, bland annat att förbättra vattenkvaliteten, motverka översvämningar och erosion, förstärka kulturhistoriskt viktiga platser samt vara pedagogiska miljöer för skolbarn (ibid.:72-75)

Det bör nämnas att Searns artikel är från 1995. Fler generationer kan möjligtvis ha uppstått efter att artikeln publicerades. Något som har påverkat synen på grönstråk efter att Searns skrev sin artikel är den ökade medvetenheten kring de pågående klimatförändringarna, vilka Searns inte nämner. Enligt Reza Ramyars et al. (2021) kan grönstrukturen, som grönstråken ingår i, ha en avgörande roll i att öka städernas resiliens mot effekterna av det nya klimatet. Ekosystemtjänster nämns inte heller, vilket är ett koncept som blivit mycket populärt inom den sentida stadsplaneringen. De är, precis som namnet antyder, de tjänster som ekosystem tillhandahåller för människor, och brukar delas upp i följande kategorier (Millennium Ecosystem Assessment 2005):

- *försörjande tjänster*, såsom mat, vatten, virke med mera.
- *reglerande tjänster*, såsom klimatreglering, reglering av sjukdomsspridning och rening av vatten med mera.
- *kulturella tjänster*, såsom estetiska, lärande och rekreationella upplevelser med mera.
- *stödjande tjänster*, såsom jordbildning, fotosyntes, näringscykler med mera.

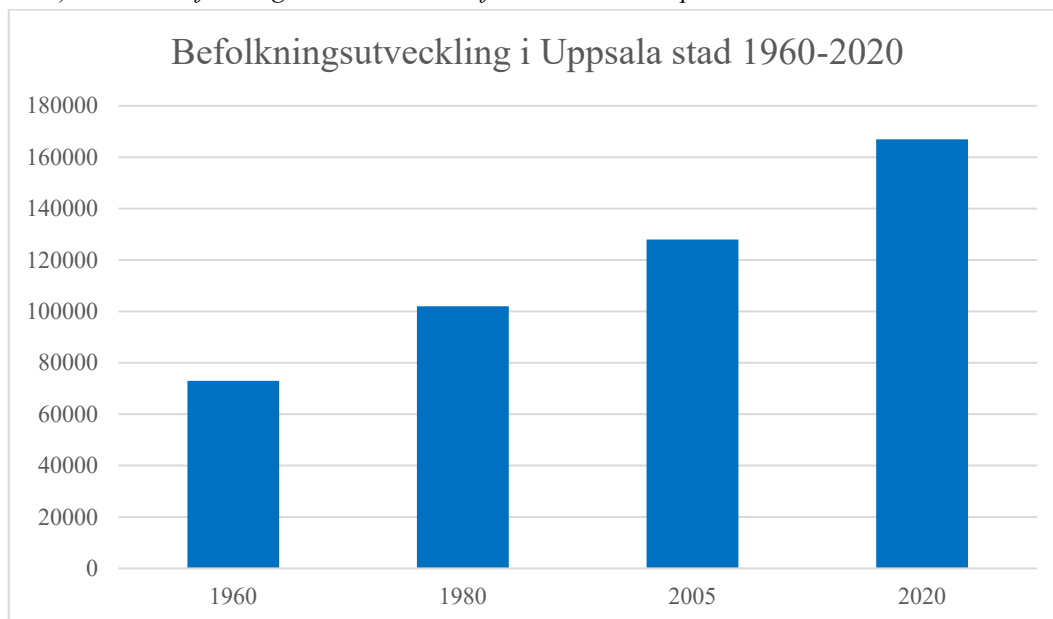
Searns artikel behandlar inte heller grönstråken i en exklusiv svensk kontext, utan snarare en övergripande västeuropeisk och amerikansk kontext. Det är därför möjligt att generationerna kan ha inträffat vid andra tidpunkter samt yttrat sig på annorlunda sätt i Sverige.

3.2 Uppsalas historiska grönplanering och befolkningsökning

I sin artikel *Vegetationsplanering i Uppsala under 200 år – ideal, funktion och historiska avtryck* beskriver Roger Elg (2022) hur Uppsalas vegetationsplanering har utvecklats under 1800- och 1900-talet. Under det sena 1700-talet och tidiga 1800-talet var vegetationen tänkt att tjäna som brand- och vindskydd, samt förbättra folkhälsan (ibid.:136). I mitten av 1800-talet skulle den främja sociala möten och från det tidiga 1900-talet skapa förutsättningar för fysisk aktivitet och naturkontakt (ibid.). Perioden 1950-2000 kallas i artikeln för ”natur/landskap” (ibid.:139). Idéer om att integrera stad och land präglade utbyggnaden av Uppsala under 1950-talet, vilket märks i de stadsdelar som då växte fram i stadens östra delar. De kännetecknas av ”[...] en storskalig grön arkitektur som fungerar likt ’gröna fingrar’ vilka leder från landskapet in i staden” som Elg (ibid.:157) uttrycker det. Under 1960-talets och det tidiga 1970-talets utbyggnad av Uppsala fick invånarna en ökad tillgång på grönytor, samtidigt som de började ställa högre krav på förvaltningen av parkerna (ibid.:158). Stadens ekonomi försämrades dock väsentligt i mitten av 1970-talet, vilket drabbade förvaltningen av stadens grönytor (ibid.). I Uppsalas första parkprogram, från 1982, beskrivs det hur så kallade ”naturlika planteringar” eller ”landskapsplanteringar” på sikt kan innebära minskade förvaltningskostnader samt gynna den inhemska biologiska mångfalden (ibid.:159). Under det senare 1900-talet beskriver Elg (ibid.:160) hur grönplanerna blev alltmer vanliga inom den kommunala planeringen och att de gröna stråkens ekologiska betydelse som spridningskorridorer underströks i dem. I de bostadsområden som byggdes under 1980-90-talet integrerades befintlig vegetation, eller ”sparad natur” som det kallades, i de nybyggda områdena (ibid.). Enligt Elg (ibid.:166) präglas 2000-talets Uppsala av en strävan efter att ”bygga allt tätare städer” samt ”anpassa stadsbyggandet till pågående klimatförändringar med extrema väderleksförhållanden” alltmer. Han noterar även hur estetik varit underordnad funktioner genom historien (ibid.:136).

För att förstå hur planeringen av de gröna banden har utvecklats är det även relevant att redogöra för hur befolkningsmängden i Uppsala har utvecklats under den berörda perioden.

Tabell 1. Uppsala stads befolkningsutveckling 1960-2020. Antalet invånare var cirka 73 000 år 1960 (SCB 2005), 102 000 år 1980 (SCB 2005), 128 000 (SCB 2005) och 167 000 år 2020 (SCB 2020). Stadens befolkning har alltså mer än fördubblats under perioden.

3.3 Konflikten mellan förtätning och gröna band

Den kompakta staden (eller ”compact city”) blev en allt mer populär stadsbyggnadsidé under 1990-talet och är tänkt som en lösning på *sprawl* (Haaland & van den Bosch 2015). Ännu idag präglar den kompakta staden stadsplaneringen. Haaland och van den Bosch (2005:762) beskriver följande tre karaktärsdrag hos den kompakta staden:

- Täta och and närliggande enheter i stadens utvecklingsmönster.
- Urbana områden sammanlänkade via kollektivtrafik.
- Tillgänglighet till lokal service och jobb.

Bevisen tycks bli allt fler som pekar mot att mängden grönyta blir mindre i de förtätade städerna (ibid.). Enligt Haaland och van den Bosch (ibid.:767) kan både kvaliteten och kvantiteten av nya och befintliga grönytor försämrats i samband med förtätning. Liksom *sprawl* kan göra anspråk på landsbygden utanför en stad, kan förtätning göra likaså gentemot stadens grönytor (ibid.:761). Enligt Jessica Verheij et al. (2023) har stadsinvånarnas tillgång till grönska försämrats i många förtätade städer. De beskriver samtidigt att dessa miljöer är särskilt beroende av grönytor om levnadskvaliteten i dem ska kunna säkras. Haaland och van den Bosch (2015:768) nämner att grönytor i form av kilar, stråk och nätverk kan vara särskilt gynnsamma i förtätade städer genom att förbättra människors tillgång till grönska, samt tjäna

som rekreativa nätverk. ”Landskapsekologiska principer” kan bidra till en optimerad grönyteplanering i de allt tätare städerna (ibid.:766-767). Principerna innebär att hänsyn tas till grönytornas innehåll (struktur och funktioner), kontext (lokalisering i förhållande till omgivningen), konnektivitet och dynamik. De gröna banden är viktiga komponenter i denna typ av planering, där de gröna nätverken spelar en viktig roll. Haaland och van den Bosch (2015) nämner även att ekosystemtjänster är gynnsamt verktyg för att belysa de urbana grönytornas värden. De anger även grönplaner som ett framgångsrikt verktyg för att värna om grönskan.

3.4 Kommunernas övergripande stadsplanering sedan 1947

Uppgiften att ta fram övergripande planer kring svenska städers långsiktiga utveckling är kommunernas. I dem görs bland annat ställningstaganden kring bland annat planeringen av grönstrukturen och bebyggelsens utformning. Planerna erbjuder på så vis en samlad och generell bild av hur kommuner har planerat för dessa två intressen, och hur de har vägts emot varandra. I och med att en ny plan är tänkt att tas fram när den föregående anses vara inaktuell erbjuder de samlade planerna även en bild av hur stadsplaneringen har utvecklats inom kommunerna. Genom historien har flera olika typer av dokument utgjort de övergripande planerna. *Generalplanen* blev i och med 1947 års byggnadslag ett formellt styrdokument inom den kommunala stadsplaneringen (Qviström 2017:64). Den nionde paragrafen i lagen (SFS1947:385) säger följande:

”Generalplan skall genom stadens försorg upprättas i den mån så erfordras till ledning för närmare planläggning beträffande stadens ordnande och bebyggande. Planen skall angiva grunddragen för användning till olika ändamål, såsom till tätbebyggelse, viktigare och andra allmänna platser.”

Från och med 1987 framställdes inga nya generalplaner i Sverige, istället krävde den nya plan- och byggnadslagen att alla kommuner skulle upprätthålla en aktuell *översiktsplan* (Qviström 2017:64). Den tredje paragrafen i 1987 års plan- och byggnadslag (SFS1987:10) säger följande:

”Varje kommun skall ha en aktuell översiktsplan, som omfattar hela kommunen. Översiktsplanen skall ge vägledning för beslut om användningen av mark- och vattenområden samt om hur den byggda miljön skall utvecklas och bevaras. Översiktsplanen är inte bindande för myndigheter och enskilda.”

I den specialmotivering som medföljde regeringspropositionen om den nya plan- och bygglagen 1987 står följande:

”Erfarenheterna av tidigare generalplaner visar på stora olägenheter av att kommunerna låter planerna successivt bli alltmer föråldrade men fortfarande formellt gällande. Kravet på aktualitet innebär att översiktsplanen skall utgöra en sammanställning och redovisning av resultatet av den kontinuerligt bedrivna översiktliga planeringen inom kommunen.”
(Regeringens proposition 1985/86:462)

Utöver kravet på ”aktualitet” skiljer sig general- och översiktsplanerna relativt lite från varandra. Generalplanerna verkar ha betraktats som mer bindande än de senare översiktsplanerna. Enligt Mattias Qviström (2017) följdes generalplanerna exempelvis strikt i Byggnadsnämndens vardagliga arbete, medan de moderna översiktsplanerna är betydligt mer dynamiska.

Åren 1970–1989 producerades inga kommun- eller stadsövergripande översikts- eller generalplaner i Uppsala. Eftersom Uppsalas första översiktsplan, från 1990, till stora delar är baserad på kommunprogrammet från 1985, betraktas programmet som en naturlig föregångare till planen. Utöver kommunprogrammet från 1985 finns ytterligare ett från 1975. Kommunprogrammen behandlar fysisk planering, men även andra mer administrativa frågor inom kommunens organisation. De innehåller inte heller lika högkvalitativa kartor som general- och översiktskartorna.

4. Material

Materialet som undersöks, enligt den beskrivna dokument- och innehållsanalysen (se 2.1 Dokument- och innehållsanalys), består av de övergripande planer som behandlar Uppsala stad mellan 1958 och 2016. Tryckta exemplar av planerna från 1958 till 2002 har tillhandahållits av Uppsala Stadsarkiv. Digitala versioner av översiktsplanerna från 2010 och 2016 har funnits tillgängliga på Uppsala kommuns hemsida.

4.1 Generalplan 1958

Generalplanen från 1958 är Uppsala kommuns första övergripande plan efter det att 1947 års byggnadslag trädde i kraft. Den har enbart en namngiven författare, Uppsalas dåvarande stadsarkitekt, Per Olof Lefvert. I planen ingår en allmän beskrivning och plankartor med tillhörande promemorior (PM). Den allmänna beskrivningen är 51 sidor lång och innehållet består enbart av text, utan grafik. Fyra och en halv sidor av beskrivningen är tillägnade ämnet ”parker och naturområden”.

Det tillgängliga kartmaterialet, tillhörande planen, har vid genomförandet av detta arbete varit ofullständigt. Vissa kartor har enbart påträffats i form av lågupplösta diabilder, vilket gör dem svårlästa. Andra kartor har gått att finna. De, i planen, omnämnda kartorna som kan tänkas vara relevanta för planeringen av de gröna banden är:

- *Generalplanekartan*, vilken finns tillgänglig i tryckt format på Uppsala Stadsarkiv (Se Figur 3).
- *Kartan över friluftsområden och -stråk*, vilken inte har påträffats i någon form.
- *Kartan över befintliga och planerade parker och grönområden*, vilken har påträffats i form av två diabilder. Den ena är i färg, men av så pass låg kvalitet att den är oläsbar. Den andra är svartvit och av högre kvalitet (se Figur 4). Upplösningen är dock inte tillräckligt hög för att teckenförklaringen ska kunna tydas. Det faktum att diabiliden dessutom saknar färg gör det nästintill omöjligt särskilja olika markeringar från varandra. Båda diabiliderna så pass svårtydda att ingen förtydligad version av dem har producerats i samband med detta arbete
- *Kartan visande stadens indelning i skyddszoner (parkbälten) enligt civilförsvarets synpunkter*, som har påträffats i form av en lågupplöst diabilid i färg (se Figur 5). En förtydligad version har framställts i samband med detta arbete (se Figur 6). Uppskattningar och gissningar ligger till grund för delar av den, eftersom diabiliden är så pass otydlig.

Majoriteten av PM:en har uteslutits i detta arbete då är så pass specialiserade att flera av dem på förhand har kunnat uteslutas. De PM som berör ämnena: *grönområden, naturskydd, idrotts- och friluftsanläggningar* samt *luftskyddsplanering* har dock studerats.

4.2 Generalplan 1969

Generalplanen från 1969 är den sista, av sitt slag, som behandlar Uppsala kommun. Planen är författad av anställda vid arkitektkontoret Wikforss Arkitekter. Trots att planen egentligen blev färdig 1970 (Wikforss et al. 1970:1) kommer detta arbete referera till den som om den vore från 1969, för enkelhetens skull, då den kallas för ”Generalplan 69”. Fyra separata delar utgör planens skriftliga material:

- Del 1: Allmän beskrivning, 128 sidor
- Del 2: Stadskärnan, 54 sidor
- Del 3: Stadsdelsmodell (Sävja), 56 sidor
- Del 4: Remiss 68, remissvaren till generalplan 67, 84 sidor

Remissyttrandena (del 4) utesluts i detta arbete. Arbetet handlar inte om hur Uppsala kommuns övergripande planering har bemötts av andra instanser. Planen för Sävja (del 3) utgör en modell för hur Uppsalas framtida stadsdelar ska utformas (Wallerstedt & Furlinger 1970:3), vilket är anledningen till att den ingår i generalplanen. Planerna rymmer, utöver text, fotografier av Uppsala och dess invånare samt kartor.

4.3 Kommunprogram 1975

Det kommunprogram som blev gällande 1975 är 25 sidor långt och består enbart av text, med undantag för en karta som illustrerar den förväntade befolkningsförändringen 1974-1985. Rubrikerna ”rekreationsområden” och ”fritid och rekreation” tillägnas varsin sida, och det är under dessa rubriker som grönstrukturen behandlas. Det framgår inte tydligt vem/vilka som har författat programmet. Programmet har ingen namngiven författare, liksom de nästföljande. Av denna anledning betraktas Uppsala kommun som författare av samtliga planer från 1975-2016.

4.4 Kommunprogram 1985

1985 års kommunprogram är 62 sidor långt, varav en sida berör planeringen av grönstrukturen. Innehållet består inte enbart av text, utan grafiskt material rymms i form av enklare kartor (varav ingen är relevant för planeringen av gröna band) och fotografier av kommuninvånare i diverse vardagssituationer.

4.5 Översiktsplan 1990

Den första kommuntäckande översiktsplanen för Uppsala blev färdig 1990. Planen är 139 sidor lång och 10 plankartor ingår i den (11 om man räknar den onummerade kartan som kallas *grunddragen i avsedd markanvändning*). Planens skriftliga del består av text, tabeller, diagram, kartor samt principiella illustrationer. I det exemplar av som har studerats i detta arbete, tillhandahållen av Uppsala stadsarkiv, förekommer ett kort kapitel med revideringar av planen som ska ha antagits i mars 1992. Dessa revideringar berör till stor del planeringen av gröna band, och inkluderas därför i dokumentanalysen.

4.6 Översiktsplan 2002

I 2002 års översiktsplan presenteras ”grönstruktur” som ett eget kapitel, vilket spänner över elva av planens 186 sidor. I planen ingår även 22 olika plankartor, varav en föreställer hur grönstrukturen är tänkt att se ut 2020 (se figur 12). Innehållet i planen består främst av text och fotografier av kommuninvånare i diverse vardagssituationer och av miljöer i stadsområdet.

4.7 Översiktsplan 2010

En ny kommunövergripande översiktsplan antogs av kommunfullmäktige 2010 och ersatte därmed planerna från 2002, vilken behandlade Uppsala stad, och 2006, vilken behandlade landsbygden och landsorterna. Den allmänna beskrivningen är 142 sidor lång. Att beskriva hur många sidor som är tillägnade grönstrukturen är komplicerat, då ämnet är integrerat under flera olika rubriker. Rubriken ”Park och natur” sträcker sig hursomhelst över sex och en halv sida. I övrigt ingår ett flertal plankartor i planen, varav en redovisar ”mark- och vattenanvändning”, där grönstrukturen framträder (se figur 14). Beskrivningen rymmer grafiskt material, främst i form av kartor och diagram. Fotografier förekommer även som omslagsbilder till planens kapitel.

4.8 Översiktsplan 2016

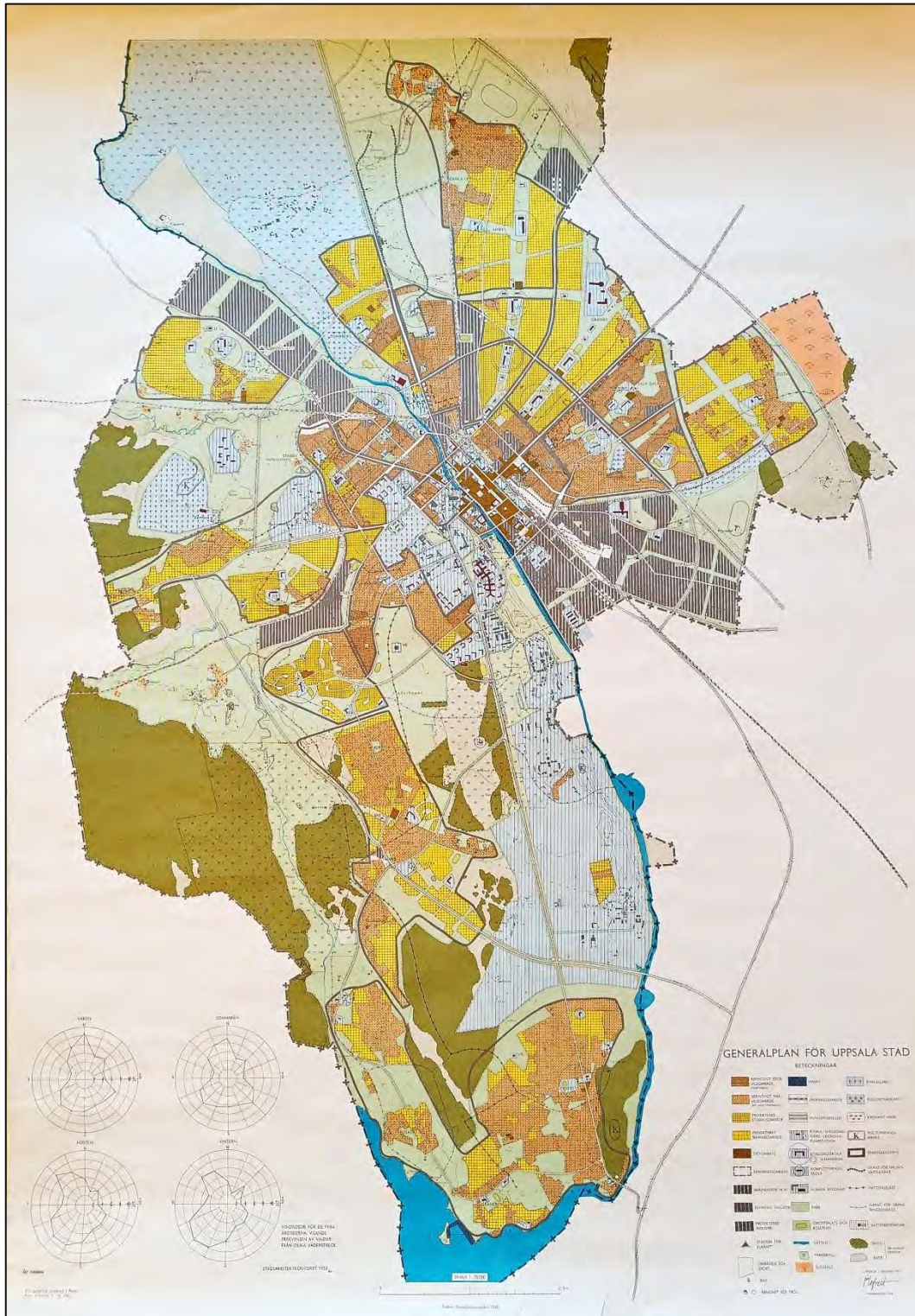
Översiktsplanen från 2016 är, vid författandet av detta arbete, den gällande övergripande planen för Uppsala. Den antogs i slutet av 2016 och har en tidshorisont som sträcker sig till cirka 2050 (Uppsala kommun 2017:8). Planen består av:

- Del A: Huvudhandling, 196 sidor
- Del B: Riksintressen, 194 sidor
- Del C: Konsekvensbeskrivning, 64 sidor

Del B: Riksintressen har studerats i korthet då inga tecken tyder på att denna del är av någon särskild relevans för planeringen av de gröna banden. Rubriken ”Natur, park och vatten” tar upp 23 sidor av huvudhandlingen, varav fyra sidor berör ämnet ”Grönt stråk och dagvattenstråk”. Gröna band, som ämne betraktat, ryms dock i fler sidor. Planen rymmer ett flertal kartor där de gröna banden finns med.

5. Dokumentstudier

5.1 Generalplan 1958

Figur 3. 1958 års generalplanekarta över Uppsala stad (Uppsala kommun 1957). Orangea/bruna områdena utgörs av befintlig bebyggelse, gula av planerad bebyggelse, svart-randiga av industrier, blå-randiga av allmän bebyggelse, blåa av vatten, mörkgröna av skog, ljusgröna av park, beigea av åkermark. Bilden publiceras med tillstånd av Uppsala kommun och Uppsala Stadsarkiv.

5.1.1 Begrepp

I den första generalplanen, som detta arbete behandlar, benämns de gröna banden främst som olika typer av *stråk* och *bälten*. Några exempel på de begrepp som förekommer är: ”gångstråk i park”, ”grönstråk”, ”grön förbindelse”, ”grönbälte”, ”parkbälte”, ”parkstråk”, ”sammanhängande parkmiljö” (Lefvert 1958:48). I de PM som ingår i planen förekommer även ”sammanhängande parkområde” (Laufors 1956:2), ”parkmässigt samband” (ibid.), ”friluftskorridor” (Bergmark 1956:16) samt ”cykel- och vandringsstråk” (ibid.:18). Begreppet ”brandskyddsbälte” är särskilt anmärkningsvärt. Det inbegriper långsmala öppna markområden vars främsta syfte är att förhindra spridning av eldsvådor, framförallt i händelse av krig då Uppsala riskerar att utsättas för bombräder (Lefvert 1958:46).

Begrepp innehållandes *-stråk* används främst för att beskriva de gröna band där kommunen vill möjliggöra promenader i parkmiljö (ibid.:48). Många av stråken är tänkta att löpa radiellt från ”de centralaste stadsdelarna” till ”den orörda naturen” (Lefvert 1958:49). Generalplanen förordar även ”perifera grönområden” vilka ska utgöra tvärförbindelser mellan de radiella stråken (ibid.:49). Dessa grönområden kallas även för ”bälten” (ibid.).

Samtidigt förekommer det formuleringar i planen som väcker frågan huruvida det görs någon distinktion mellan stråk och bälten. Följande kan läsas i den allmänna beskrivningen:

”Ytterligare ett parkstråk förslås på Norra Kvarngärdet att från Torkelsgatan föra österut mot platsen för föreslagen ny folkpark i Gränby backar. Dessa båda grönbälten på Norra Kvarngärdet ligger orienterade så att promenader in mot centrum framför sig har den välkända Uppsalasilhuetten med slottet som riktmärke för det ena parkstråket och domkyrkan för det andra.” (ibid.:48)

Enligt generalplanens logik kan uppenbarligen ett grönt band betraktas både som bälte och stråk på en och samma gång. Det behöver egentligen inte innebära någon motsättning, sett till hur begreppen används i planen. Vad som är anmärkningsvärt i citatet ovan är att ett band beskrivs både som bälten och stråk, i ett och samma textstycke, helt okommenterat.

5.1.2 Syfte och funktion

Planen understryker att de gröna stråkens primära uppgift är att möjliggöra promenader genom sammanhängande parkmiljöer, från stadens inre, till naturområdena utanför. I det PM som berör grönområden nämns det även hur transportsätt som cykel, skidor och häst bör rymmas inom vissa av stråken (Bergmark 1956:14). Det är dock inte enbart parkmiljöer som ska kunna åtnjutas från stråken, utan de ska även löpa längs så kallade "naturattraktioner" (Lefvert 1958:48). Vad en naturattraktion egentligen är förklaras aldrig i planen.

De gröna banden tillskrivs även andra funktioner och värden, dock relativt förbigående. Tunåsen som kallas för "ett brett parkbälte" (ibid.), ska, enligt planen, skyddas från ytterligare bebyggelse då den anses vara en viktig vattentäkt (ibid.:26). De gröna bandens roll i upplevelsen av *Uppsalasiluetten*, där universitetsbiblioteket Carolina Rediviva, slottet och domkyrkan dominerar över den övriga bebyggelsen, är också något planen lyfter fram. Som tidigare nämnt ska två band, i stadsdelen Kvarngärdet, positioneras på så att domkyrkan blir ett riktmärke för det ena, och slottet för det andra (ibid.:48). På så vis tillskrivs stråken både estetiska och kulturella värden.

5.1.3 Utbredning, form och kartläggning

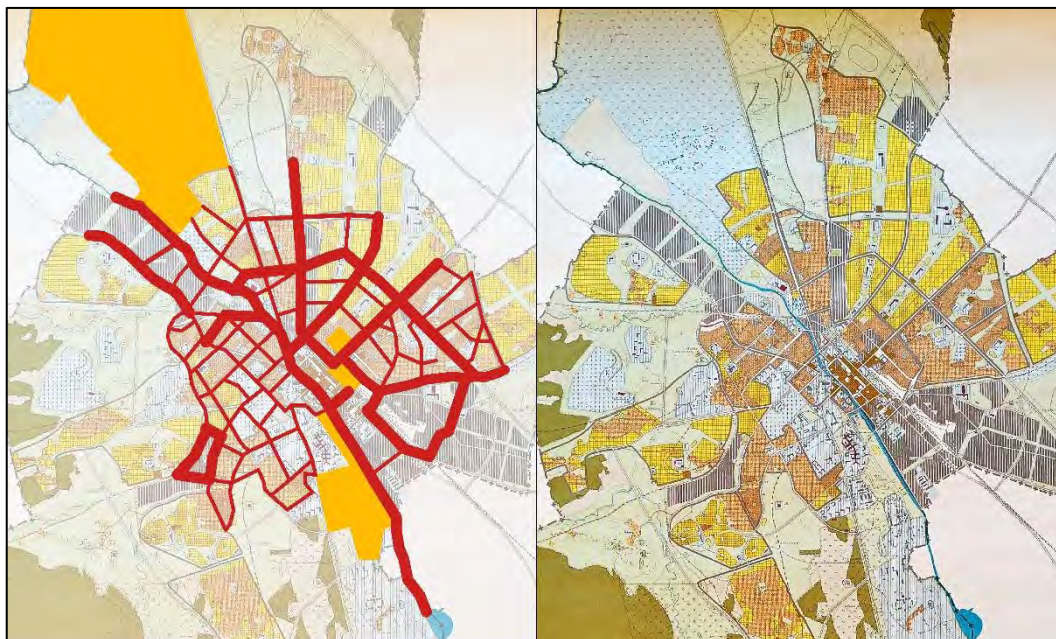

Figur 4. Karta över befintliga och planerade parker och grönområden (Uppsala kommun u.å.a). Den låga upplösningen gör kartans teckenförklaring oläslig och den svartvita färgskalan gör markeringarna svåra att särskilja. Huvuddrag i grönstrukturen kan dock urskiljas. Bilden publiceras med tillstånd av Uppsala kommun och Uppsala stadsarkiv.

Figur 5. Karta visande stadens indelning i skyddszoner (parkbälten) enligt civilförsvarets synpunkter (Uppsala kommun u.å.b). På grund av den låga upplösningen är teckenförklaringen omöjlig att tyda. Antagligen föreställer de röda linjerna skyddsbalten. Tjockare linjer föreställer troligtvis primära bälten, medan de tunnare utgörs av de sekundära. De rödmarkerade områden

utgörs förmodligen av skyddsobjekt. Bilden publiceras med tillstånd av Uppsala kommun och Uppsala stadsarkiv.

Figur 6. Till vänster: förtydligad version av Figur 5. De röda linjerna redovisar skyddsbältena. De tjockare föreställer de primära bältena, vilka antas vara 150 meter breda. De tunnare föreställer de sekundära och antas vara 50 meter breda. De gula områdena föreställer skyddsobjekten. Ett utklipp av generalplanekartan (Figur 3) agerar som underlag. Till höger: Utklippet av generalplanekartan inkluderas även som referens.

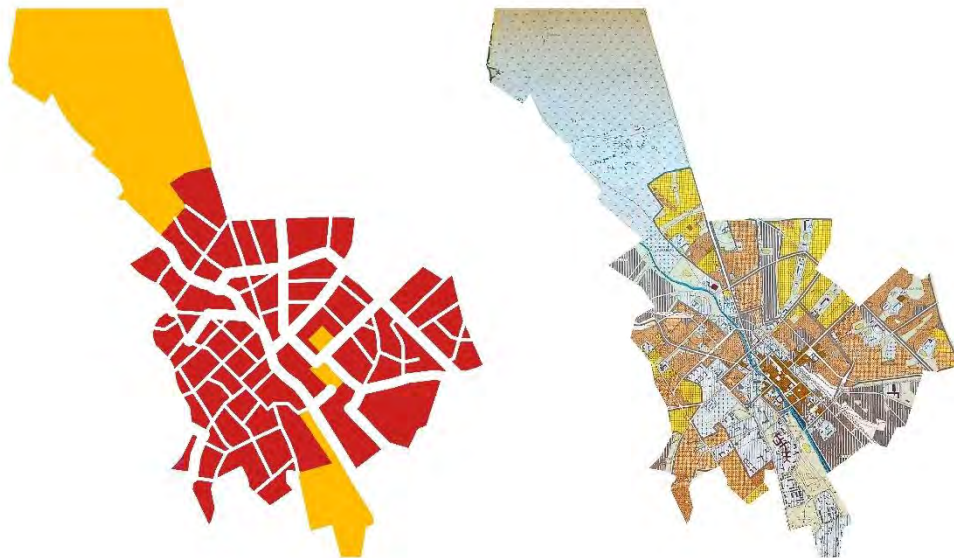
Kartläggningen av brandskyddsbältena är till stor hjälp för att förstå 1958 års planering av gröna band. Skyddsbältena bör enligt planen vara obebyggda, allmänt tillgängliga, planterade med lövträd, då barrträd är mer lättantändliga, (Lefvert 1958:46) samt ha en bredd på 50–150 meter (Civilförsvaret u.å.:4). Förutom ”parkbältena” vill civilförsvaret även se att trafikleder, vattendrag samt buffertområden mellan bostads- och industriområden utnyttjas som skyddsbälten (ibid.:3-4). Bältena delas upp i två kategorier: *primära* och *sekundära*. De större primära bältena delar upp staden i huvudområden, vars ytstorlek varierar beroende på brandfaran inom dem. Förekomsten av primära brandskyddsbälten är betydligt större i den nordöstra halvan av staden än i den andra (se Figur 6). Det har sannolikt sin förklaring i att bebyggelsen där är mer sammanhängande, med ökad risk för brandspridning som följd. Det enda primära bältet i den sydvästra halvan omger industriområdet Ekebybruk. Civilförsvaret förordar tre primära bälten som ska löpa radiellt från stadskärnan, genom stadsdelen Kvarngärdet, till stadens ytterkant (se Figur 6). I generalplanekartan framträder dock bara två sådana bälten (se Figur 3). Dessa två bälten finns kvar än idag och bedöms vara de mest välbevarade storskaliga gröna banden som kom till mellan generalplanerna från 1958 och 1969.

Det finns även primära skyddsbälten som är äldre än själva generalplanen. Ett exempel är von Bahrska häcken; en remsa av träd som planterades utanför staden i

början av 1900-talet (Svenska kyrkan u.å.). I och med generalplanens föreslagna expansion av Uppsala integreras "häcken" i stadsväven. Det är en unik företeelse, i Uppsalas historia, att en grönyta upplevs som ett band redan innan den har blivit avgränsad av bebyggelse.

Förutom de primära brandskyddsbältena förekommer även de mindre sekundära bältena. I civilförsvarets karta förordas en mängd sådana bälten, framför allt i den sydvästra halvan av staden. Få av dem tycks dock ha blivit verklighet i generalplanekartan. Två av dem finns dock kvar idag, till viss del. Det ena följer Librobäcken, genom industriområdet med det snarlika namnet namnet Librobäck, och det andra följer Fyrislundsgatan.

I den allmänna beskrivningen framstår det som att kommunen förhåller sig positivt till idén om brandskyddsbälten, men de reserverar sig för att: "[...] civilförsvarets synpunkter kan föranleda orimliga krav på rivning av befintlig bebyggelse i stadens centrala delar" och att kartan ska "[...] följas i den mån så det kan ske utan åsidosättande av andra berättigade intressen." (Lefvert 1958:46). Om antagandet görs att de primära skyddsbältena är 150 meter breda och de sekundära 50 meter blir resultatet för bebyggelsestrukturen såsom i Figur 7. I och med att flera bälten sammanstrålar i stadskärnan krävs omfattande rivningar för att verkställa dem, vilket kommunen uppenbarligen inte har för avsikt att genomföra. Det hade förutom omfattande rivningar inneburit en betydligt mer fragmenterad bebyggelsestruktur (se Figur 7).

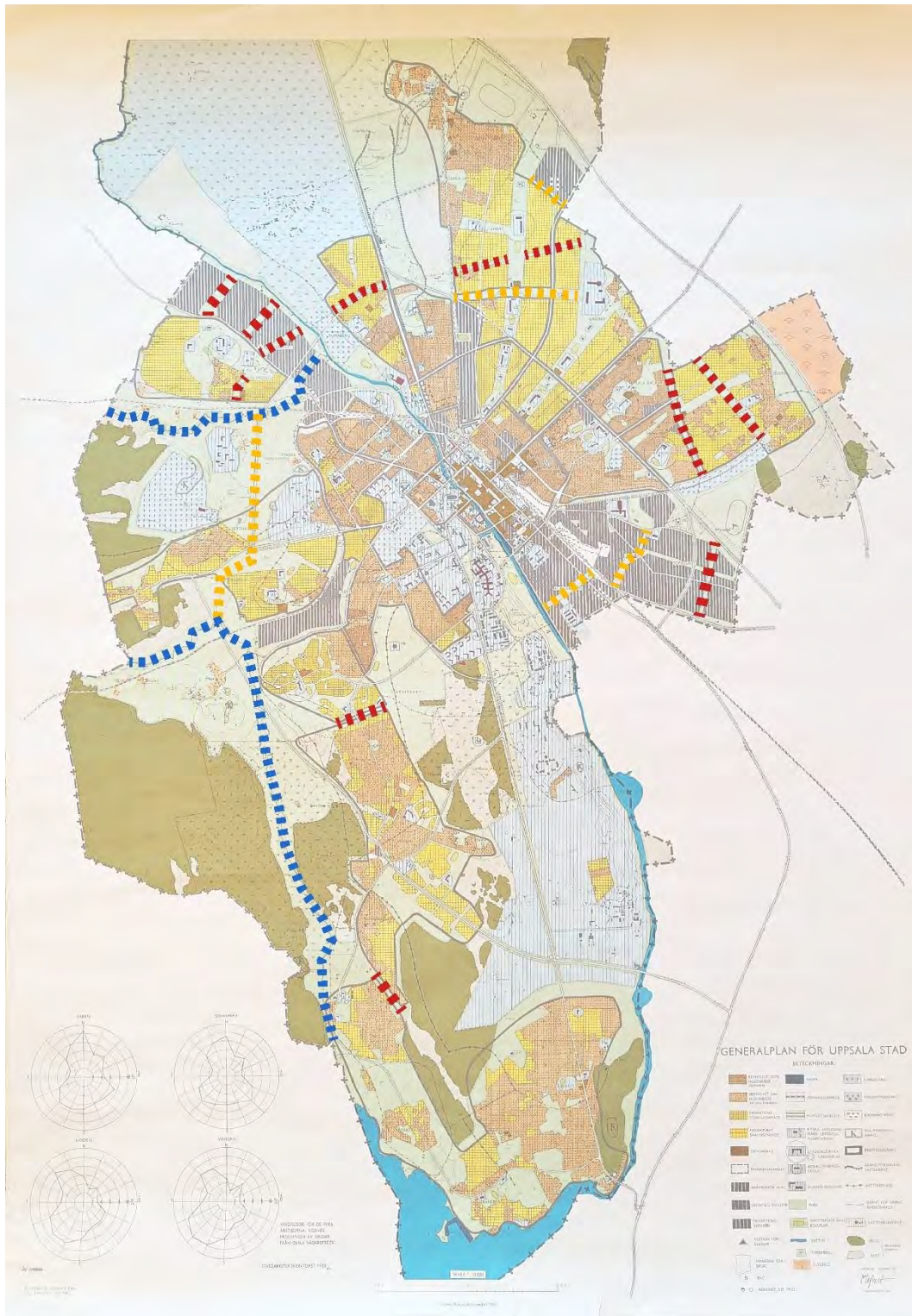
Figur 7. Till vänster: Bebyggelsestrukturen om civilförsvarets alla föreslagna skyddsbälten blir verklighet, förutsatt att de primära bältena är 150 meter breda och de sekundära 50 meter. De röda områdena utgörs av områden som kan bebyggas och de gulmarkerade är samma som i Figur 6. Till höger: Utklipp från generalplanekartan, som referens. Notera hur mycket bebyggelse som måste rivas, framför allt i stadskärnan, för att skyddsbältena ska bli verklighet.

Det nämns fyra tvärförbindande grönbälten i den allmänna beskrivningen (Lefvert 1958:49):

- Bältet som ska följa den gamla vägen mellan Gamla Uppsala och Vaksala, numera kallad Österleden.
- Von Bahrska häcken.
- Bältet som skär genom Kungsängen och Boländerna.
- Bältet som ska löpa mellan Berthåga och Flogsta. Dess form kan dock inte utläsas från generalplanekartan, men det framträder vad som ser ut att vara en bandliknande formation i kartan över befintliga och planerade parker och grönområden (se Figur 4)

Fler liknande bälten finns på flera ställen i staden, framför allt i den nordöstra halvan. Tillsammans bildar de, vad som ser ut som, en båge som skär genom staden. Bågen förgrenar sig dock på flera ställen, såsom i Librobäck där fyra bälten skär genom industriområdet. I de sydvästra delarna är de inte lika många. I kartan över parker och grönområden (se Figur 4) framträder dock områdena kring Hågaån och Librobäcken tydligare än i övriga kartor, och bildar tillsammans med Flogsta/Berthåga-bältet vad som liknar en båge runt den sydvästra halvan av staden. Det framgår dock inte i planen om dessa områden betraktas som tvärförbindande bälten.

Bältena avgränsar dock inte staden, utan skär snarare genom den. Deras funktion är snarare att förbinda de radiella stråken med varandra, för att tillgängliggöra dem. På så vis är det logiskt att de skär genom staden för att minimera avstånden mellan de gröna banden och invånarnas bostäder.

Figur 8. Tvärförbindande bälten. Gula linjer markerar onämnda bälten, röda tänkbara bälten och blå markområden längs med vattendrag.

5.1.4 Förtätning

I planen står inget om att kommunen har för avsikt att förtäta befintliga stadsdelar. Ny bebyggelse tillkommer främst i form av helt nya områden som anläggs i utkanterna av staden. Kommunen lägger ett visst värde i stadskärnans täta bebyggelse och/eller kulturhistoria, i och med att de inte vill verkställa alla de föreslagna skyddsbältena med hänvisning till de rivningar som skulle krävas där. Planen tillåter även tätare bebyggelse in mot stadskärnan, då efterfrågan på bostäder anses vara större i detta område jämfört med övriga delar (Lefvert 1958:12).

5.1.5 Avslutande reflektion

Tonvikten i 1958 års generalplan ligger vid att stråken ska rymma rekreativa aktiviteter, samt föra människor från staden till naturen. Samtidigt tillskrivs de gröna banden flera andra funktioner som inte har något att göra med rekreation. Det tydligaste exemplet är brandskyddsbältena. Faktumet att planen författades 13 år efter andra världskrigets slut är troligtvis en bidragande faktor till att de förekommer i just denna plan. Alla funktioner beskrivs dock alltid utifrån mänskliga behov. Planen använder sig främst av stråk, som begrepp, för att beskriva de band som har en vägledande funktion, medan de band som kallas för bälten, generellt sett har en mer avskärmande funktion. En viss förvirring tycks dock finnas kring hur stråk och bälte, som begrepp betraktade, ska användas i planen. Eftersom förtätningssidealet inte präglar planen, utgör den ett gott exempel på hur planeringen av gröna band såg ut innan.

5.2 Generalplan 1969

Figur 9. Generalplanekarta över Uppsala stad 1969 (Uppsala kommun 1967). De röda/rödbruna/lila områdena föreställer befintlig bebyggelse, gula/orangea/rosa planerad bebyggelse, gråblå offentliga byggnader, mörkgröna strövområde/skog och ljusgröna park/åker. Bilden publiceras med tillstånd av Uppsala kommun och Uppsala stadsarkiv.

5.2.1 Begrepp

Gröna band, som ämne, tar upp ett relativt litet utrymme av 1969 års generalplan. Som följd är antalet begrepp som används för att beskriva dem fåtaliga. Egentligen förekommer endast två: *parkstråk* (Wikforss et al. 1970:78 & 95) och *friluftsstråk* (ibid.:79). Parkstråken är tänkta att *”leda ut till naturområdena”*, medan Ultunaåsen beskrivs som *”en viktig del av friluftsstråket längs Fyris”* (ibid.:78). Några bälten finns inte omnämnda. Planen understryker dock vid upprepade tillfällen vikten av *”sammanhängande grönområden”*. *”Grönområdeskontakten”* mellan Geijersdalen, Kronparken, Stadsskogen och Hågadalen lyfts även fram som något viktigt (ibid.:79). Sammanhängande grönområden och grönområdeskontakt är dock inte nödvändigtvis synonymt med gröna band.

5.2.2 Syfte och funktion

Planen säger att: *”mellan bebyggelseområdena bör sammanhängande parkstråk leda ut till grönområdena”* (Wikforss et al. 1970:78). Följande står även:

”Möjligheten att gå, cykla eller åka buss, föreslår Generalplan 69, skall medvetet prioriteras och särskilt iakttas vid detaljplaneringen såväl av stadskärnan som nya bostads- och arbetsområden. Detta kan åstadkommas bl a genom att vissa gator, gränder, sammanhållande park- och gångstråk och särskilda cykelvägar anvisas för gående och cyklister och särskilda bussgator anvisas för busstrafiken.” (ibid.:95)

Det tycks som att de gröna bandens roll som rörelseleder karakteriserar 1969 års planering. Gång- och cykeltrafik beskrivs främst som ett sätt att ta sig från punkt A till B, och inte något som har ett värde i sig självt. Snarare beskrivs den natur som stråken ska leda till, och dess möjliggörande av friluftsliv, som det mest värdefulla. Friluftslivets höga status i generalplanen är tydlig. I övrigt redogör planen inte för vilka andra syften som de gröna banden är tänkta att tjäna.

5.2.3 Utbredning, form och kartläggning

I översiktsplanens allmänna beskrivning förekommer två enklare kartor, en över de ständiga grönområden och en över det organiserade friluftslivet. En karta föreställande innerstadens parker förekommer även i den del som berör stadskärnan. I samma del efterfrågas även *”en separat plan över stadskärnans rekreationsplatser och de sammanhängande gångstråkens detaljutformning”* (Widman 1970:35). Någon sådan plan har dock inte påträffats under detta arbetes gång. Ingen av kartorna förmedlar dock någon ny information kring planeringen av de gröna banden.

Ett område som får ett stort utrymme i planen är det så kallade *vård- och undervisningsområdet* söder om stadskärnan (Wikforss et al. 1970:80). Området är inte nödvändigtvis att betrakta som ett grönt band, men kan möjligtvis bidra till förståelse av grönplaneringen i allmänhet, som i sin tur påverkar de gröna banden. Området beskrivs som ett ”sammanhängande park- och naturområde” vars rekreativvärden är särskilt viktiga. I planen står det att parkkaraktären, som präglar området, ska bibehållas genom en fortsatt gleshet mellan vård- och undervisningsbebyggelsen som präglar området (ibid:80). Vikten av att området fredas från genomskärande bilvägar understryks även. Endast gång- och cykelstråk ska tillåtas (ibid.).

Kommunen skriver även att: ”*Tillkommande bebyggelse måste väl anpassas till landskapet, så att Librobäcken friläggs och ett naturligt parkstråk från Stabbyområdet förbinds med de västra naturområdena*” (Wallerstedt & Furlinger 1970:78). Det tycks alltså finnas en vilja att förbinda olika grönytor med varandra via gröna band.

5.2.4 Förtätning

Redan i 1969 års generalplan beskrivs det hur en förtätning av stadskärnan är möjlig. En utökning av handeln i stadskärnan kan ske ”[...] genom en förtätning i befintliga city och en utbyggnad längs med Vaksalagatan och S:t Persgatan” (Widman 1970:32). Det är inte enbart i stadskärnan som en förtätning föreslås. I den plan som berör den stadsdelsmodell som ska ligga till grund för utbyggnaden av Uppsala, med Sävja som typexempel, står det att:

”Principiellt bör stadsdelens högsta exploaterade delar ligga närmast centrum och de lägst exploaterade längst ifrån. Således skall en förtätad höghusbebyggelse ligga närmast centrumaktiviteterna, så att de människor som bor tätt får god service i form av korta gångavstånd till stadens serviceinrättningar.” (Wallerstedt & Furlinger 1970:23)

Det tycks även finnas en vilja att motverka *urban sprawl* i planen. Det föreslås att ”[...] utbyggnaden av stadsområdet hålls inom bestämda och relativt snäva gränser med bebyggelse koncentrerad innanför gränserna [...]” (Wikforss et al. 1970:80). Det används främst som ett argument för att skydda naturområdena utanför. Planen förordar dock en utbyggnad av Uppsala som förlitar sig på att stora ytor exploateras, snarare än en förtätning av det befintliga.

5.2.5 Avslutande reflektion

1969 års generalplan rymmer, trots sin totala längd på 322 sidor, knapphändig information kring planeringen av gröna band. I den utsträckning de behandlas fås framför allt rekreativa värden vid dem. Planen understryker även vikten av att grönytor inte fragmenteras av bilvägar, vilket gissningsvis även bör gälla de gröna banden. Förvånansvärt har planen en relativt positiv inställning till förtätning rent teoretiskt, men i praktiken förordas en expansiv utbyggnad av staden som påminner om *sprawl*. Hur de gröna banden påverkas av den förtätning som föreslås i planen är dock svårt att dra slutsatser kring, då även förtätningen nämns relativt förbigående.

5.3 Kommunprogram 1975 och 1985

5.3.1 Kommunprogram 1975

Liksom i generalplanen från 1969 spelar de gröna banden en väldigt liten roll i 1975 års kommunprogram. I programmet står det att "*Närströvområden i form av sammanhängande och delvis orörda grönstråk bör bevaras*" (Uppsala kommun 1975:23), vilket är det enda tillfället då ämnet direkt behandlas.

Något som kan vara relevant för planeringen av de gröna banden är den föreslagna utbyggnaden av Uppsala i form av "*successiva bostadsenklaver*" (ibid.:5). Enklaverna ska i sin tur delas upp i enheter, vilka ska utformas och rymma den närservice som krävs för att inte vara beroende av en fortsatt utbyggnad, ifall att den skulle behöva pausas eller avslutas (Uppsala kommun 1975:5). Enheterna bör även skiljas åt av park- och rekreationsområden, alternativt servicelokaler, arbetsplatser med mera (ibid.:8). Om dessa avskiljningar till stor del består av grönytor bör gröna band rimligtvis uppstå som följd.

En betydelsefull händelse i kommunprogrammet är att *ekologi* nämns för första gången inom Uppsalas övergripande planering. Ett exempel är följande utdrag från programmet

"En överordnad målsättning beträffande den tekniska försörjningen bör vara att denna planeras, dimensioneras och utföres med beaktande av de långsiktiga ekologiska sambanden. Vid bedömningen av olika anläggningars effektivitet bör således inte enbart de kortsiktiga, tekniska och ekonomiska vinsterna fälla avgörande." (Uppsala kommun 1975:16)

Hur detta nya perspektiv påverkar planeringen av gröna band framgår dock inte i programmet.

Bebyggelseätheten behandlas inte över huvud taget, vilket gör det omöjligt att dra några slutsatser kring programmet förhåller sig till förtätningsfrågan.

5.3.2 Kommunprogram 1985

I 1985 års kommunprogram står det att: *”Strävan skall vara att bevara och vid behov anlägga trivsamma sammanhängande grönstråk från stadens centrala delar till omgivande friluftsmarker”* (Uppsala kommun 1985:56). Det nämns totalt nio specifika ”sammanhängande grönstråk” inom Uppsala stad (ibid.). I programmet poängteras det att: *”Det är av stor vikt att sådana stråk ej någonstans trängs ihop av bebyggelse m m så att karaktären av trivsamma friluftsstråk starkt skadas”* (ibid.). Markerna längs med Fyrisån lyfts även fram som ett viktigt stråk, där cykel- och promenadvägar bör löpa (ibid.).

I kommunprogrammet förordas, för första gången uttryckligen, ett grönbälte runt Uppsala stad. Grönbältet ska försäkra att staden endast växer omkring Sävja, Stenhagen, E4:an samt inom de befintliga stadsdelarna mellan åren 1985–1995 (ibid.:58). Bältet ska vara obrutet och rymma jordbruks- och friluftsmark (ibid.:59). Det är även tänkt att avgränsa staden från omkringliggande naturområden och motverka att staden flyter ut på bekostnad av sin geografiska identitet samt upprätthålla Uppsalas karaktär som ”staden på slätten” (ibid.).

På längre sikt problematiseras dock grönbältet. Nämnade tänkbara negativa konsekvenser av det hinder som bältet utgör för Uppsalas fortsatta tillväxt är markspekulation, ökad segregation, utarmning av service samt ett minskat befolkningsunderlag (ibid.). Angående grönbältets framtid efter 1995 skriver kommunen följande: *”Fortsatt tillväxt torde förr eller senare kräva att grönbältet till någon del tas i anspråk, lämpligen bara på bara ett ställe”* (ibid.:48). Idén om att organisera de utbyggda stadsdelarna i enklaver är fortfarande levande i 1985 års program, och liksom 1975 förordas även en sansad utbyggnadstakt av staden (ibid.:59).

Programmet riktar även kritik mot den bebyggelse som tillkommit i och med de föregående generalplanerna. Följande står skrivet:

”En stor del av 1960- och 1970-talets bostäder byggdes på åkermark utan naturliga yttre vegetationsbetingelser. De flesta av dessa lägenheter fick hög lägenhetsstandard medan den yttre miljön blev torftig. Teknisk och ekonomisk hänsyn fick i alltför stor utsträckning dominera utformningen av centrum, bostadsområden och arbetsområden. Sociala och estetiska hänsyn kom bort. Sällan kom den offentliga miljön att få en konstnärlig gestaltning. Det fick till resultat miljöer som av de boende upplevdes som monotona, ensidiga, opersonliga och till och med provocerande. Detta kan ses som en faktor bakom sådana missförhållanden som skadegörelse, stor genomflyttning och måhända negativ värdering av staden som livsmiljö. De brister som finns i dessa avseenden bör därför avhjälpas.” (ibid.:54-55)

Inför framtiden uttrycker kommunen en vilja att kunna behålla en handlingsfrihet vad gäller utbyggnaden av Uppsala. På sikt vill de utveckla:

”[...] staden med kompletteringar, förtätning och nya stadsdelar för det fall stadslivet fortsätter att vara attraktivt för en majoritet av medborgarna och näringslivets koncentrationstendenser fortsätter” (ibid.:47)

Hur det påverkar de gröna banden framgår inte.

5.3.3 Avslutande reflektion

Det faktum att kommunprogrammen är mer kortfattade och rymmer färre högkvalitativa kartor än generalplanerna, försvårar möjligheten att nå en djupare förståelse av planeringen utifrån dessa dokument. Programmet från 1975 erbjuder knappt någon utveckling vad gäller synen på de gröna banden. Däremot är det nya ekologiska medvetenheten en milstolpe i Uppsalas övergripande planering. I 1985 års program tar de gröna banden betydligt större plats, mycket tack vare det förordade grönbältet runt Uppsala, men i övrigt har konceptet inte utvecklats särskilt långt däri heller. Ett bredare ekologiskt perspektiv märks inte heller av 1985. Hur 1975 års program förhåller sig till förtätning är svårt att säga, men det verkar som att förtätningstankar på allvar börjar ta form i 1985 års program.

5.4 Översiktsplan 1990

5.4.1 Begrepp och definitioner

I Uppsalas första kommuntäckande översiktsplan, från 1990, är *gröna stråk* den vanligaste, och i princip enda, benämningen på de gröna banden. De beskrivs i planen som ”[...] sammanhängande friluftsstråk av natur, park och framgående stig, tex längs vattendrag genom tätorter eller som förbindelser från tätortscentra eller andra bostadsområden ut mot omgivningarna” (Uppsala kommun 1990:63). Översiktsplanen fokuserar främst på hur grönstråken kan skapa förbindelser mellan stad och natur. Idén om att skapa gröna band mellan gröna områden tar dock ändå lite plats i planen. Vid ett tillfälle förekommer begreppet ”förbindelsestråk”. Ett sådant är tänkt att förbinda två skogsområden med varandra (ibid.:63). I revideringen av planen, från 1992, beskrivs det även hur en del av ett grönstråk kan agera ”som en länk i en större sammanhängande friytstruktur” (Uppsala kommun 1992).

5.4.2 Syfte och funktion

Grönbältet runt Uppsala, som introducerades i kommunprogrammet från 1985, förordas fortfarande i 1990 års översiktsplan. Majoriteten av informationen om bältet är återberättat från det äldre kommunprogrammet (se 2.4 Kommunprogram 1985). Det fortsatta arbetet med grönbältet ska, enligt planen, behandlas i en fördjupad översiktsplan för Uppsala stad (Uppsala kommun 1990:70).

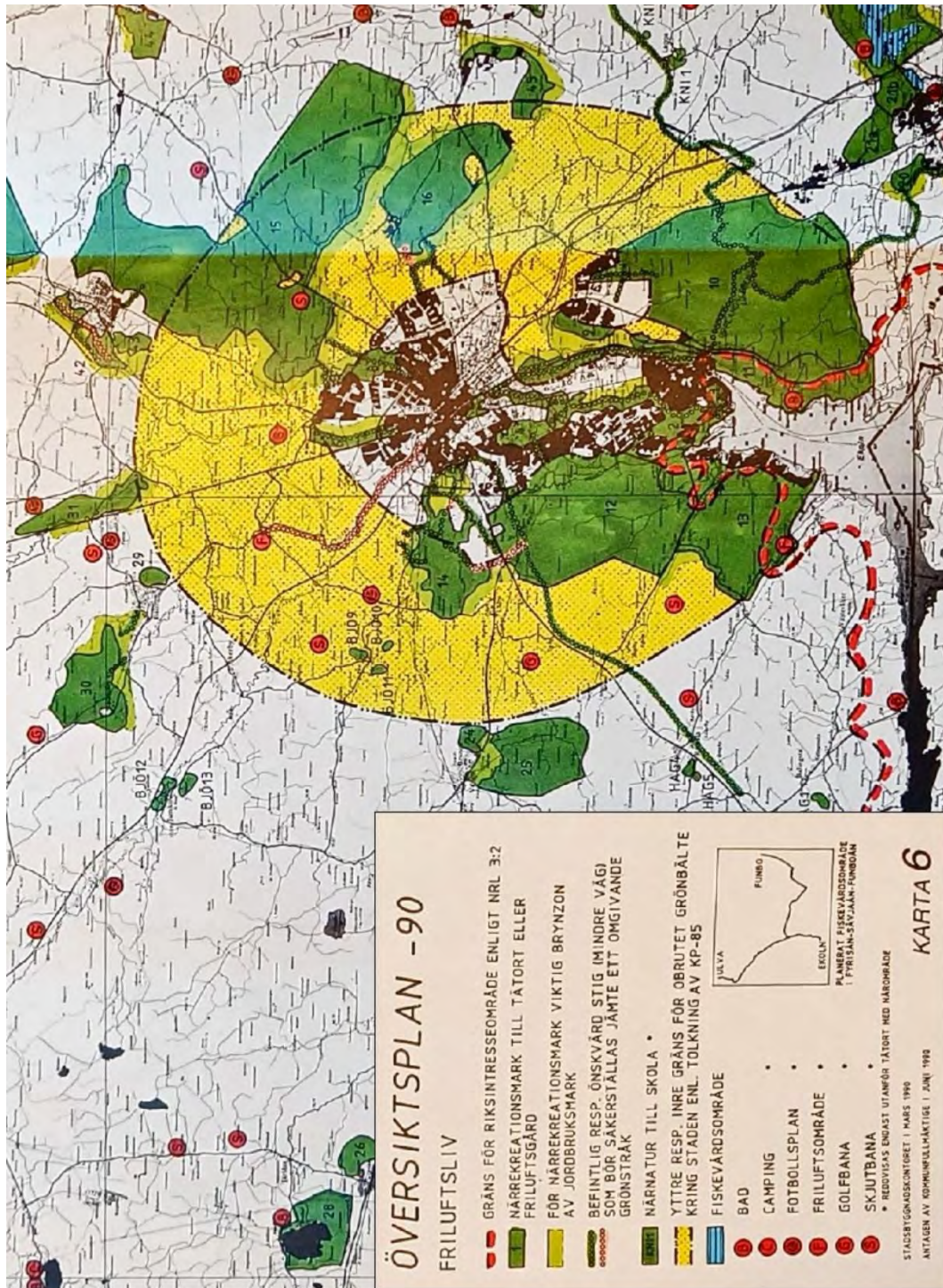
I översiktsplanen står det *”att fritid inte enbart är lika med det rörliga friluftslivet”* (ibid.:109). Påståendet framstår som en kritik av tidigare övergripande planers inställning till invånarnas fritid. Trots det behandlas grönytor främst under rubriken *”friluftsliv”* och tillskrivs därav främst sådana värden. Vad gäller de gröna stråken beskrivs de mest som promenadsträckor (ibid.:62).

Enligt revideringarna av planen, från 1992, kan ett grönt stråk ha en eller flera av följande funktioner (Uppsala kommun 1992):

- *”Rekreativstråk i och utmed stadsbygden: Promenad- eller vandringsstråk mer eller mindre omgivet av bebyggelse.”*
- *”Rekreativstråk från tätort till intilliggande friluftsmark: En zon framför allt i landsbygd, där man kan röra sig mellan tätorten och den egentliga friluftsmarken.”*
- *”Landskapspräglade stråk: Sammanhängande natur- och odlingslandskap i och intill tätorten som ger den struktur, identitet och kulturhistoriska [sic] förankring (exempel från Uppsala är Fyrisåns dalgång söder om Kungsängsleden).”*
- *”Ekologiska korridorer: Spridningsvägar för djur och växter inom tätorten samt mellan den och landsbygden.”*

5.4.3 Utbredning, form och kartläggning

Figur 10. Utklipp från friluftskartan (med utklippt teckenförklaring) tillhörande 1990 års översiktsplan (Uppsala kommun 1990a). Av särskilt intresse för detta arbete är "yttre resp. inre gräns för obrutet grönbälte kring staden enl. tolkning av KP-85" och "befintlig resp. önskvärd stig (mindre väg) som bör säkerställas jämte ett omgivande grönstråk". Bilden publiceras med tillstånd av Uppsala kommun och Uppsala stadsarkiv.

Nästan alla plankartor som ingår i översiktsplanen behandlar hela Uppsala kommun, vilket medför en lägre detaljnivå jämfört med de planer som har kartor som enbart behandlar staden. Det förekommer ingen kartläggning enbart av grönytor. Gröna stråk och rekreationsmarker ryms dock i kartan över friluftslivet (se Figur 10). Uppsala kommun (1990:63) skriver att de i friluftskartan vill: "[...] innefatta viktiga 'gröna stråk' i deras helhet. Alltså även avsnitt som faller utanför närmaste bostadsområdenas promenadmark och närströvmark" (ibid.). De gröna stråken redovisas alltid tillsammans med stigar. Teckenförklaringen beskriver stigarna/stråken på följande sätt: "befintlig resp. önskvärd stig (mindre väg) som bör säkerställas jämte ett omgivande grönstråk" (se Figur 10). Angående stigarnas banor står följande: "Även där stigmarkeringarna på karta 6 [se Figur 10] inte omges av avgränsade områden avser de vanligtvis även ett omgivande stråk av natur, park eller åker" (ibid.).

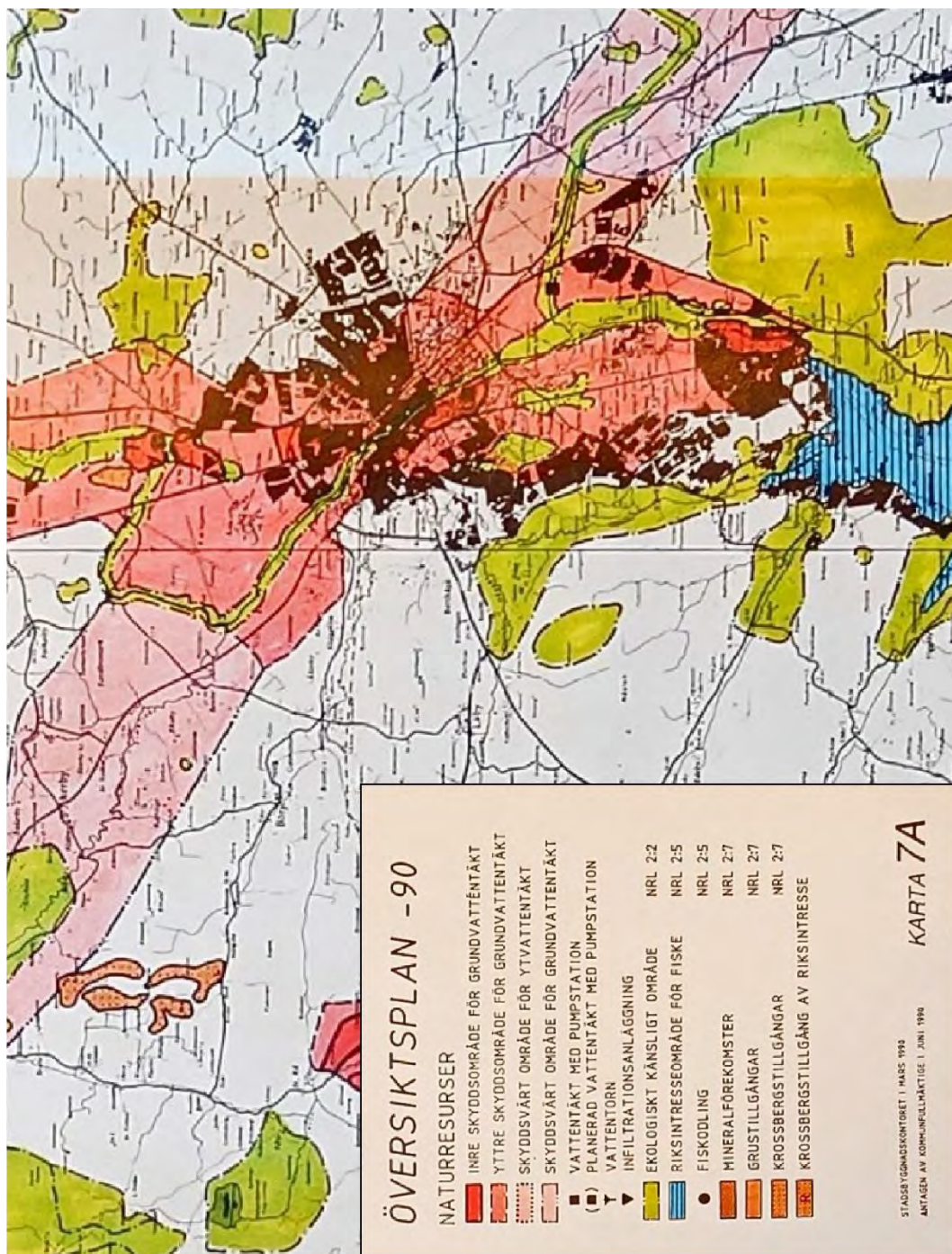
Stråken/stigarna har främst radiella banor i stadsområdet. När de väl når bebyggelsen upphör de dock, vilket kan ha sin förklaring i att de där blir för tunna för att kunna redovisas. En av stigarna tycks exempelvis vara en fortsättning av domkyrkobandet som skär genom Kvarngärdet. Bandet, tidigare omnämnt i 1958 års generalplan, är cirka 150 meter brett, och redovisas inte i kartan.

I friluftskartan markeras även 17 närrekreationsmarker i staden (ibid.). Utav dessa är *Fyris-Uppsalaåsen-stråket* (område 1 i Figur 10) och *Gula stigen-stråket, inklusive Vårdsätraskogen* (område 2 i Figur 10) de som benämns som stråk (ibid.). De rekreationsmarker som är mindre än femton hektar eller smalare än "ett par hundra meter" redovisas inte (ibid.). Det har sannolikt sin förklaring i att de kommuntäckande kartorna är för storskaliga för att redovisa mindre områden. Kommunen åtar sig dock att behandla dessa områden i fördjupade översiktsplaner, däribland en för staden, som ska efterfölja planen (ibid.).

Det framkommer att grönbältet runt staden ska vara minst fem kilometer brett, vilket anges som ett minimum för att syftena med det ska kunna uppnås (ibid.:70). Bältet, som redovisas i friluftskartan (Se Figur 10), är massivt och bildar en tjock ring runt staden och genom det skär stigarna.

"Ekologiskt känsliga områden" kartläggs även i en karta som föreställer kommunens naturresurser (se Figur 11). Markerna kring Fyris-, Håga-, och Sävjaån räknas som sådana. Längs med Librobäcken har dock marken inte samma status.

I revideringen, från 1992, beskrivs "helhet" och "kontinuitet" som det viktigaste att ta hänsyn till i arbetet med de gröna stråken. Kommunen skriver däri att "den gröna kedjan" inte får "brytas eller tunnas ut" (Uppsala kommun 1992).

Figur 11. Utklipp från naturresurskartan (med utklippt teckenförklaring) tillhörande 1990 års översiktsplan (Uppsala kommun 1990b). Notera hur Fyris-, Håga-, och Sävjaån, samt markerna kring vattendragen kartläggs som ekologiskt känsliga områden, men inte Librobäcken. Bilden publiceras med tillstånd av Uppsala kommun och Uppsala stadsarkiv.

5.4.4 Förtätning

Uppsala kommun skriver följande i planen:

”Med den kunskap som står till buds idag och den analys som kan göras med utgångspunkt från erfarenheterna av socialt arbete kan utbyggnaden ses i tre delar. För det första: en större förtätning i centrala Uppsala. Här har närhet till stadens varierade utbud sin betydelse, närhet till arbete, Uppsalas småstadskarakter som gör det möjligt att upprätthålla ett socialt nätverk på ett enkelt sätt.” (Uppsala kommun 1990:111)

Förtätningen motiveras främst med att den anses motverka segregation och andra sociala problem. Följande står även i planen:

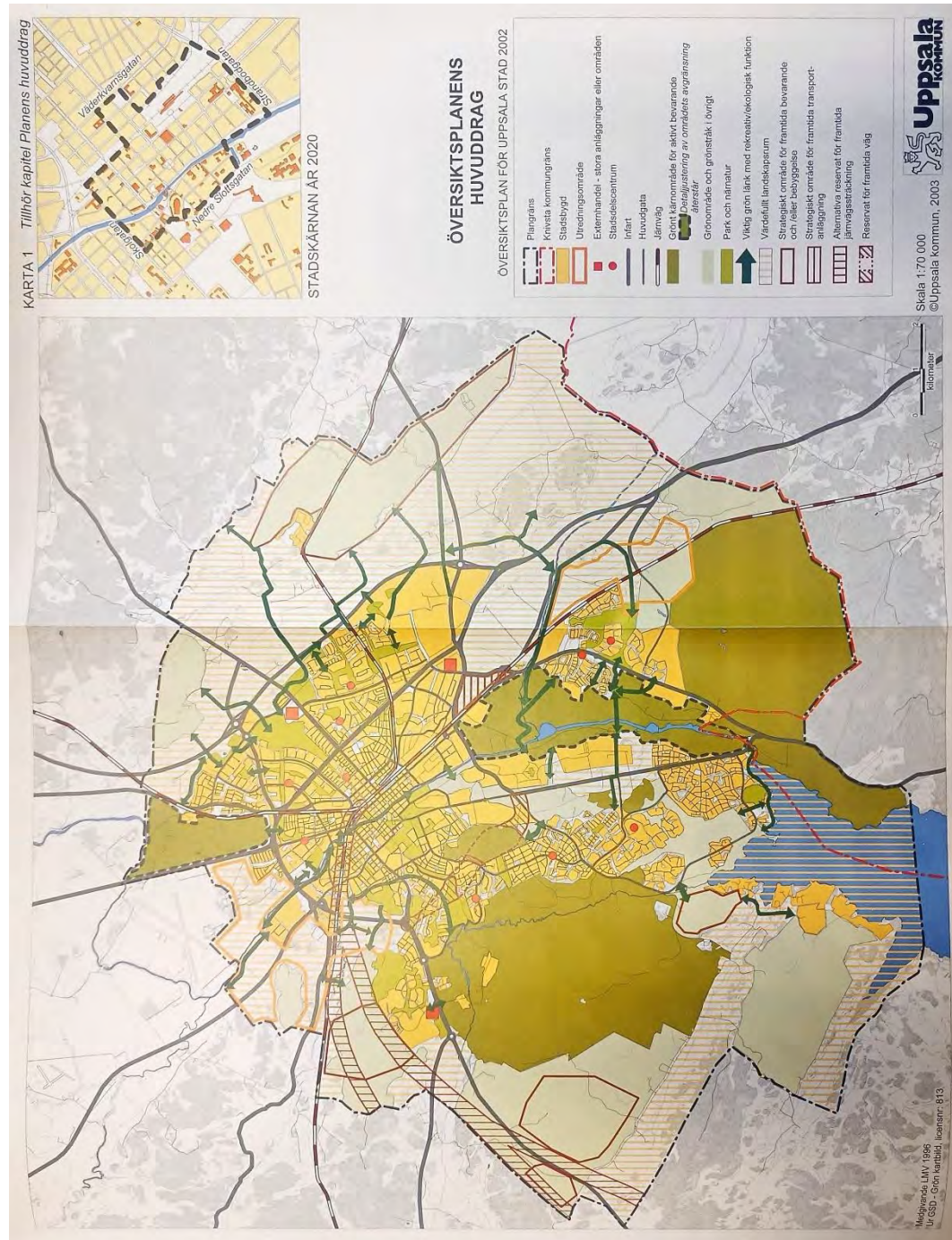
”Strävan efter en allsidig social struktur kan uppfyllas genom en förtätning som tar fasta på vilka komplement som krävs och förutsättningarna ökar att åstadkomma en bra social miljö som är differentierad beträffande yrkesstruktur, ålderssammansättning, hushållstyper och invandrartäthet.” (ibid.:111-112)

Byggnationen av stadsdelar som Gränby och Gottsunda, vilka blev till i och med 1958 och 1969 års generalplaner, kritiseras i planen för att rymma ensidiga boendeformer och bristande social service samt ha haft en snabb inflyttning. När sociala problem väl började uppstå i dessa områden blev Socialtjänsten snabbt överbelastad, vilket anses ha lett till att de sociala problemen i områdena har kunnat förvärras (ibid.:110).

5.4.5 Avslutande reflektion

Det är snarare 1992 års revidering av översiktsplanen, än själva planen, som bidrar till en utveckling av de gröna bandens roll i Uppsalas övergripande planering. I revideringen görs för första gången en koppling mellan ekologi och banden, när de beskrivs som ”ekologiska korridorer” och ”spridningsvägar för djur och växter”. De tillskrivs även en tydligare roll i Uppsalas struktur, identitet och kulturhistoria än någonsin tidigare. 1990 års plan tycks vara positivt inställd till en förtätning av staden, och kritiserar den gamla planeringen.

5.5 Översiktsplan 2002

Figur 12. Översiktsplanens huvuddrag (Uppsala kommun 2003a). Notera att de gröna länkarna får ta plats i denna karta, vilket är den första gången gröna band, i sin egen rätt, redovisas i en övergripande plans huvudkarta. Bilden publiceras med tillstånd av Uppsala kommun och Uppsala stadsarkiv.

5.5.1 Begrepp och definitioner

I den översiktsplan som behandlar Uppsala stad, från 2002, delas grönstrukturen upp i fem kategorier (Uppsala kommun 2003:86):

- *Gröna kärnområden för aktivt bevarande*
- *Grönområden och grönstråk i övrigt*
- *Parker och närnatur*
- *Gröna länkar*
- *Värdefulla landskapsrum*

Utav dessa är *gröna kärnområden för aktivt bevarande*, *grönområden och grönstråk i övrigt* samt *gröna länkar* av särskild relevans för planeringen av de gröna banden. De gröna kärnområdena utgörs av de naturområden som kommunen anser vara ”mest värdefulla” (ibid.:87). I denna kategori ingår exempelvis stora delar av Uppsalaåsen och Årike Fyris (ibid.:88-89). Med *aktivt bevarande* menas att dessa områden ska ”säkerställas långsiktigt” (ibid.:87). Grönområdena och grönstråken är en bred kategori som innefattar alla de övriga sammanhängande grönområdena (ibid.). Begreppet *grön länk* definieras i planen som ”[...] stråk vars främsta funktion är att binda samman stadens närliggande närnatur och närparker med varandra och med stora grönområden och grönstråk i och utanför staden”(ibid.:93). I planen står det även att ”den övergripande grönstrukturen är radiellt inriktad med kilar som på sina håll når innerstaden” (ibid.:18), vilket är den första gången en övergripande plan för Uppsala nämner gröna kilar. Trots att det står i 1990 års översiktsplan att det stadsomringande grönbältet ska behandlas i en efterföljande fördjupad översiktsplan för staden, vilket 2002 års översiktsplan är den närmsta motsvarigheten till, nämns det inte vid ett enda tillfälle i planen.

5.5.2 Syfte och funktion

Idén om att grönstråk inte bara ska förbinda stad med grönska, utan även grönska med grönska, har fått ett starkare fäste i 2002 års översiktsplan. Värdet av en storskalig och sammanhängande grönstruktur lyfts i planen fram som något som är särskilt gynnsamt för den biologiska mångfalden och rekreationsmöjligheterna (Uppsala kommun 2003:86). Planen är den första att nämna begreppet *biologisk mångfald*. Det är även anmärkningsvärt att den lyfts fram som mer eller mindre lika viktig som rekreationen. I tidigare planer har rekreation och friluftsliv behandlats som det absolut viktigaste grönstrukturen har att erbjuda, en rangordning som upphör i och med 2002 års plan. De gröna länkarna är tänkta att agera som både ”spridningskorridorer” och ”rekreationsstråk” (ibid.:93).

För länkarna presenteras fyra riktlinjer (ibid.):

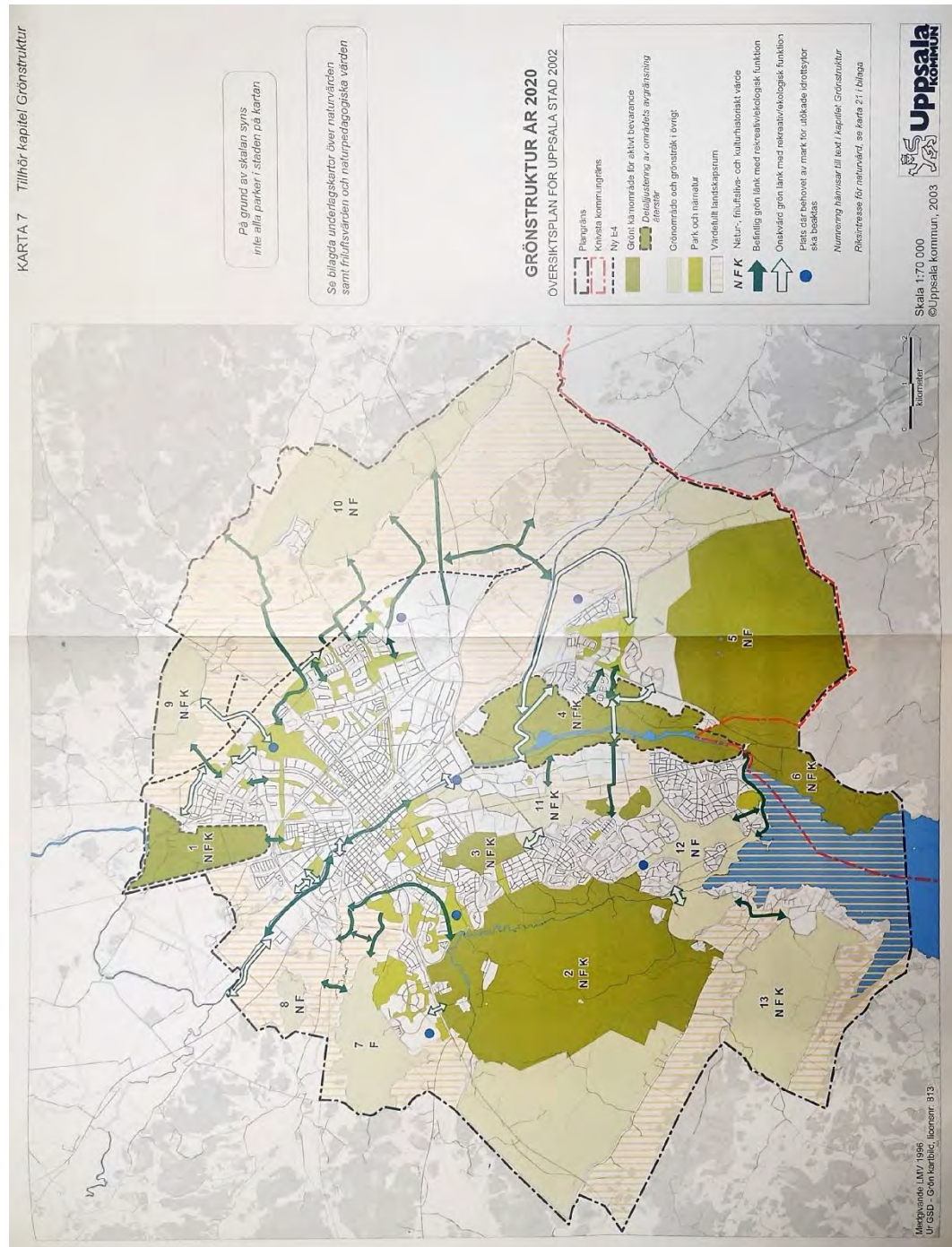
- *”Gröna länkar bör inte brytas. Barriärer och hinder bör överbryggas.”*
- *”Länkarna ska, där så är lämpligt, ges nödvändiga sociala eller ekologiska förstärkningar genom t ex eller gång- och cykelvägar och/eller genom plantering.”*
- *”Kopplingen till naturområden från stadens östra delar ska förbättras.”*
- *”Allmänhetens tillgång till stränderna ska värnas och förbättras.”*

I planen finns även en medvetenhet kring att icke-hårdgjorda ytor bidrar till Uppsalas tekniska försörjning, i form av dagvattenfördröjning, omsättning av kompost, planteringsmark och förbättrad luftkvalitet.

Utöver de fem kategorierna av grönstruktur tycks även en ”sjätte” förekomma, ”stadens övriga grönska”, som de så kallade ”buffertzonerna” ingår i. De har som funktion att rena luften och dämpa buller kring vägar och industrier (ibid.:96). Även om buffertzoner inte beskrivs som gröna band eller relateras till den sammanhängande grönskan, bör de rimligtvis bilda gröna band ibland, exempelvis när de följer vägar. Det beskrivs hur dessa ytor kan ta emot dagvatten, tjäna som rekreationsområden och erbjuda ”ögat och själen” vila (ibid.).

Planen adresserar inte de pågående klimatförändringarna direkt, men enligt miljöpolicy ska ”Uppsala kommun i sin verksamhet planera för ett långsiktigt hållbart samhälle” (ibid.:26). I konsekvensanalysen av planen nämns även att ett av de nationella miljömålen är ”begränsad klimatpåverkan” (ibid.:142)

5.5.3 Utbredning, form och kartläggning

Figur 13. Plankarta föreställande hur grönstrukturen är tänkt att se ut år 2020, enligt 2002 års översiktsplan (Uppsala kommun 2003b). Notera hur många fler gröna länkar som förekommer i den nordöstra staden, jämfört med övriga delar. Bilden publiceras med tillstånd av Uppsala kommun och Uppsala stadsarkiv.

I de plankartor som ingår i 2002 års översiktsplan tar de gröna banden större plats än någonsin tidigare. För första gången redovisas grönstråk (bara de som anses vara gröna länkar dock) som en egen kategori i kartmaterialet (se Figur 12). Det förekommer även en plankarta som enbart föreställer hur Uppsalas samlade grönstruktur är tänkt att se ut 2020 (se Figur 13). Antalet länkar är totalt 40 och kan delas upp i två kategorier: 26 *befintliga* (markerade med mörkgröna linjer i Figur 13) och 14 *önskvärda* (markerade med vita linjer i Figur 13). Det framgår inte exakt vilka markområden som utgör länkarna, bara länkarnas ungefärliga banor. Pilarna har i de flesta av fallen spetsar i bägge ändarna och ansluter oftast till kärnområden, grönområden, grönstråk, parker, närnatur eller stadens omland. På östsidan förekommer dock ett flertal länkar som bara har en spets som pekar i östlig riktning. Kommunen vill att ”[...] kopplingen till naturområden från stadens östra delar ska förbättras [...]” (Uppsala kommun 2003:93). En möjlig förklaring är att kommunen vill illustrera hur människor och andra arter ska ledas från staden ut till naturen, snarare än tvärtom. En av pilarna är dock särskilt iögonfallande då linjen börjar från en plats som inte tycks vara en del av grönstrukturen, vilket går emot idén om vad en grön länk egentligen är.

Runt stadsdelen Sävja vill även kommunen se ett flertal nya länkar. En av dessa är särskilt iögonfallande då den likt ett felvänt C förbinder norra delen av Åriket (markerad ”4” i Figur 13) med ett grönt område i den sydöstra delen av Sävja/Bergsbrunna. Anledning tycks vara att länken följer Sävjaån för att sedan runda stadsdelen. Många länkar, såväl önskvärda som befintliga, återfinns längs med Fyrisån, och några löper även tvärs över den. I den västra halvan av staden (sett från Fyrisån) är antalet länkar betydligt färre än i den östra. Länkarna där finns främst anslutning till vattenområdena kring Ekoln och i den nordvästra delen. Utöver dessa finns bara ett fåtal korta önskvärda länkar i den västra halvan. Det är sedan tidigare känt att denna del av staden är mindre sammanhängande, med större tillgång till grönytor som följd.

De grönstråk som inte är gröna länkar är dock svåra att urskilja på kartan då de smälter samman med grönområdena.

5.5.4 Förtätning

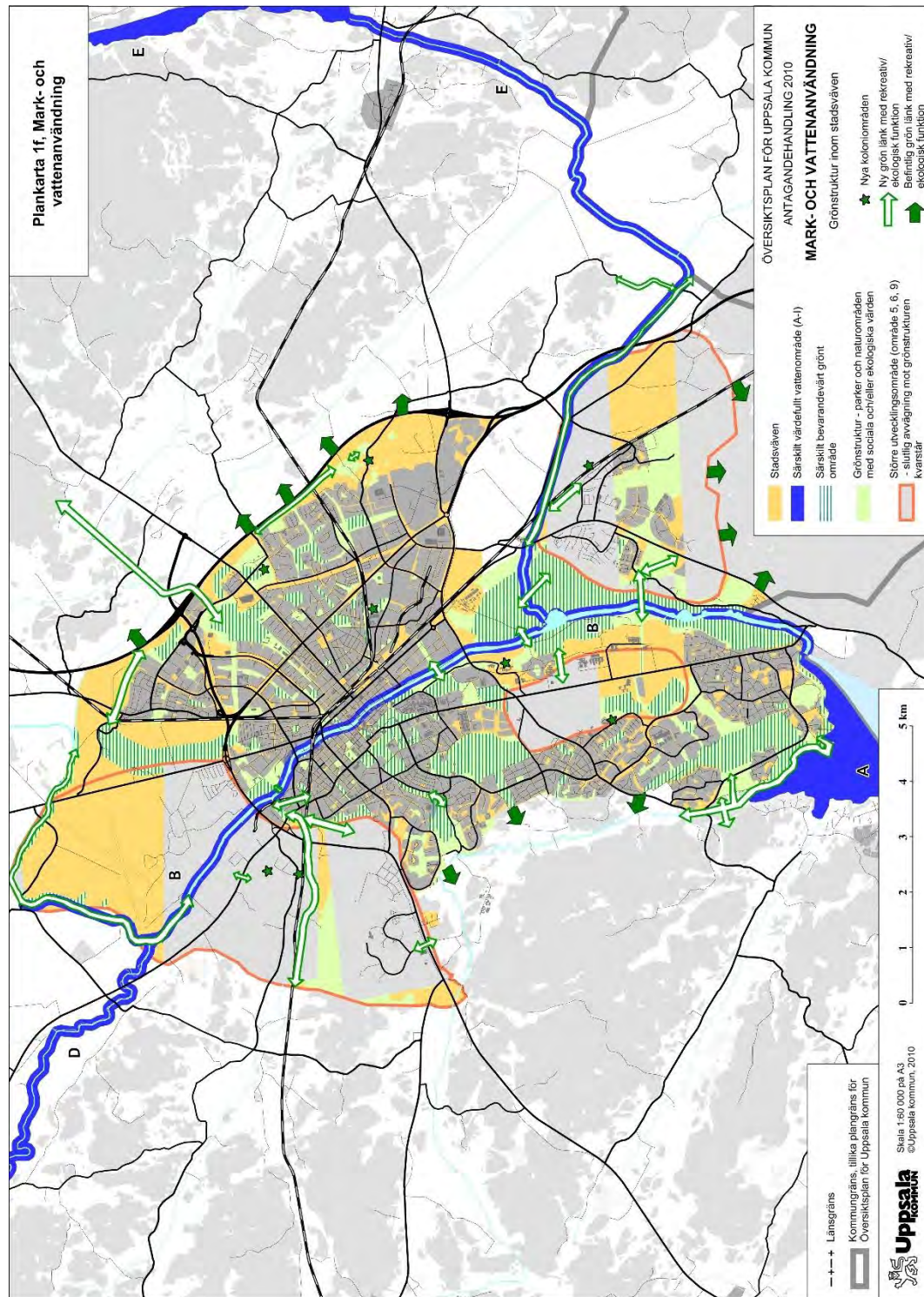
Planens stadsutvecklingsidé präglas av vad som kallas för ”stadsläkning”, vilket innebär ”att bebyggelse, trafik och grönstruktur formas under ett ömsesidigt beroende” (Uppsala kommun 2003:22). Som en del i denna ”läkning” uttrycker Uppsala kommun följande målbild: ”Staden blir tätare — fler bostäder, verksamheter och anläggningar ryms inom staden” (Uppsala kommun 2003:22). Kommunen förordar att handels- och servicefunktioner koncentreras till gatustråk, vilka ska ge stadens invånare närhet till stadsliv, utan att störa deras boendemiljöer (ibid.:24). Handels- och servicefunktioner ska även koncentreras till stadsdelscentra och de målpunkter som gatustråken leder till. Kommunen uttrycker

en tro på att en tätare stad kan skapa stadsdelar med starkare lokala identiteter, där invånarna engagerar sig mer (ibid.23). Det finns även tanke om att den allt tätare staden ska gynna gång-, cykel- och kollektivtrafiken, som ett led i att minska bilismens negativa miljö- och hälsoeffekter (ibid.:25).

5.5.5 Avslutande reflektion

I och med 2002 års plan har det ekologiska perspektivet blivit alltmer dominerande i planeringen av de gröna banden. Rekreation och friluftsliv är inte längre de i särklass viktigaste tjänsterna som banden ska tillhandahålla, även om de fortfarande har en hög status. Planen ger även mer utrymme till både grönstrukturen och de gröna banden än någonsin tidigare, vilket märks inte minst i den relativt omfattande kartläggningen. Introduktionen av begreppet *gröna länkar* spelar även en avgörande roll i värdesättandet av de gröna banden. Grönskan, som banden ingår i, tillskrivs även andra funktioner som bidrar till stadens tekniska försörjning. Varför kommunen har övergett idén om ett grönbälte runt staden har ingen förklaring gått att finna till. Förtätning, som stadsbyggnadsidé, tycks även ha blivit alltmer populär i planen. Utbyggnaden av stadsstråk, stadsdelscentrum och målpunkter kan tänkas vara en följd av detta. Planen ställer dock inte den förtätade bebyggelsen mot grönstrukturen, vilket gör det omöjligt att dra några djupare slutsatser kring deras samspel.

5.6 Översiktsplan 2010

Figur 14. Plankarta föreställande grönstrukturen (Uppsala kommun 2010a). Mörkgröna pilar föreställer befintliga gröna länkar med rekreativ/ekologisk funktion, vita pilar föreställer nya gröna länkar med rekreativ/ekologisk funktion. Bilden publiceras med tillstånd av Uppsala kommun.

5.6.1 Begrepp och definitioner

I översiktsplanen från 2010 används främst begreppen *gröna kilar* och *gröna länkar* för att beskriva de gröna banden. Gröna kilar definieras, av planen, som ”[...] *mer eller mindre sammanhängande grönområden*” vilka löper ”*från stadens centrala delar och ut i omgivande landskap*” (Uppsala kommun 2010:62). Planen erbjuder dock ingen tydlig definition av vad gröna länkar är. Det framgår dock att de sammanbinder olika gröna områden, inom och utanför staden, och kan agera både som *spridningskorridorer* och/eller *rekreationsstråk* (ibid.). Definitionen tycks således vara densamma som i 2002 års översiktsplan (se 2.6.1. Begrepp och definitioner). Utöver de gröna kilarna och länkarna nämns även ”blå stråk” som följer stadens samtliga vattendrag och sjöstränder (ibid.:27). Enligt planen sammanlänkar de blå stråken grönstrukturen tillsammans med de gröna kilarna (ibid.:27). Några grönbälten finns inte omnämnda. Däremot nämns gröna stråk ett antal gånger, dock förbigående utan att definieras eller särskiljas från andra typer av gröna band (ibid.:25, 27 & 62).

5.6.2 Syfte, värde och funktion

De gröna kilarnas funktion är bland annat att agera som ”*livsmiljöer och spridningsområden för växter och djur mellan staden och omgivande landskap och för övriga ekosystemtjänster, såsom rening av luft och infiltration av vatten*” (Uppsala kommun 2010:75). Planen är den första att använda sig av begreppet *ekosystemtjänster*.

Grönstrukturens sociala funktioner får även mycket utrymme i planen (ibid.:18). Det står till och med att inom stadsväven prioriteras grönområdenas sociala värden *huvudsakligen* (ibid.:27).

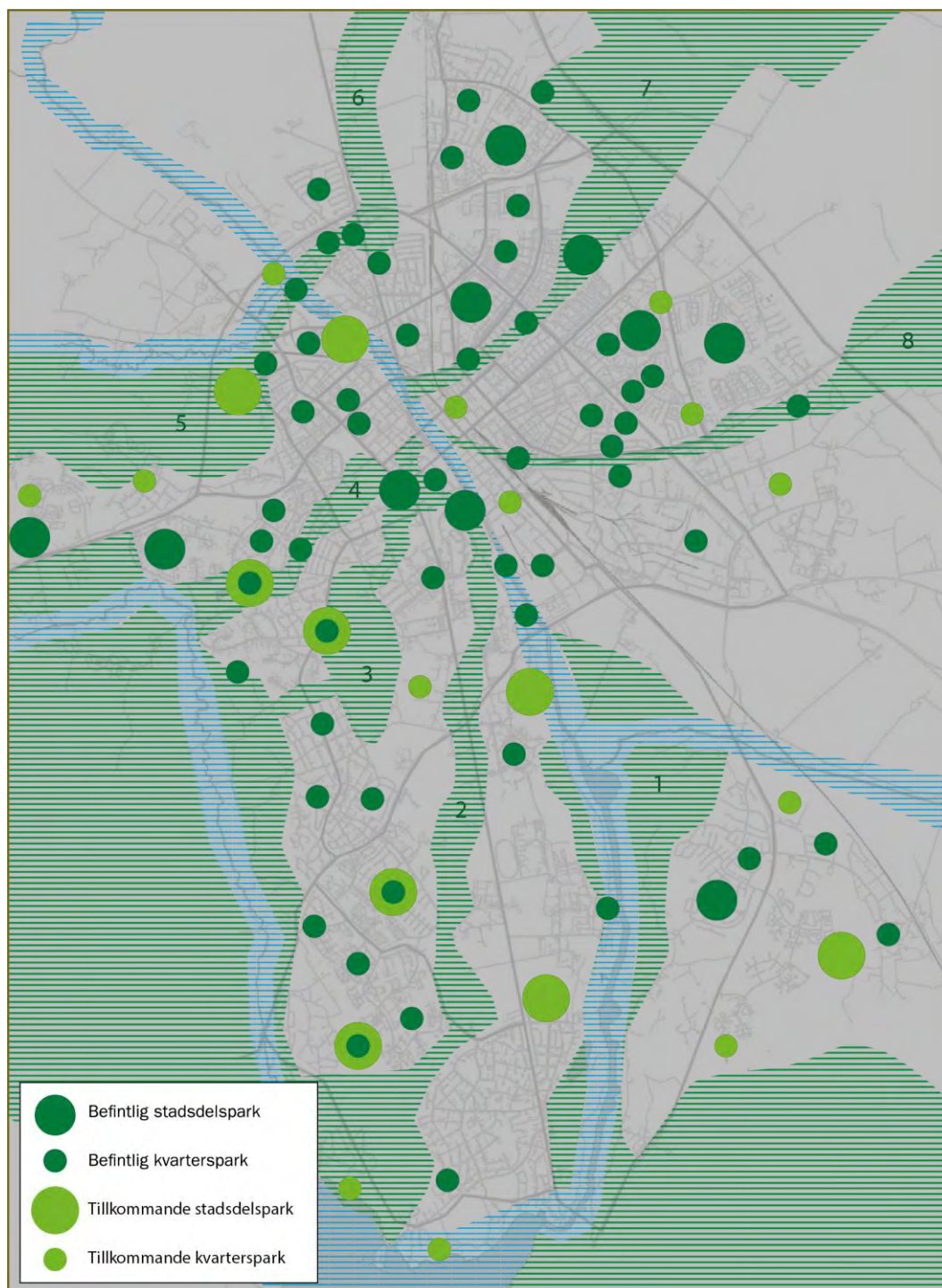
Tanken är att både de ekologiska och sociala värdena/sambanden ska stärkas inom de gröna kilarna (ibid.:66). I planen står det att: ”*Vistelsevärden och fritidsaktiviteter adderas i gröna miljöer och åtgärder görs för att skapa trygga gång- och cykelstråk i de gröna länkarna*” (ibid.:27). Betydelsen av promenadstråk, motions slingor och grönytor för folkhälsan understryks i planen (ibid.:73). Kilarna påstås även vara viktiga för människors rörelse genom sammanhängande grönska (ibid.:62). I planen förekommer även den så kallade *sociotopsnurr*, vilken anger maxavstånd som stadsinvånarna bör ha från sin bostad till 20 olika sociala värden som grönstrukturen kan tillhandahålla. De nämnda värdena är (ibid.:64):

- vid bostaden: *närlek* och *grönska*,
- inom 300 meter från bostaden: *lek, hänga, picknick, promenad, sällskapslek, rofylldhet, grönska*,
- inom 1500 meter från bostaden: *bollsport, vintersport, utblick, vattenkontakt, trädgårdskänsla* och *skogskänsla*
- inom 5000 meter från bostaden: *artrikedom, kulturhistoria, djurhållning, bad, folkliv* och *evenemang*

Att ”grönska” nämns två gånger är troligtvis bara ett skrivfel.

Det är även i 2010 års översiktsplan som Uppsala kommun för första gången adresserar de pågående klimatförändringarna direkt, samt resonerar kring att grönstrukturen kan dämpa effekterna av dem (ibid.:75).

5.6.3 Utbredning, form och kartläggning

Figur 15. Karta föreställande blå stråk, gröna kilar och större parker (Uppsala kommun 2010:63). De grönstreckade och numrerade områdena föreställer gröna kilar, medan de blå föreställer blå stråk. Notera hur kilarna tillsammans bilda en stjärnliknande form. Bilden publiceras med tillstånd av Uppsala kommun.

Något som är unikt för 2010 års översiktsplan är att det förekommer en kartläggning av gröna kilar. Till formen ser de ut att stråla in mot innerstaden från stadens omgivande gröna områden. Undantaget är Stabbykilen och Gamla Uppsala-kilen (markerade ”5” respektive ”6” i Figur 15), i den nordvästra delen av staden, som smälter samman innan de hinner att nå innerstaden. Blå stråk finns även markerade på kartan där de följer Fyrisån, Sävjaån, Hågaån, Librobäcken samt Ekolns stränder. Kartan förekommer i planbeskrivningen, och presenteras inte tillsammans med de andra plankartorna, vilket möjligtvis kan innebära att dess status är något lägre.

Angående de gröna länkarna skriver kommunen att nya ska utvecklas och befintliga i anslutning till stadens omgivning bibehållas (Uppsala kommun 2010:39). Sådant som utgör hinder eller barriärer för dem ska överbryggas (Uppsala kommun 2010:109). Kartläggningen av de gröna länkarna påminner om den från 2002. De kategoriseras i två grupper: ”befintlig länk med rekreativ/ekologisk funktion” och ”ny länk med rekreativ/ekologisk funktion” (se figur 14). Att beskriva länkarna som ”nya” i stället för ”önskvärda” kan framstå som mer förpliktigande, men i övrigt tyder inget på att kommunen ger mer konkreta löften än tidigare. En skillnad är att grönstrukturen inte får en egen plankarta 2010, utan presenteras i den karta som föreställer ”mark- och vattenanvändning” i allmänhet (se Figur 14). De befintliga länkarna redovisas dessutom med mindre precision. I stället för linjer med varierande dragningar, beroende på länkarnas banor, används samma typ av ikon för alla. De nya länkarna redovisas dock på samma sätt som de ”önskvärda” i 2002 års plan. Antalet länkar är 34 totalt, varav tolv är befintliga och 22 är nya. Att antalet länkar är färre tycks bero på att det geografiska området som räknas till Uppsala stad är mindre 2010 än 2002.

Liksom tidigare är antalet länkar i den östra delen av staden betydligt fler än i den västra. De flesta av de östra länkarna korsar E4:an, ansluter till stadsdelen Sävja eller till naturreservatet Norra Lunsen. Det är en uttalad målbild i planen att fler gröna kopplingar ska utvecklas till Lunsen (Uppsala kommun 2010:34). I den västra staden befinner sig de flesta av länkarna i anslutning till Hågadalen. Det förekommer också flera nya där Stabbykilen och Gamla Uppsala-kilen möts. Sannolikt är det länkarna som ska möjliggöra sammanstrålningen av kilarna. Flera länkar följer även de vattendrag som återfinns i stadsområdet. Få länkar följer dock Fyrisån, men flera korsar den vid ett flertal tillfällen. Mark- och vattenanvändningskartan (se Figur 14) avslöjar även att en relativt liten del av de två kilar som skär genom den östra staden (markerade ”7” och ”8” i Figur 15) beskrivs som ”särskilt bevarandevärda”, jämfört med övriga kilar.

För Uppsalas fortsatta tillväxt efter 2030 lyfts två alternativa principer fram: *det koncentriska alternativet* och *stråkalternativet*. Enligt det koncentriska alternativet ska staden byggas ut på jordbruks- och skogsmark i nära anslutning till staden (ibid.:29). Fördelen, enligt Uppsala kommun (ibid.), är att staden på så vis blir mer

sammanhållen, samtidigt som det medför en förlust av värdefull åker- och rekreationsmark samt en försvagad bild av Uppsala som *staden på slätten*. Stråkalternativet innebär att staden expanderar längs med stråk i östlig och nordöstlig riktning. Mellan dessa stråk ska *gröna kilar* löpa, som kan användas både för jordbruk och rekreation (ibid.).

5.6.4 Förtätning

I planen beskrivs det hur Uppsala huvudsakligen ska växa inåt (Uppsala kommun 2010:25). Förtätningen av staden spelar en avgörande roll i denna tillväxt. Uppsala kommun (ibid.) skriver följande i planen: *”Stadsområdets väv av bebyggelse, grönstruktur, transportsystem och tekniska försörjningssystem görs tätare för att klara klimat- och miljökrav samt krav på stadslivskvaliteter.”* Som en del av denna förtätning tycks utvecklingen av så kallade *stadsstråk* och *kärnområden* spela en avgörande roll. Stadsstråken ska ha en innerstadskaraktär och kärnområdena agera som stadsdelscentra innehållandes *”boende, verksamheter och aktiviteter”* (ibid.:44). Det framstår som att den tätare staden främst ska växa fram längs med dessa stråk och inom dessa områden.

I planen understryks det hur viktigt det är att grön- och stadsstråken upplevs som sammanhängande, särskilt där de korsar varandra. Korspunkten ska *”utformas med stor omsorg”* och tillåts inta en *”annorlunda karaktär”* jämfört med stråken (ibid.:25). Det väsentliga är att det ska upplevas som att stråken fortsätter efter det att de har korsat varandra. I planen beskrivs det hur avvägningar måste ske i de fall då bebyggelse och grönstruktur överlappar varandra i plankartorna, enligt principen att *”väsentliga värden för stadens grönstruktur ska bibehållas eller stärkas.”* (ibid.:39). I planen står det dock att en förlust av sådana värden kan kompenseras genom utveckling av andra områden.

Uppsala kommun resonerar enligt följande: *”Förtätning på redan exploaterad mark inom stadsväven och befintliga tätorter, innebär att en liten andel naturmark tas i anspråk”* (ibid.:144). Det står samtidigt i planen att *”Flera av planens nya utvecklingsområden ligger emellertid på naturmark”* (ibid.).

Vissa ytor beskrivs, i planen, som ett hinder för den täta stad som kommunen vill planera för. Förekomsten av *”oklara mellanrum”* som avskärmar centrala stadsdelar problematiseras (ibid.:25). Kommunen vill att mellanrummen ska omvandlas till stadsrum med bebyggelse, gröna mötesplatser, torg och odlingsmöjligheter (ibid.). Dag Hammarskjöldsstråket är ett exempel på ett av de större utvecklingsområdena där denna strategi ska tillämpas. Stråket beskrivs som värdefullt, både för rekreationen och landskapsbilden, men även som en barriär mellan de angränsande stadsdelarna (ibid.:34). Det tänkt att en tät stadsbebyggelse och parker ska växa fram inom området. Tillsammans ska de bidra till att de institutioner som ryms inom området *”kopplas samman”* (ibid.). Genom Dag Hammarskjöldsstråket löper även den så kallade Gula stigen-kilen (markerad 2 i

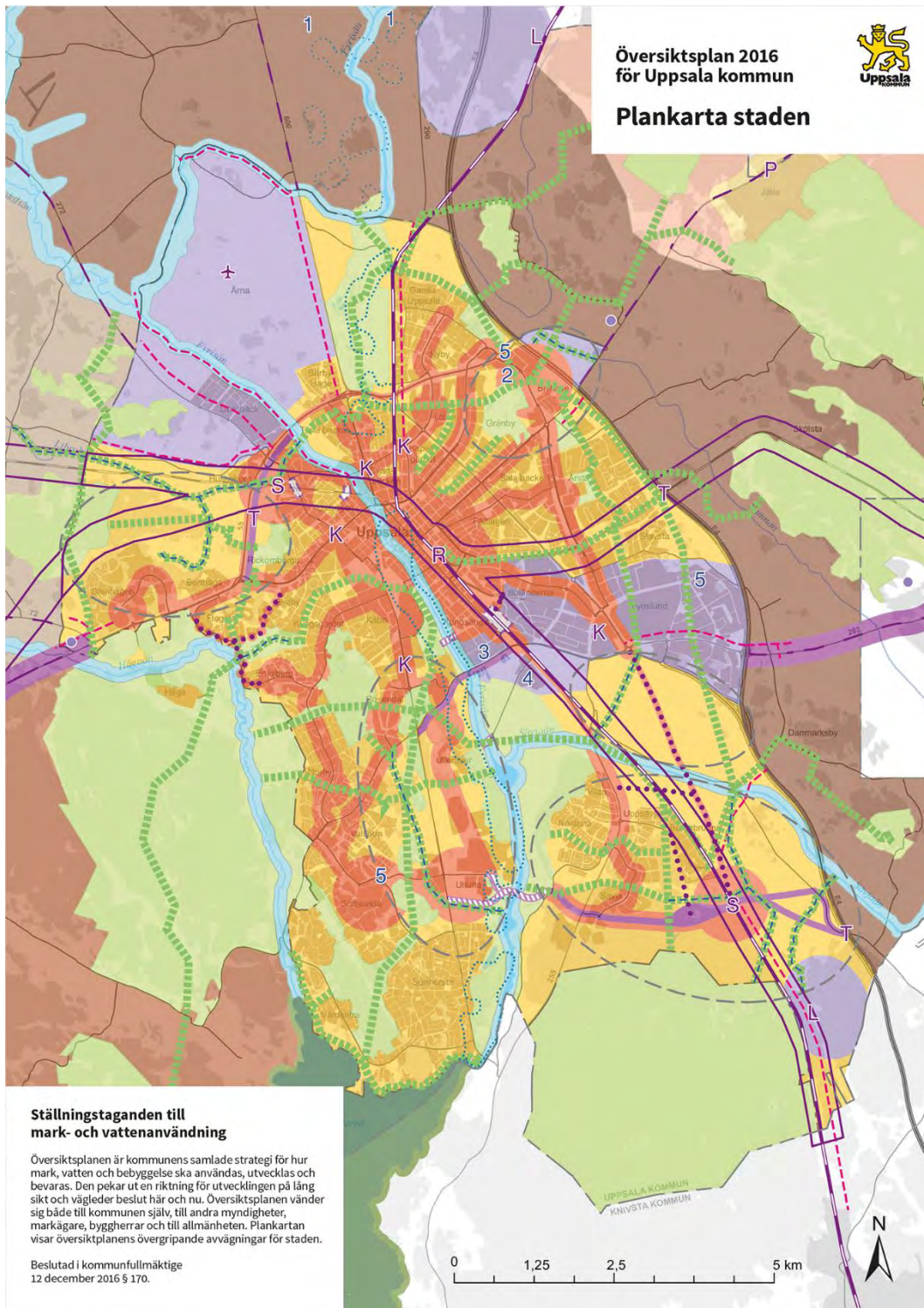

figur 15). I planen står det att ”Inför förändringarna måste avvägningar göras mot grönstrukturen (plankarta 1f) [se Figur 14]. Gula stigen, Kronparken samt natura 2000-områdena vid Bäcklösa och Vipängen har höga ekologiska och rekreativa värden” (ibid.:35).

5.6.5 Avslutande reflektion

I 2010 års översiktsplan tar de *gröna kilarna* allt större plats. Det tycks som planen hellre beskriver band som kilar än ”radiella stråk”. Planen är unik på så sätt att de gröna banden sällan beskrivs som stråk över huvud taget. Det ekologiska perspektivet är även mer påtagligt jämfört med tidigare, vilket kan ha sin förklaring i att planen har tvingats att förhålla sig till klimatförändringarna mer än tidigare. Framför allt är omnämmandet av ekosystemtjänster ett tecken på denna medvetenhet. I planen introduceras även en ny underkategori av gröna band: blå stråk. Det är inget nytt att gröna band följer vattendrag. Planen är dock den första att beskriva dem som en egen kategori. Vid 2010 tycks den föreslagna förtätningen av Uppsala ha blivit ännu mer dominerande inom den övergripande planeringen. Som följd börjar konflikten mellan förtätningen och de gröna banden bli märkbar i översiktsplanen. De områden där de två intressena tydligt ställs mot varandra är Dag Hammarskjöldsstråket samt grön- och stadsstråkens korspunkter.

5.7 Översiktsplan 2016

Figur 16. Plankarta över staden (Uppsala kommun 2016a). Notera grönstråken (gröna streckade linjer) som korsar stadsstråken (röda tjocka linjer). Bilden publiceras med tillstånd av Uppsala kommun.

5.7.1 Begrepp

I Uppsalas senaste översiktsplan används främst *-stråk*, med olika epitet, för att beskriva de gröna banden. *Rörelsestråk* är ett ständigt förekommande begrepp i beskrivningarna, trots det saknar en tydlig definition i planen. Rörelsestråken tycks inte vara bundna till någon särskild miljö. Det beskrivs exempelvis hur ”stadsliv över olika delar av dygnet” och ”en mycket hög koncentration och kontinuitet av stadslivskvaliteter samt lokaler och verksamheter” ska skapas längs med ”viktiga rörelsestråk” (Uppsala kommun 2017:55). I andra fall kallas Gula stigen och Linnéstigarna, som löper genom grön- och naturområden, för rörelsestråk. Det tycks som att rörelsestråken enbart definieras av att de är attraktiva som gångstråk, och möjligtvis även som cykelstråk. Insikten om rörelsestråkets breda innebörd är viktig för att förstå beskrivningarna av de andra stråken i planen. De stråk som kan betraktas som gröna band är *grönstråk*, *dagvattenstråk* och *åstråk*.

Grönstråk beskrivs huvudsakligen som befintliga eller planerade park- och naturområden förbundna av rörelsestråk (ibid.:135), som i detta fall antas vara av en mer park- eller naturpräglad karaktär. Dagvattenstråk är en typ av grönstråk, som agerar som huvudavrinningsområden, där dagvatten kan samlas i diken och dammar (ibid.:136). Åstråken utgörs av sjöar, vattendrag och stränder som kommunen anser vara lämpliga platser att anlägga rekreativa rörelsestråk längs med eller viktiga att ta hänsyn till för att värna om vattenkvaliteten (ibid.:141). Då åstråken löper genom flera olika typer av miljöer kan rörelsestråket i detta fall inte beskrivas som antingen grönt eller urbant.

Varken gröna kilar eller bälten finns omnämnda i planen.

5.7.2 Syfte och funktion

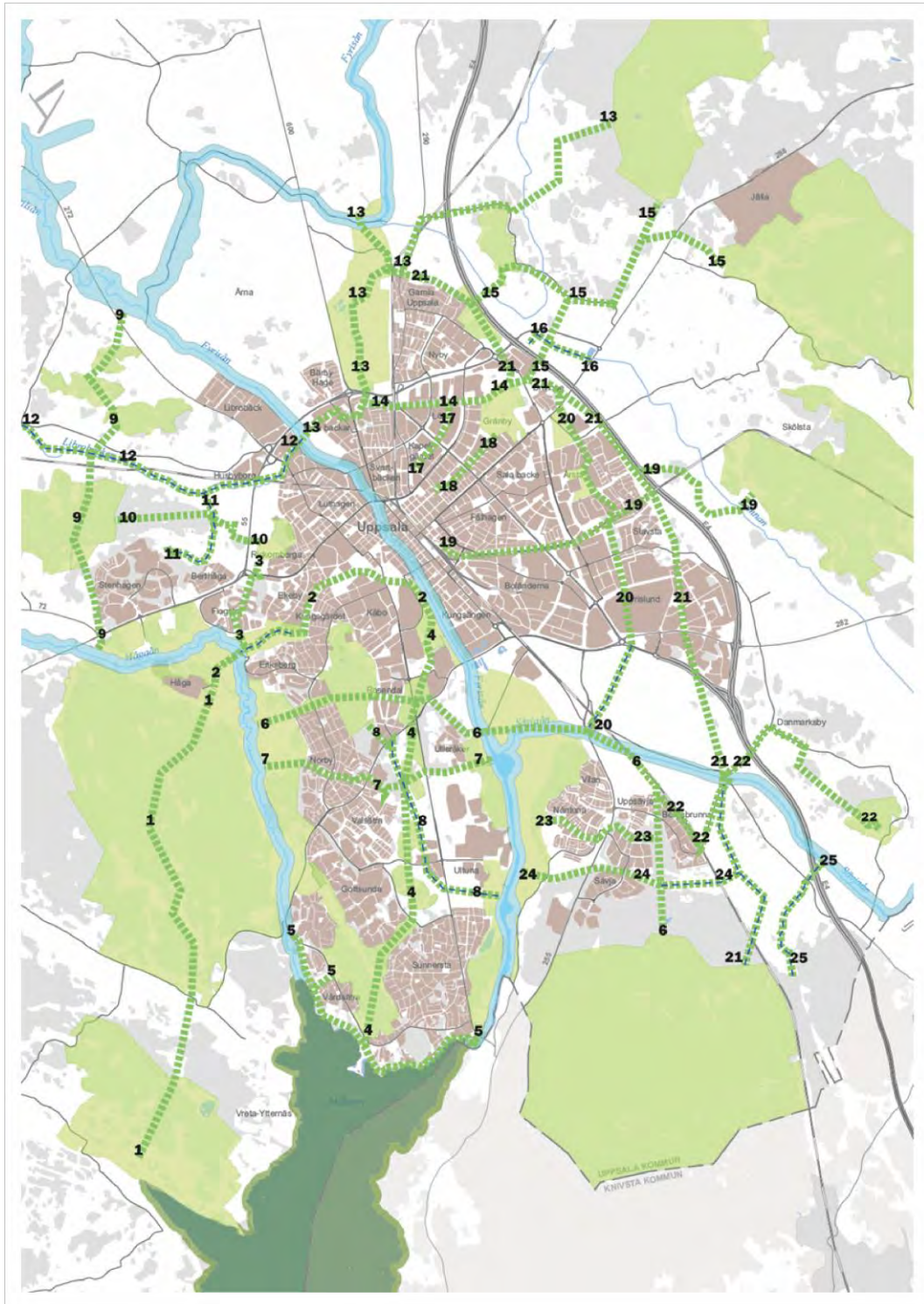
2016 års översiktsplan lägger, liksom de föregående översiktsplanerna, stor vikt vid grönstrukturens sociala och ekologiska funktioner. Angående grönstråken skriver kommunen att de ska ”*Ta tillvara, utveckla, stärk[a] och koppla samman sociala och ekologiska gröna kvaliteter, ekosystemtjänster och samband vid planläggning.*” (Uppsala kommun 2017:136). Begreppet *ekosystemtjänster* har 2016 fått ett starkt fäste i Uppsalas översiktsplanering. Vid 30 tillfällen förekommer begreppet i planen, vilket är en kraftig ökning jämfört med 2010 års plan där det bara nämns två gånger. I sammanfattningen av översiktsplanen uttrycker Uppsala kommun (ibid.:6) följande målbild: ”*Fler kan njuta av naturen och det blir lättare att både dra nytta av ekosystemtjänster och värna den biologiska mångfalden.*”

Grönstråken är tänkta att agera som ”ekologiska spridningssamband” (ibid.:135). Angående dagvattenstråken resonerar kommunen att rekreativa och ekologiska värden kan skapas genom en öppen dagvattenhantering, men att det trots allt är själva magasineringen som är av störst betydelse (ibid.:136). Dagvattenstråkens funktion som översvänningsbuffertar lyfts fram i synnerhet

(ibid.:135). I de fall då åstråken löper genom staden ska deras tillgänglighet och vistelsevärden stärkas samt barriäreffekterna motverkas (ibid.:142). Markerna kring åstråken ska skyddas från exploatering som kan försämra natur- och rekreationsvärden samt tillgängligheten för allmänheten (ibid.:142). Även om planen säger att både sociala och ekologiska värden ska värnas längs med stråken, beskrivs de ekologiska värdena mer utförligt. Socitopsnurren från 2010 års plan förekommer också i planen (ibid.:128).

Liksom i 2010 års plan nämns även klimatförändringarna. Planen vill förebygga effekter i form av värmeöar, kraftiga skyfall och översvämningar genom att betona samspelet mellan bebyggelse, vatten, ekosystem, grönstruktur och samhällstekniska försörjningssystem (ibid.:32)

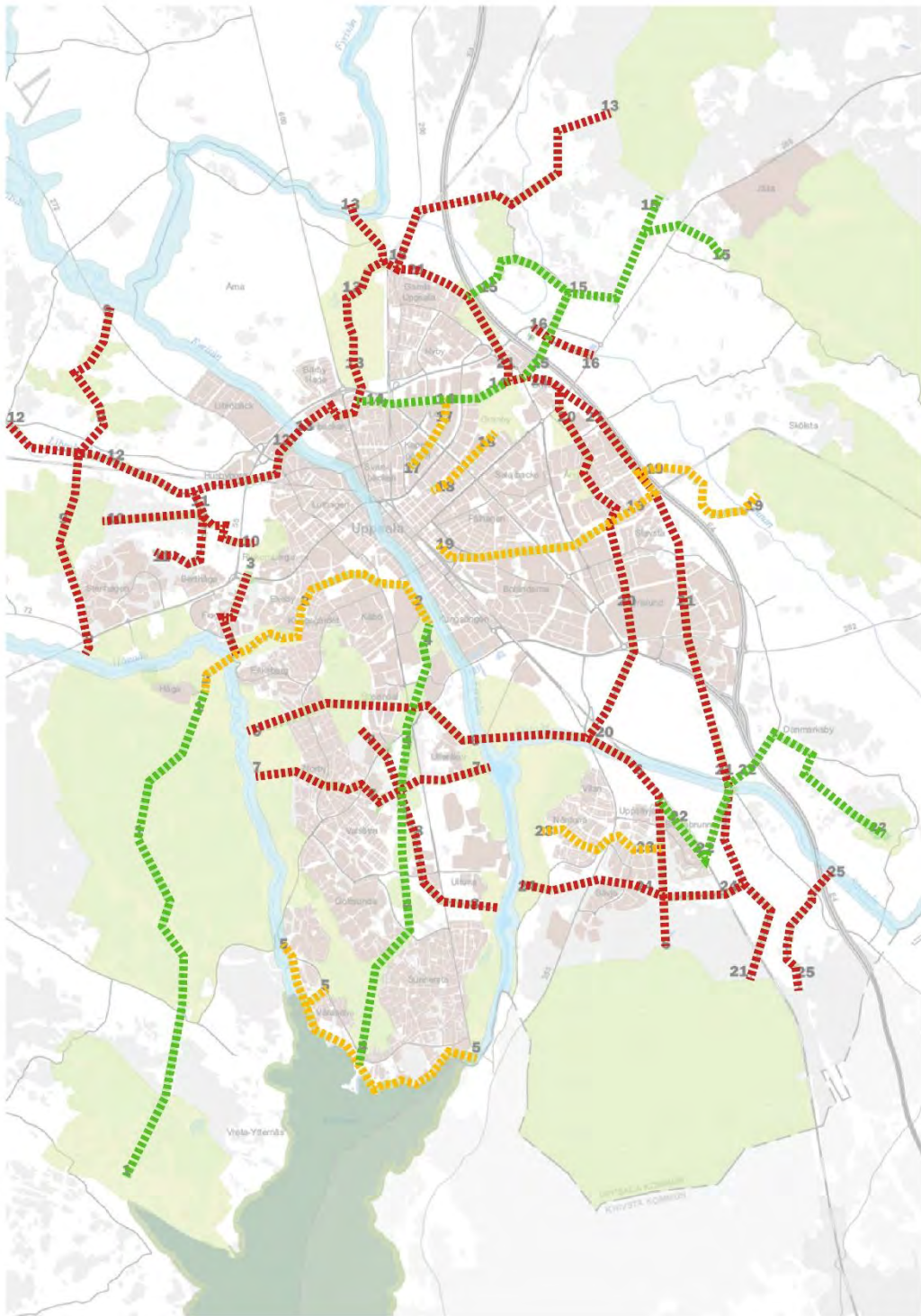
5.7.3 Utbredning, form och kartläggning

Figur 17. Utdrag från plankartan föreställande gröna stråk och dagvattenstråk (Uppsala kommun 2016b). Bilden publiceras med tillstånd av Uppsala Stadsarkiv.

Liksom i 2002 års plan ryms det en karta enbart föreställande grönstrukturen där grön-, dagvatten- och åstråk redovisas. Kartan omfattar ungefär samma geografiska område som den från 2002. Stråkens ungefärliga banor redovisas i form av streckade linjer. Den faktiska ytan de tar upp går dock inte att urskilja från kartan. Antalet grön- och dagvattenstråk är 25, varav fem är dagvattenstråk och 20 är grönstråk. Att räkna antalet åstråk är inte lika enkelt då de är betydligt mer långsträckta och smälter samman med varandra. Stråken följer tre av stadens vattendrag: Fyris-, Sävja- och Hågaån. Möjligtvis kan det betraktas som att varje å har varsitt stråk. I och med att Fyrisån delas i två norrut blir då antalet fyra.

Stråken är i många fall betydligt mer långsträckta än länkarna i de tidigare planerna. I många fall täcker ett och samma stråk sträckor som tidigare utgjordes av flera länkar, vilket är en förklaring till att antalet är mindre. Kommunen redogör för om stråken ska *bibehållas*, *utvecklas* eller både och. Enbart i ett fall beskrivs det hur ett stråk ska knytas samman, utan att orden *utveckla* eller *bibehålla* förekommer. I sammanhanget betraktas detta som en slags *utveckling*. I övriga fall framgår det inte hur *utvecklingen* av stråken ska gå till rent konkret. De stråk som ska bibehållas tycks vara det närmsta i 2016 års plan som påminner om de *befintliga gröna länkar* i tidigare planer. Stråken som ska utvecklas kan även betraktas som en ungefärlig motsvarighet till nya/önskvärda länkar. För att lättare kunna jämföra kartan med de tidigare har en bearbetad version av kartan föreställande grönstrukturen framställts där stråken delas upp i tre kategorier beroende på om de ska: *bibehållas*, *utvecklas* eller *både och* (se figur 18). Utav dem ska fem bibehållas, 14 utvecklas och sex båda delarna.

Figur 18. Bearbetad version av Figur 17. Gröna linjer föreställer stråk som ska bibehållas, röda de som ska utvecklas och gula de som både ska bibehållas och utvecklas.

Fördelningen av stråk i den östra och västra staden är betydligt jämnare 2016 än i tidigare planer. I den östra delen skär ett flertal av dem genom E4:an, eller löper nästan parallellt med den. Flera stråken letar sig även in i innerstaden och stadsdelen Sävja. I den västra staden kan två punkter, som nästan framstår som epicentrum för stråkens banor, urskiljas. Det ena befinner sig i Rosendal och det andra mellan Husbyborg och Berthåga. Övriga stråk löper främst genom större gröna områden.

5.7.4 Förtätning

Förtätningen spelar en betydelsefull roll i Uppsalas övergripande planering 2016. I planens förord listas fem frågor som ”är särskilt viktiga att prioritera i närtid” (Uppsala kommun 2017:3). Den första lyder enligt följande:

”Fler bostäder – 3 000 nya bostäder per år med mångfald i utbudet, i täta blandade miljöer och nära till hållbara transporter.”

Det står även att ”täta, funktionsblandade stadsmiljöer” ska utvecklas i Uppsala (ibid. 14). Den stadsbyggnadsidé som ska möjliggöra detta är ”den femkärniga staden”. Fyra tätbebyggda stadsnoder, utöver Innerstaden, ska utvecklas bestående av Gränby, Börjetull, Gottsunda-Ultuna och Bergsbrunna (ibid.:24). Stadsnoderna ska utvecklas till lokala centra för näringsliv, service, bostäder samt knutpunkter för kollektivtrafiken (ibid.:54). Utöver stadsnoderna ska även stadsdelnoder utvecklas med liknande funktioner på en mindre skala (ibid.:59). Alla noder ska förbindas med varandra via tätbebyggda stadsstråk rymmandes stadsliv och bebyggelse (ibid.:62). Längs med stadsstråken ska inte enbart stadslivet prioriteras, utan även kollektivtrafikens framkomlighet (ibid.). Utöver de urbana och infrastrukturella funktionerna ska även grönska inom stråkens gaturum bidra med trivsamt, förbättrat lokalklimat och hantering av dagvatten (ibid.:63).

Den som betraktar kommunens plankarta (Se Figur 16) kan konstatera att stadsstråken korsar grönstråken vid ett flertal tillfällen. Det väcker frågan vad som ska ske vid dessa korspunkter. Uppsala kommun (ibid.) skriver följande i planen:

”Så långt möjligt [sic] ska de båda stråken stärka varandra och åtgärder vidtas för att de korsande funktionerna ska samutnyttja ytor, exempelvis genom högkvalitativ grönska i gaturummet eller särskilt utformade gångpassager.”

Det tycks med andra ord finnas en idé om att stads- och grönstråken i vissa fall är starkare tillsammans än var för sig, annars skulle de inte bli ”stärkta” av varandra. Vid upprepade tillfällen i planen uttrycker kommunen hur värdefull grönska är för stadsmiljöerna, sett både till upplevelsevärden och ekosystemtjänster (ibid.:63). Resonemang kring hur förtätning av bebyggelse sparar plats åt grönområden förekommer också (ibid.:38). Hur korspunkterna, exempelvis i egenskap av ”särskilt utformade gångpassager” (ibid. 63), ska agera som habitat eller

spridningsvägar finns inget svar på, då planen inte tar ställning kring hur dessa ska utformas.

Det framstår ofta som att stadslivet och grönytorna är lika viktiga enligt planen. Samtidigt förekommer det formuleringar där kommunen tar ställning kring vilka aspekter som ska prioriteras vid korsningspunkterna. Ett exempel är:

”Där grönstråk korsar stadsnoderna ska kontinuitet i grönstråkens funktioner säkras, så långt som möjligt, på ett sätt som bidrar till kvalitét i stadsnodens bebyggelse och rörelsestråk.” (ibid.:55)

Det framstår då som att grönstråkens funktioner måste anpassas efter stadsnoderna, och inte tvärtom, i och med formuleringen. Ett annat exempel på en anmärkningsvärd formulering är: *”Där stadsstråk korsar gröna stråk ska kollektivtrafikens framkomlighet prioriteras”* (ibid.:63). Det framstår som att grönstråkens alla värden är underordnade kollektivtrafiken. I de fall som stråkens park- och naturområden bebyggs åtar sig kommunen att i stället förbättra andra grönytor, som en slags kompensation. Kommunen skriver samtidigt att: *”Förändringar i markanvändningen som berör grönt stråk [sic] får inte förstöra eller fragmentera viktiga sociala eller ekologiska samband”* (ibid.:136). Kommunen är tydlig med att varje korsningspunkt är ett unikt fall. Enligt en av de principer som översiktsplanen vilar mot, ska platsens egenhet även ligga till grund för planeringen av den (ibid.:39).

5.7.5 Avslutande reflektion

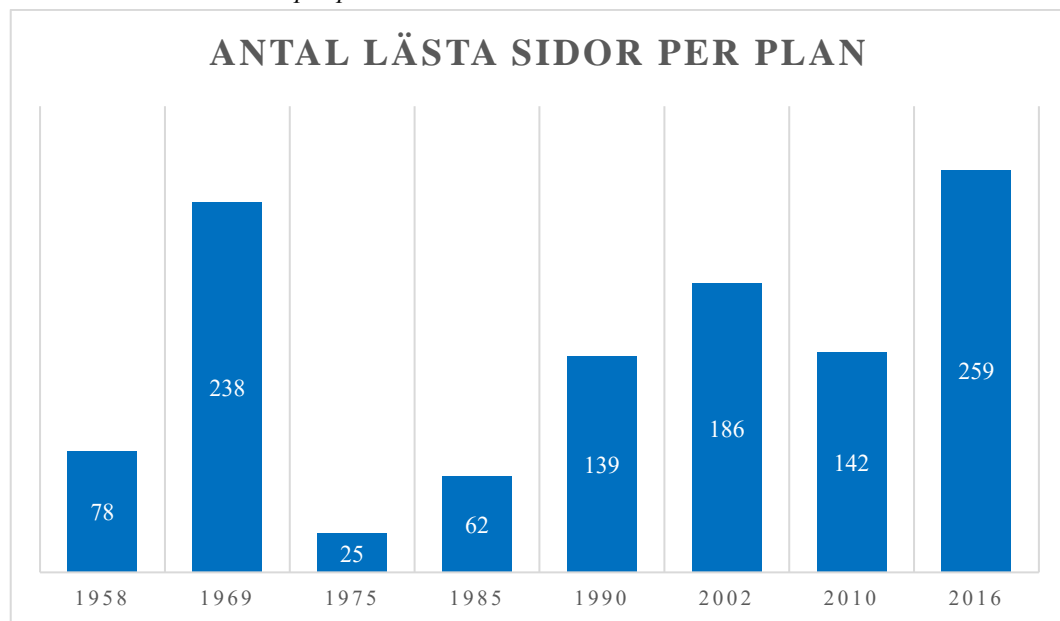
I 2016 års översiktsplan har bältena och kilarna helt övergivits till förmån för olika typer av stråk. Bandens funktioner och syften är på många sätt lika som de är i 2010 års plan, men tonvikten vid ekosystemtjänster och klimatförändringar är tyngre. Konflikten mellan de gröna banden och förtätningen blivit ytterligare mer påtaglig. Det är framför allt de punkter där stads- och grönstråk korsar varandra som det är som tydligast. En uppenbar risk med att bebygga en del av ett grönstråk är att det splittras. I planen förekommer ingen förklaring kring hur kommunen planerar att exploatera delar av stråken, och kompensera detta på andra platser, utan att sambanden bryts. Hur omfattande kommunen bedömer att en exploatering kan vara innan den fragmenterar ett grönstråk framgår inte i planen.

6. Analys

6.1 Planernas utveckling

För att kunna jämföra innehållet i de olika planerna måste skillnaden mellan de olika dokumenten adresseras. Denna variation, framför allt sett till planernas omfång, påverkar hur banden skildras i dem. Antalet lästa sidor per plan i detta arbete varierar mellan 25 och 259 sidor, vilket medför att de gröna banden omöjligt kan få lika mycket utrymme i alla.

Tabell 2. Antal lästa sidor per plan

Diagrammet ovan föreställer hur många sidor av varje plan som har studerats, vilket ger en ungefärlig bild av hur planerna förhåller sig till varandra sett till längd. Det kan dock lätt misstolkas. Flest sidor har lästs av 1969 års generalplan, men eftersom en stor del av planen består av dekorativa fotografier är mängden faktisk information i den betydligt mindre än vad diagrammet ger sken av. Att framställa ett liknande diagram över antalet sidor som berör de gröna banden är även komplicerat. De gröna banden diskuteras ofta i samband med andra frågor, framför

allt i de senare planerna. Att enbart räkna de sidor där banden är huvudfokus ger därför en missvisande bild. Det är inte heller rimligt att räkna med en hel sida där enbart en mening handlar om de gröna banden. Att enbart fokusera på antalet sidor som behandlar de gröna banden kan också vara missvisande. I vissa planer förmedlar en halv sida mer information än en hel. Av nämnda anledningar inkluderas därför inget sådant diagram. Följande observationer kan göras utifrån diagrammet:

- Betydligt färre sidor av kommunprogrammen har studerats än av general- och översiktsplanerna, vilket medför att informationen från 1975 och 1985 är mer begränsad. Kommunprogrammen har lästs i sin helhet, alltså är dessa dokument betydligt kortare än de övriga typerna.
- Trenden för varje plantyp är att de blir längre med tiden, sett till antalet sidor. 1969 års generalplan är längre än 1958 års, 1985 års kommunprogram är längre än 1975 års och 2016 års översiktsplan är längre än 1990 års. Trenden överensstämmer även med planernas faktiska omfång.
- Den generella trenden sedan 1975, vars plan är den kortaste, är att fler sidor har lästs av varje plan. Trenden överensstämmer även med planernas faktiska omfång.

Det tycks som att kommunprogrammen, i sin natur, är mer kortfattande än de övriga typerna av övergripande planer. Någon förklaring till varför denna typ av dokument togs fram just under 1970- och 1980-talet har inte påträffats i samband med detta arbete. Utifrån regeringsproposition om 1987 års plan- och bygglag tycks det som översiktsplanen, med krav på aktualitet, ersatte generalplanen för att kommuner lät planerna bli utdaterade utan att ta fram nya (Regeringens proposition 1985/86:462). Möjligtvis gjorde sig även Uppsala kommun skyldig till detta mellan 1969-1990, och tog hellre fram korta kommunprogram än längre generalplaner. Inga konkreta bevis har hittats för detta. Det bör snarare betraktas som en spekulation. Utifrån Elgs (2022) artikel framstår 1970- och 1980-talet som särskilt betydelsefull period för Uppsalas vegetationsplanering. Kommunens försämrade ekonomi under 1970-talet ledde till att en ny typ av naturplanteringar blev alltmer populära under 1980-talet, då de krävde mindre förvaltningskostnader. Från 1980-talet började även kommunen att ta fram så kallade grönplaner där vegetationsplaneringen är i fokus. Under denna period hade grönplanerna varit ett intressant underlag att studera då kompletterande information kring planeringen av de gröna banden sannolikt går att finna där. Det är dock inte i linje med just detta arbete som enbart fokuserar på just de övergripande planerna. Att med säkerhet säga att de förändringar som Elg (2022) beskriver har en lika dramatisk effekt på planeringen av just de gröna banden som för vegetationsplaneringen i allmänhet är dock inte möjligt.

Det finns tecken på att 1990 års översiktsplan togs fram med viss brådska. Planen hänvisar många gånger till framtida fördjupade översiktsplaner, mycket av innehållet är mer eller mindre detsamma som i 1985 års kommunprogram, och bara två år efter att planen författades tillkom revideringar med ett helt uppdaterat perspektiv gällande de gröna banden. Planen är som sagt den första av sitt slag, i Uppsala, och det är därför kanske inte så märkvärdigt att 2016 års översiktsplan både är längre och mer utförlig.

Att kommunprogrammet från 1985 är längre än det från 1975 kan bero på att det sist nämnda blev till närmare 1969 års generalplan. Behovet av ett nytt program var då kanske inte lika stort som tio år senare.

Det är inte nödvändigtvis så att 1969 års generalplan är mycket längre än 1958 års sett till innehåll som faktiskt berör planering. 1958 års plan rymmer inga illustrationer eller bilder, medan 1969 års plan är rik på den varan.

Förutsättningarna för de sentida översiktsplanerna att belysa de gröna banden kan tänkas vara bättre än för de tidigare generalplanerna och kommunprogrammen, i och med att det har funnits totalt fyra översiktsplaner vilka kan ha ”förfinats” med tiden. Det faktum att de flesta av dem har kommit till under grönstråkets tredje generation (Searns 1995), då de gröna banden får allt fler funktioner, gör även att det finns fler aspekter för dessa planer att belysa och ta hänsyn till gällande ämnet.

6.2 Utvecklingen av begreppsanvändningen

Tabell 3. Förekomst av särskilda begrepp i planerna

	1958	1969	1975	1985	1990	2002	2010	2016
Grön länk						X	X	
Grönstråk	X		X	X	X	X	(X)	X
Grönt stråk								
Grönbälte	X			X	X			
Grön kil						(X)	X	
Brandskyddsbälte	X							
Dagvattenstråk								X
Åstråk							X	X
Blått stråk								
Parkstråk	X	X						
Friluftsstråk	X	X				X	X	
Friluftskorridor						X	X	
Spridningskorridor						(X)	X	X
Spridningsväg								
Spridningssamband								

Den föränderliga begreppsanvändningen mellan 1958 och 2016 redovisas i form av en tabell (se ovan). På så vis kan likheter och skillnader mellan planerna redovisas på en och samma sida. Alla de begrepp som används för att benämna de gröna banden är listade. När ett begrepp förekommer i en viss plan är det markerat med "X". Enbart de begrepp som bedöms ha spelat en betydelsefull roll för planeringen av gröna band markeras. I de fall då osäkerhet råder huruvida ett begrepp har spelat en sådan roll, eller om begreppet på annat sätt har varit relevant för planeringen, markeras det med "(X)". Nedan listas motiveringen till alla sådana markeringar:

- I 1990 års plan finns inga spridningskorridorer omnämnda, men i revideringen av planen, från 1992, tar begreppet desto större plats.
- Gröna kilar nämns förvisso i 2002 års plan, men tycks spela en nästintill obefintlig roll i planeringen. Planen är dock den enda, utöver den från 2010, som nämner kilar, vilket kan vara av intresse.
- Grönstråk nämns i 2010 års plan, men jämfört med alla övriga planer spelar begreppet en försvinnande liten roll.

Tabellen inkluderar främst de begrepp som används för att benämna själva banden. *Rörelsestråk* från 2016 års plan är exempelvis inte med, eftersom begreppet också används för att beskriva stadsstråk, vilka inte räknas som gröna band. *Spridningskorridor (med flera)* inkluderas dock trots att begreppet snarare benämner en funktion, än banden själva. Anledningen till att de inkluderas är för att illustrera hur det ökade ekologiska medvetandet inom planeringen även påverkar språkbruket i planerna.

Med stöd i tabellen, och de föregående studierna, kan följande observationer göras:

- Begrepp som slutar på *-stråk* är de absolut vanligaste.
- Grönstråk/grönt stråk är det mest återkommande begreppet.
- 1969 års generalplan beskriver stråken som *park-* eller *friluftsstråk*, i stället för enbart som *grönstråk/grönt stråk*.
- *Gröna kilar* förekommer bara i planerna från 2002 och 2010.
- *Grönbälten* förekommer bara i de planer som förespråkar brandskyddsbälten eller stadsomringande grönbälten.
- Begrepp som *spridningskorridor (med flera)* och *grön länk* tycks vara en indikator på att ett ekologiskt medvetande har börjat genomsyra planeringen.
- Begreppen är fåtaliga i planerna från 1969-1985.

6.3 Utvecklingen av syftena och funktionerna

Tabell 4. Förekomst av särskilda syften/funktioner i planerna.

	1958	1969	1975	1985	1990	2002	2010	2016
Brandskydd	X							
Rekreation Friluftsliv	X	X	X	X	X	X	X	X
Ekosystemtjänster						(X)	X	X
Kulturhistoria	X			X	X			
Spridningsväg					X	X	X	X
Buffert Avgränsning	X			X	X	X		
Estetik	X			X	X			
Sociala värden							X	X
Dämpa effekter av klimatförändringar							(X)	(X)

Liksom begreppsanvändningen i planerna presenteras de gröna bandens syften och funktioner i en liknande tabell. Alla syften/funktioner som har påträffats listas och markeras i de fall då planerna tar hänsyn till dem med "X". I de fall då osäkerhet råder markeras funktionen med "(X)". Nedan listas motiveringen till alla sådana markeringar:

- I 2002 års plan beskrivs det hur de gröna banden tillhandahåller vad som kan beskrivas som ekosystemtjänster, utan att det faktiska begreppet används.
- Grönstrukturens förmåga att dämpa klimatförändringarnas effekter adresseras i planerna från 2010 och 2016, men huruvida detta har påverkat planeringen är svårt att avgöra.

Följande observationer kan med stöd av tabellen, och de föregående undersökningarna, göras:

- Intressen kopplade till rekreation och friluftsliv har konstant spelat en viktig roll, men de dominerar i de tidigare planerna.
- Bandens estetiska, avgränsande och kulturhistoriska funktioner tycks gå förlorade kring millennieskiftet till förmån för funktioner kopplade till klimat och ekologi
- Funktionerna är förhållandevis fåtaliga i planerna från 1969 och 1975.
- De två senaste planerna lägger hellre större vikt vid sociala frågor än enbart rekreativa.

Det framgår det tydligt att planerna från 1969 och 1975 rymmer relativt lite information om planeringen av de gröna banden. Sett till både begrepp och funktioner utmärker sig planerna med hur få markeringar de har tilldelas i tabellerna. Kännedomen om de gröna banden kan inte påstås ha varit så pass bristfällig för tiden eftersom 1958 års generalplan har betydligt fler markeringar. Det som går att konstatera är dessa planer i princip enbart betraktar de gröna banden som rekreativa rörelseleder. Troligtvis värdesätter kommunen andra värden också, men dessa nämns inte i planerna. Banden kallas också enbart för stråk. De tycks således vara präglade av grönstråket andra generation, enligt Searns (1995) förklaring. Frågan är varför det sker ett så kraftigt skifte mellan 1958 och 1969. Generalplanen från 1958 är på många sätt också ganska typisk för grönstråkets andra generation, eftersom de rekreativa intressena även i denna plan spelar huvudrollen. Det är möjligt att inställningen till de gröna banden var mindre dogmatisk under skiftet mellan den första och andra generationen, men det är enbart en spekulation. En annan förklaring är att 1958 års plan inkluderar brandskyddsbältena, vilka på många sätt skiljer sig från stråken. Genom att planen förklarar vad dessa bälten är och hur de ska fungera blir beskrivningarna av de gröna banden, i stort, mer nyanserad.

Enligt Searns (1995) pågår den andra generationen ungefär mellan 1960 och 1985. Den tredje generationen tar vid när den andra slutar. Att detta nya tankesätt inte hinner prägla kommunprogrammet från samma år kan vara begripligt. Desto mer anmärkningsvärt är det att planeringen knappt hinner förändras fem år senare i översiktsplanen från 1990. Revideringen av den kan nästintill pekas ut som den exakta tidpunkt då Uppsalas övergripande planering träder in i grönstråkets tredje generation. Det ekologiska medvetandet har då börjat prägla planeringen av de gröna banden. Searns (1995) nämner dock att det är mer än bara ekologiska perspektiv som ska prägla stråken under den tredje generationen, men i Uppsalas fall tycks ett flertal funktioner snarare gå förlorade. När de ekologiska funktionerna börjar ta samma plats som de rekreativa ”överges” bandens estetiska, avgränsande

och kulturhistoriska funktioner. Det är troligt att kommunen fortfarande tar hänsyn till dessa funktioner i sin planering, men det märks knappt i själva planerna från millennieskiftet och framåt.

I takt med att de ekologiska värdena tar mer plats blir de rekreativa inte lika dominerande längre, trots att de fortfarande tar stor plats i planerna. Samtidigt skriver kommunen alltmer om sociala värden i de senare planerna, i stället för att enbart nämna de rekreativa. Sociotopsnurrar som inkluderas i 2010 och 2016 års planer är ett exempel på hur en stor bredd av sociala funktioner tillskrivs stadens grönytor. Sociotoperna berör främst grönytor i form av parker och liknande, men det är inte omöjligt att perspektivet ”smittar av sig” på de gröna banden. Att just sociala och ekologiska värden tar så stor plats i de senare planerna kan bero på att de har en tydlig koppling till hållbarhet, som är ett viktigt tema för dessa planer. Perspektiv kopplade till estetik och kulturhistoria kan då ha försvagats då deras koppling till hållbarhet kan uppfattas so mer diffus.

6.4 Utvecklingen av formerna och kartläggningen

Tabell 5. De gröna bandens huvudstruktur i planerna.

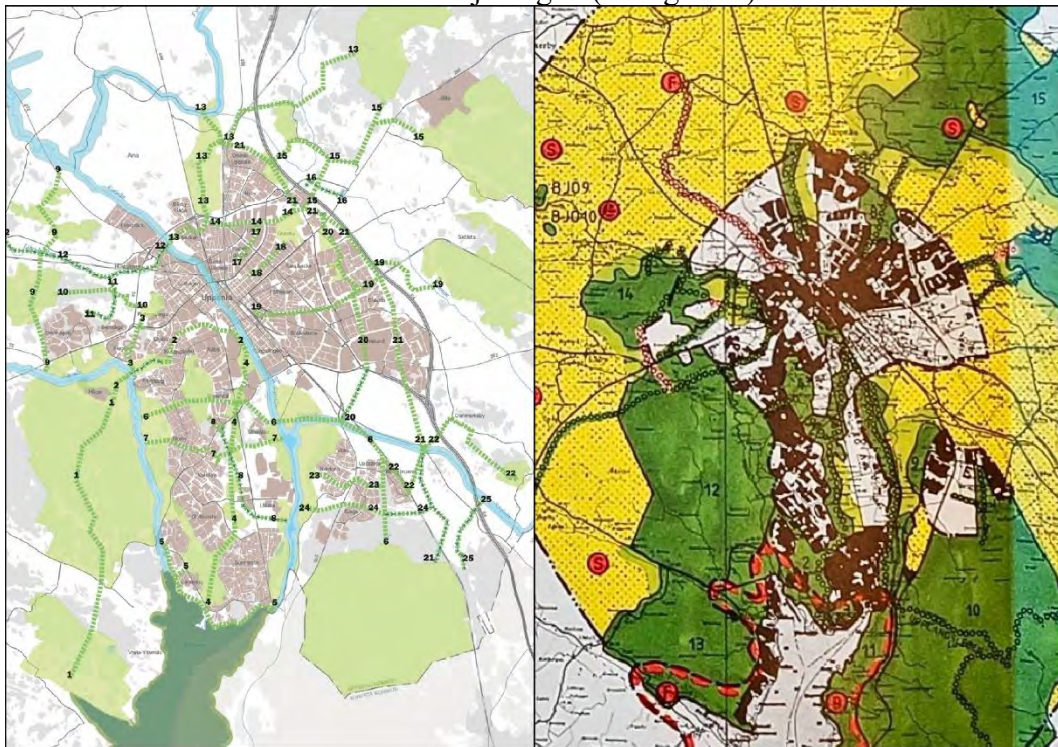
Plan	De gröna bandens huvudstruktur
1958	Radiell, Avskärmande
1969	Radiell, Avskärmande
1975	Radiell, Avskärmande
1985	Radiell, Avskärmande
1990	Radiell, delvis Avskärmande
2002	Oregelbunden
2010	Oregelbunden, delvis Radiell
2016	Oregelbunden

De gröna bandens huvudstruktur i Uppsalas planer kan delas upp i tre kategorier: *radiell*, *oregelbunden* och *avskärmande*. Ett genomgående tema under hela perioden 1958–1990 är att de gröna banden är tänkta att ha en radiell riktning genom Uppsala stad. Anledningen är att de ska förbinda stadens bebyggda delar med naturområdena utanför, och på så vis leda invånarna från staden ut till naturen. 1990 års friluftskarta är den enda kartan från denna period, som påträffats, där de gröna bandens radiella huvudstruktur tydligt kan urskiljas.

I och med 2002 års översiktsplan sker dock ett skifte. I planen ingår en karta föreställande planens grönstruktur där de så kallade *gröna länkarna* spelar en särskilt dominant roll. Redan i revideringen av 1990 års plan nämns det hur delar av grönstråken kan agera som länkar i den sammanhängande friytstrukturen. Det är dock i planen från 2002 som dessa länkar syns i kartmaterialet (Se Figur 12).

Fokus inom planeringen är inte längre enbart att skapa gröna leder för människor att färdas mellan stad och natur, utan även att förbinda gröna områden inom och utanför staden med varandra. Som främsta skäl anger kommunen att länkarna agerar som spridningsvägar för en mängd olika arter. Det nya synsättet tycks vara en direkt följd av ett ökat ekologiskt medvetande inom Uppsala övergripande planering. Då grönytorna, som ska förbindas, är utspridda i stadens närområde blir den samlade strukturen av banden mer ”rörig”. Radiella band, och naturen utanför staden, anses inte oviktiga för den sakens skull, men deras visuella dominans försvagas i kartorna. Den som jämför 1990 års karta över grönstråk med 2016 års karta kan se hur dessa strukturer skiljer sig åt (se Figur 19).

Figur 19. Till vänster: Utklipp från 2016 års plankarta (se Figur 16). Till höger: Utklipp från 1990 års plankarta (se Figur 10). Notera hur banden 1990 har en betydligt mer radiell struktur, i förhållande till staden, jämfört med 2016.

Den radiella strukturen förekommer även kort i 2010 års översiktsplan, eftersom den lägger en särskild tonvikt vid gröna kilar, vars form i förhållanden till en stad är just radiell. Planen är dock till övervägande del präglad av en oregelbunden struktur.

Parallellt med de radiella banden finns även en idé om att band ska skärma olika stadsdelar från varandra. 1958 utgörs de avskärmande banden till största del av brandskyddsbältena som främst har en försvarsstrategisk funktion. Dessa bälten kan möjligtvis betraktas som en rest från de tidigare århundrandenas planering då grönstrukturens roll som brandskydd spelade en desto viktigare roll (Elg 2022). Mellan 1969-1985 nämns aldrig några sådana fördelar med banden, men ändå lever de avskärmande banden vidare. Det beror på att planerna förordar en utbyggnad av

staden i form av mindre enheter som ska vara utpräglade och självständiga. För att separera de olika enheterna från varandra förordas ofta grönytor som ska följa gränserna mellan dem. Planerna redogör dock inte för varför enheterna bör separeras. Att de ska vara relativt oberoende av andra enheter beror på att kommunen vilka gardera sig ifall utbyggnaden förhindras. Enheterna bör dock rimligtvis kunna vara oberoende av varandra och fortfarande ligga precis intill varandra. Möjligtvis vill kommunen skilja dem åt för att de ska få mer utpräglade identiteter.

Även det stadsomringande grönbälte som förordas i planerna från 1985 och 1990 kan beskrivas som ett storskaligt avskärmande band. Vad gäller bältet erbjuder dock kommunen en betydligt mer utförlig motivering kring varför det behövs. Trots att det stadsomringande grönbältet finns med i 1990 års översiktsplan har de avskärmande bältena börjat förlora sin vikt i Uppsalas planering vid det laget. I och med att 2002 års översiktsplan tycks kommunen ha övergivit idén om grönbältet, både runt staden och stadsdelarna, vilket innebär ett slut för de avskärmade bältena.

Tabell 6. Planer som rymmer kartor innehållandes gröna band.

Plan	Förekommer en plankarta med gröna band utmarkerade?
1958	Ja, men enbart brandskyddsbälten
1969	Nej
1975	Nej
1985	Nej
1990	Ja, men enbart större band förekommer
2002	Ja
2010	Ja
2016	Ja

De flesta av planerna rymmer kartor av de gröna banden på något sätt. Undantagen är de från 1969, 1975 och 1985. Att kommunprogrammen saknar sådana kartor är inte särskilt anmärkningsvärt, då de knappt rymmer några kartor över huvud taget. Desto mer anmärkningsvärt är det att 1969 års generalplan saknar det, i egenskap av den längsta övergripande planen av dem alla. Även i textmaterialet fäster planen förhållandevis lite vikt vid de gröna banden. Från och med 1990 tar de gröna banden allt större plats i kartorna. Som mest gör de det 2010 då både stråk och kilar förekommer i olika kartor. Det faktum att de gröna banden kartläggs alltmer noggrant i takt med att de förväntas att uppfylla allt fler funktioner framstår som naturligt, då de får en allt viktigare roll.

6.5 Utvecklingen av förtätningsviljan

Tabell 7. Planernas inställning till förtätning.

Plan	1958	1969	1975	1985	1990	2002	2010	2016
Förtätning	1/3	1/3	1/3	2/3	2/3	3/3	3/3	3/3

Ovan presenteras en tabell där planerna graderas på en skala på 1-3 baserad på hur positivt inställd planen tycks vara gentemot förtätning. Graderingen är enbart baserat på förhållandet planerna emellan. Anledningen till att skalan är tregradig motiveras av det är relativt enkelt att klassificera planerna på så vis. Det finns då ett maximumvärde, ett minimumvärde, samt ett mellanvärde i de fall då det är svårt att avgöra om en plan förtjänar 1/3 eller 3/3.

Uppsalas övergripande planer tycks med tiden ha blivit alltmer förtätningvänliga. En förklaring till den ökade förtätningen kan tänkas vara, utöver rådande stadsplaneringstrender, befolkningsutvecklingen. Uppsala stad har från 1960 till 2020 mer än fördubblat sin befolkning i relativt jämn takt (se Tabell 1). En liknande utveckling bör rimligtvis även gälla mellan 1958-2016. En stor del av den bebyggelse som idag utgör staden har följaktligen tillkommit under denna period. I de tidigare planerna byggs staden främst ut i form av helt nya stadsdelar i stadens ytterkanter, vilket leder till att Uppsala under denna period växer kraftigt till ytan. Förtätningstanken sträcker sig dock tillbaka hela vägen till 1969 års generalplan däri fördelarna med att bygga tätt i vissa delar av staden erkänns. De ytor som är oexploaterade i stadens inre delar lämnas för det mesta orörda, vilket innebär att banden i dessa delar fortsätter att vara sig lika mellan planerna. Planeringen tycks främst vara inriktad på att den nya bebyggelsen i ytterkanterna inte ska utgöra ett hinder för bandens koppling till naturen utanför staden. Det är först i 1985 års kommunprogram, som tydligt vill ta avstånd från den tidigare stadsplaneringen, som förtätningen börjar spela en betydande roll inom planeringen. För varje plan, som kommer efter, beskrivs förtätningen som en alltmer självklar typ av stadsutveckling. Den rättfärdigas främst i planerna från 1985 och 1990 som en åtgärd mot sociala problem i de stadsdelar som uppkommit i samband med de tidigare övergripande planerna. En större blandning av olika sociala grupper tycks vara det som eftersträvas främst. I och med 2002 års översiktsplan träder förtätningstiljan in i en mer intensiv fas. Den kompakta staden beskrivs som något attraktivt i sig självt. Kommunen vill skapa stadsnoder och stråk med stadskvalitéer, vilket ses som något positivt. Under 2000-talet blir även hållbarhet en alltmer brinnande fråga, och förtätningen beskrivs som ett steg i rätt riktning. Med tiden tycks dock friktionen mellan de gröna banden och den tätare staden bli alltmer uppenbar.

6.6 Utrymmet i planerna

Tabell 8. Utrymmet planerna ger "gröna band" som ämne

Plan	1958	1969	1975	1985	1990	2002	2010	2016
Betyg	2/3	1/3	1/3	2/3	2/3	3/3	3/3	3/3

Ovan presenteras en tabell där varje plan graderas på en skala på ett till tre beroende på hur mycket utrymme *jag*, i egenskap av läsare av planen och författare till detta arbete, upplever att de gröna banden får. Betygsättningen säger inget om huruvida grönplaneringen är bra, ambitiös eller realistisk, bara om planernas utförlighet och i vilken mån de uppmärksammar de gröna banden. Skalan är enbart baserad på förhållandet planerna emellan, och ska inte betraktas som universell. Det är möjligt att det finns planer för andra städer som behandlar de gröna banden betydligt mer utförligt än de planer som tilldelas betyget 3/3 i detta arbete. Anledningen till att skalan är tregradig motiveras precis som i det föregående delkapitlet.

1958 års plan präglas främst av att de gröna banden ska ha en rekreativ funktion, men rymmer även andra perspektiv, samt en kartläggning av brandskyddsbältena. Kartan verkar dock bara vara framtagen av Civilförsvaret, och kommunen förbehåller sig rätten att inte ta hänsyn till den. Planen tilldelas därför betyget 2/3. I planerna från 1969 och 1975 beskrivs de gröna banden endast som rekreativa stråk och kartläggs inte, vilket motiverar att båda tilldelas betyget 1/3. De två senare planerna, från 1985 och 1990, beskriver banden på ett liknande sätt, men i och med att grönbältet runt Uppsala inkluderas får de gröna banden ett betydligt större utrymme, vilket leder till att båda planerna får betyget 2/3. I och med revideringen av 1990 års plan tillskrivs banden andra värden också, vilket möjligtvis hade kunnat rättfärdiga betyget 3/3. Faktumet kvarstår dock att kartläggningen av banden är betydligt enklare i 1990 års plan, med eller utan revidering, än i de senare planerna, vilket är huvudanledningen till att betyget 2/3 kvarstår. I de tre senaste planerna tillskrivs banden en rad olika funktioner, och de rymmer betydligt mer grundliga kartläggningar än någonsin tidigare, vilket rättfärdigar betyget 3/3 för alla tre.

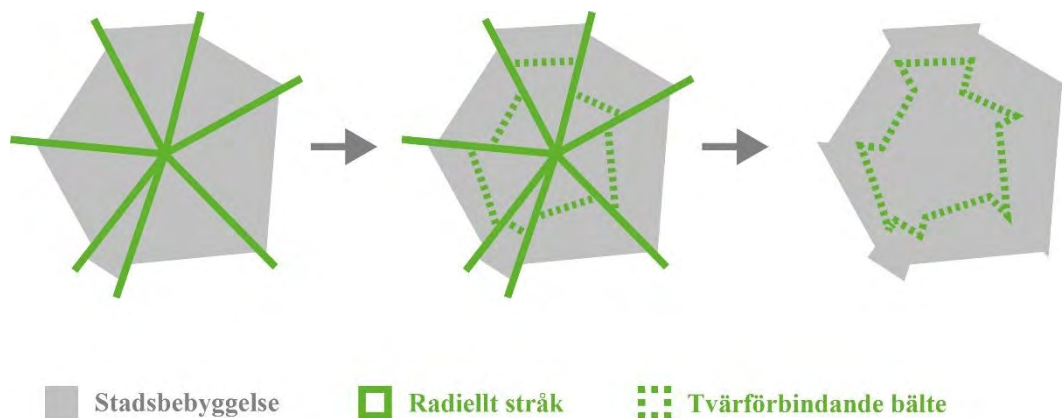
6.7 Stråk, bälten och kilar

Liksom i Meneguettis och Oliveiras (2021) artikel förekommer både stråk, bälten och kilar i Uppsalas övergripande planer. Av de tre är stråk är de absolut vanligaste i planerna. De kallas oftast för grönstråk eller gröna stråk, men det finns ett intressant undantag.

Ett genomgående tema vad gäller 1969 års plan är att informationen i den gällande de gröna banden är knapphändig. Den väcker dock en tanke: att olika grönstråk kan skiljas åt baserat på vilken karaktär de har. I stället för att använda sig av det breda begreppet *grönstråk*, liksom de flesta övriga planerna, kallas

stråken antingen för *park-* eller *friluftsstråk*. Att beskriva något som *park-* låter onekligen mer domesticerat och urbant, medan det som kallas *friluftstråk* framstår som mer vildvuxet och naturpräglad. Det finns således en unik distinktion mellan olika typer av stråk i 1969 års plan. Urskiljningen blir särskilt tydlig i och med att grönstråk, som begrepp, inte förekommer i planen. Att ständigt benämna stråk, vars vegetation och karaktär skiljer sig åt, som en och samma sak, grönstråk, kan möjligtvis bidra till en förenklad bild av verkligheten. Genom att anamma ett synsätt där stråk nyanseras på olika sätt, bland annat utifrån deras karaktär, kan möjligtvis bidra till en fördjupad förståelsen om de gröna banden. Det är inte säkert att det är avsiktligt i 1969 års plan dock. Distinktioner mellan olika typer av grönstråk förekommer även i senare planer, men sällan baserat på deras karaktär. Den reviderade versionen av 1990 års plan listar exempelvis ett flertal funktioner hos stråken, men fördjupar sig inte mer i vad som skiljer stråken åt ytterligare. Elg (2022) beskriver hur estetiska värden har varit underordnade vegetationens praktiska funktioner genom de senaste århundradena av Uppsalas planering. Planernas generella ”ointresse” kring hur olika stråk skiljer sig, utifrån karaktär, kan vara ett symptom av detta. Bandens estetik, i allmänhet, behandlas förbigående i ett fåtal planer vilket förstärker den bild som Elg (2022) återger.

Enligt Meneguetti och Oliveira (2020:3) är en av bältenas och kilarnas främsta funktioner att kontrollera *sprawl*. Grönbälten förekommer bara i planerna från 1958, 1985 och 1990. Under 1980- och 1990-talet förordas det stadsomringande grönbältet, vilket är den period då *sprawl* börjar betraktas som ett allt större problem av kommunen. Grönbältet har då främst en avgränsande funktion. I 1950-talets Uppsala har de i stället en försvarsstrategisk och förbindande roll. De skiljer sig från det stadsomringande på så vis att de skär genom stadsväven snarare än runt den. Enskilda tvärförbindande bälten har inte heller den karaktäristiska omslutande formen som brandskyddsbältena eller det stadsomringande har. I och med att de är tänkta att löpa mellan alla de radiella stråken är det dock möjligt att de tillsammans bildar en ringliknande form, förutsatt att de löper mellan *alla* de radiella stråken (se Figur 20).

Figur 20. Principiell skiss över hur tvärförbindande grönbälten mellan radiella stråk kan bilda en ringliknande formation.

Det stadsomringande bältet borde rimligtvis ligga i linje med den kompakta staden som ideal, då det säkerställer att staden inte expanderar okontrollerat. Faktumet kvarstår dock att samtidigt som Uppsala förtätas fortsätter staden också att växa till ytan och nya naturområden exploateras. Ett grönbälte runt staden, med en skyddad status, skulle onekligen utgöra ett hinder för denna typ av utbyggnad. Efter 1990 års plan försvinner grönbältena från Uppsalas planering. Grönbältets nedgång tycks dock innebära en uppgång för de gröna kilarna. Dessa dyker upp i 2002 och 2010 års planer, vilka bedöms vara ännu mer förtätningvänliga än de från 1985 och 1990. Kilarna tycks ersätta de radiella stråken som dominerar planeringen mellan 1958-1990. I 2010 års plan verkar det som att stråkbegreppet är på nedgång, till förmån för de gröna kilarna och länkarna. Kilarna och länkarna är dock borta i 2016 års översiktsplan. I stället är stråken tillbaka, och tar över de funktioner som tidigare varit associerade med andra begrepp, såsom länkarnas. En skillnad som stråkbegreppen medför på den samlade strukturen är att stråken fortsätter att löpa genom de gröna områden som de förbinder med varandra. Länkarna i de två föregående planerna upphörde så fort de nådde fram till sina områden. Som följd blir banden mycket mer långdragna och färre till antalet i 2016 års översiktsplan.

6.8 Gröna band i en tätare stad

Att förtätningen har blivit mer dominerande inom Uppsalas stadsplanering samtidigt som de gröna banden tillskrivs allt fler sociala och ekologiska funktioner är inte särskilt förvånande. Bakgrundskapitlet redogör över hur den kompakta staden får sitt genomslag som stadsbyggnadsideal ungefär samtidigt som grönstråkets tredje generation inträffar. Med tiden har sedan banden tillskrivits en allt viktigare roll, samtidigt som förtätningen blir alltmer intensiv. Möjligtvis beror det på att de båda trenderna är reaktioner mot ett system vars ohållbarhet blir tydligare för varje år som går. Förtätning sker bland annat för att minska städernas

totala markanspråk, och på så vis bespara värdefull jordbruk- och naturmark. De kortare avstånden som uppstår i en tätare stad kan även gynna gång-, cykel- och kollektivtrafik, vilket bidrar till ett minskat bilberoende. Banden ska å sin sida gynna den biologiska mångfalden som med tiden blivit alltmer hotad, stärka ekosystemtjänsterna inom staden samt bidra till en bättre folkhälsa. Det anmärkningsvärda är att trots att båda idéerna vänder sig mot ohållbarhet tycks de ändå ha ett paradoxalt förhållande till varandra, precis som Neuman (2005:16) beskriver med "the compact city paradox". Kompakta städer tycks ständigt vara i behov av förtätning, och grönytor utgör en "markreserv" där ny bebyggelse kan tillföras. Samtidigt är de förtätade städerna beroende av grönytorna, och kommer sannolikt vara det ännu mer i framtiden då klimatförändringarnas effekter blir alltmer dramatiska. Uppsala har från 1958 till 2016 haft en konstant växande befolkning. Rimligtvis bör det vara omöjligt att förtäta en stad i all oändlighet, vilket innebär att nya markområden utanför staden måste exploateras förr eller senare, om stadens befolkning fortsätter att växa. Det är möjligtvis en förklaring till varför grönbältet runt Uppsala övergavs som idé. I den ständigt växande staden blir bältet en snara. Om kommunen tillgodoser det ökande bostadsbehovet i staden måste antingen förtätning ske innanför, eller nybyggnation utanför det fem kilometer breda bältet.

Spänningen mellan förtätningen och de gröna banden är som tydligast i 2010 och 2016 års översiktsplaner. Det är framför allt två frågor som belyser konflikten:

- Grön- och stadsstråkens korspunkter.
- Stadsdelarnas mellanrum.

Kommunen återkommer ständigt till att banden inte får fragmenteras, men skriver samtidigt att *om* de fragmenteras ska kompensande åtgärder ske på andra platser, vilket är en motsägelse. Logiken är även bristfällig, eftersom ett fragmenterat stråk inte kan repareras på någon annan plats än där det är brutet. Möjligtvis kan stråkets bana förändras, men det får en stor påverkan på omgivningen och innebär sannolikt stora kostnader och rivningar. En fragmentering innebär inte bara en förlust av den mängd grönyta som exploateras, utan även att konnektiviteten inom grönstrukturen försvagas. Tidigare spridningsvägar kan förvandlas till återvandsgränder för de arter som är beroende av dem. Korspunkterna där stads- och grönstråken möts i både 2010 och 2016 års planer är ett exempel på ett område där dessa fragmenteringar och återvandsgränder riskerar att uppstå.

Oftast framstår det som att kommunen försöker att finna *en gyllene medelväg* vad gäller korspunkterna. Kommunen uttrycker ofta en tro på att grön- och stadsstråken ska kunna korsa varandra, utan att någon aspekt ska bli lidande. Det finns till och med en tro på att de olika stråken ska kunna stärka varandra. Hur grönstråkens sociala värden påverkas av att korsas med ett stadsstråk kan diskuteras, men det är svårt att förstå hur de ekologiska skulle kunna påverkas på

något annat sätt än ett negativt. Arter i behov av skyddade passager har troligtvis inget att vinna på att behöva passera stadsstråken. Meneguetti och Oliveira (2021) beskriver denna typ av korspunkter som en nackdel med grönstråk. Faktumet att stråken generellt sett är smalare än kilarna och bältena beskrivs även som något som gör dem mindre multifunktionella. Om stråken har svårare att upprätta ett flertal funktioner, på grund av sin bredd, kan de även tänkas vara extra sårbara för ingrepp. Det finns ingen plan som anger riktlinjer kring hur breda stråken bör vara. I kartorna redovisas de som jämtjocka linjer vilket gör det omöjligt att bilda sig en uppfattning om deras bredd i även dem. När det gäller kilarna och bältena är det dimensionerna betydligt tydligare. Det framgår hur breda brandskyddsbältena och det stadsomringande bältet bör vara och markområdena som upptas av kilarna redovisas tydligt i 2010 års plan. 2016 års plan beskriver banden enbart som stråk, och anger ingen minsta bredd som de ska ha, vilket kan vara problematiskt i kombination med förtätningen. Om inga krav ställs bör risken öka att banden blir tunnare och i förlängningen mindre multifunktionella och känsligare. Samtidigt förväntas de att skära genom alltmer stadsbebyggelse.

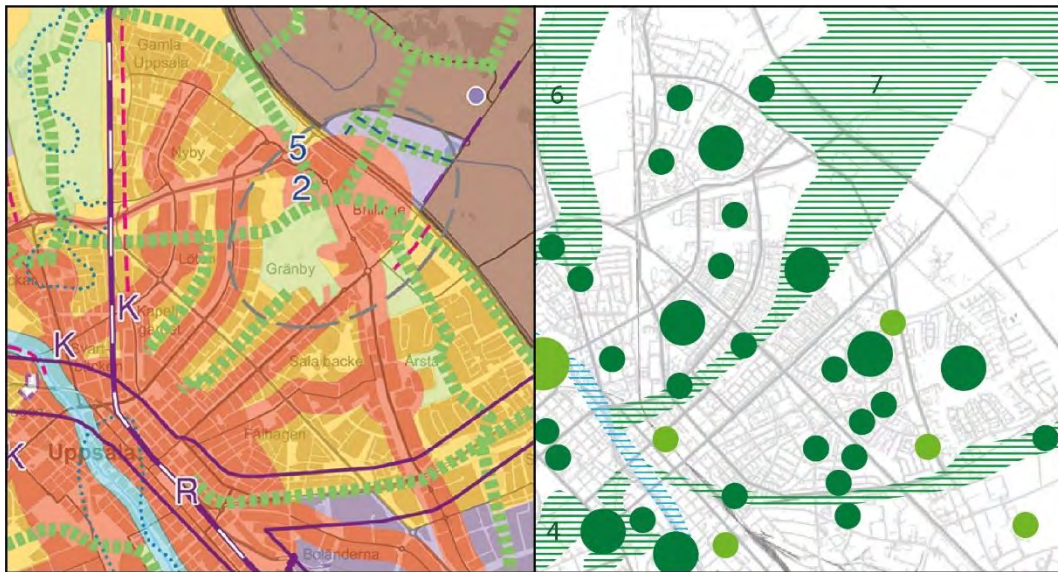
I enstaka fall framstår det ändå som att grönstråkens sammanhållning är av lägre prioritet vid korspunkterna. Att kollektivtrafikens framkomlighet längs med stadsstråken prioriteras är typiskt för den kompakta staden som idé. Om förtätningen inte lyckas stävja bilismen framstår den inte längre som lika hållbar, vilket är anledningen till att ett välfungerande nätverk av kollektivtrafik är så pass viktig. Kommunen skriver även att:

”Där grönstråk korsar stadsnoderna ska kontinuitet i grönstråkens funktioner säkras, så långt som möjligt, på ett sätt som bidrar till kvalitéer i stadsnodens bebyggelse och rörelsestråk.”
(Uppsala kommun 2017:55)

Det framstår som grönstråket ska anpassas efter stadsnoden och inte vice versa. Elg (2022) beskriver hur storskaliga gröna fingrar karakteriserar Uppsalas utbyggnad under 1950-talet. Sannolikt syftar han på de band som löper genom Kvarngärdet. I 2016 års kapas nästan ett av dessa ”fingrar” av Gränby stadsnod. Kommunen anger i en karta) hur bandet i egenskap av stråk ska bevaras, och hur nya stråk längs med E4:an också ska ansluta till det. I och med att stråken bara redovisas som linjer är det svårt att förstå hur detta ska ta form rent fysiskt. Jämfört med 2010 års karta över gröna kilar framträder ett betydligt bredare och mer storskaligt band som onekligen kommer att försvagas om tät stadsbebyggelse, värdigt en stadsnod, ska växa fram på den exakta punkt där kilen sammanstrålar med naturen utanför staden. Den konnektivitet som ett landskapsekologiskt förhållningssätt kräver går då förlorad och den radiella struktur som länge har präglat Uppsalas planering av de gröna banden försvagas. Flera av planerna återkommer även ständigt till att tillgången till grönytor är särskilt bristfällig i de östra delarna av staden. Av denna

anledning borde kommunen vara särskilt mån om att bevara banden som löper genom Kvarngärdet.

Figur 21. Till vänster: Utklipp av 2016 års plankartan (se Figur 16). Till höger: Utklipp av 2010 års karta över gröna kilar (se Figur 15). Notera hur kilen i karten från 2010 till stora delar täpps igen av Gränby stadsnod (den stora röda cirkeln till vänster).

2010 uttrycker Uppsala kommun en vilja att bebygga de ”oklara” mellanrum som förekommer mellan de centrala stadsdelarna. Detta manifesteras i den så kallade ”Gula stigen-kilen”, där ny bebyggelse föreslås. Vad kommunen egentligen menar med ”oklara” förklaras aldrig i planen, och bebyggelsen lyfts fram som den enda självklara åtgärden. Planen bemöter inte frågan huruvida ”oklarheten” kan åtgärdas på något annat sätt som gör att grönskan kan bevaras, eller till och med förbättras. Trots att 2010 är den plan som lyfter fram de gröna kilarna mest, bidrar planen med att en del av dem byggs igen. I en stad där kommunen hellre förtätar än bygger ut staden blir marken inom staden mer värdefull. De storskaliga banden blir som följd dyrare, sett till marken de ockuperar. Möjligtvis överges kilarna till förmån för de smalare stråken 2016 för att göra det enklare att rättfärdiga liknande exploateringar, såsom i Gränby, men det är bara en spekulaton.

7. Reflektion

7.1 Gröna band som försvar

Av alla de omnämnda banden är brandskyddsbältena de mest unika i Uppsalas historia. Ingen annan plan planerar grönstruktur ur försvarssynpunkt. Att de får så pass mycket utrymme just 1958 års plan beror sannolikt på att planen kom till bara 13 år efter andra världskrigets slut. Minnet av de omfattande bombningarna av civila mål i övriga Europa präglade troligtvis planeringen, trots att Sverige inte deltog i kriget. 1958 rådde även det kalla kriget vilket sannolikt också bidrag med en stor osäkerhet. Luftangrepp mot Uppsala upplevdes uppenbarligen som ett reellt hot. Flera av de övriga planerna är också från kalla-kriget-eran, men i dem nämns inga brandskyddsbälten. Vad det beror på kan detta arbete endast spekulera kring. Det är möjligt att ju längre tid som passerade sedan andra världskrigets slut, desto mer främmande var tanken att Uppsala skulle utsättas för bombräder. En annan tänkbar förklaring är att skyddsbältena kan ha betraktats som verkningslösa, ur försvarssynpunkt, i takt med supermakterna skaffade sig en allt större arsenal av kärnvapen.

Detta arbete författades samtidigt som Sverige bröt sin alliansfrihet och trädde in i NATO. Rysslands fullskaliga invasion av Ukraina har i skrivande stund pågått i mer än två år. Allmänhetens oro över att Sverige ska dras in i en väpnad konflikt tycks vara större än på länge. I takt med att världen rustar upp väcks frågan: Kan brandskyddsbältena återigen bli aktuella? Stadsomfattande bränder tycks vara en gammal företeelse, och frågan är huruvida så pass storskaliga bränder kan uppstå ens om en stad utsätts för flygbombningar. Samtidigt rymmer täta städer fler byggnadskroppar och en högre koncentration av människor, vilket leder till att en enda bomb kan åstadkomma mer förödelse än i en glesare. Elden behöver också färdas kortare avstånd för att sätta ny bebyggelse i brand. Samtidigt är kärnvapen fortfarande i bruk, och om sådana vapen används är själva tätheten av mindre relevans. Detta arbete tar inte ställning till huruvida brandskyddsbältena, ur försvarssynpunkt, är effektiva. Frågan är om landskapsarkitekter i sin yrkesroll kan planera för skydd av civila i händelse av krig på andra sätt?

7.2 Arbetets genomförande

Att undersöka alla de planer som behandlas i detta arbete har visat sig vara en omfattande uppgift. Innan arbetet sattes i verket fanns en idé om att inkludera andra typer planer och program än de övergripande, såsom grönplaner, från den period som undersöks. Denna idé övergavs när det stod klart att dessa dokument är alldeles för många för att kunna fångas upp i ett och samma masterarbete. Att enbart fokusera på de övergripande planerna, och exkludera de dokument som ofta är underlag till själva planerna, har sina nackdelar. Säkerligen har detta arbete gått miste om en flera perspektiv som påverkat planeringen av de gröna banden. Arbetet gör dock inga anspråk på att återge en *heltäckande* och *djupgående* bild över hur Uppsala kommun har planerat för de gröna banden. Det undersöker i stället vilken roll de gröna banden har haft inom den *övergripande* planeringen, som utgörs av just de *övergripande* planerna. Antagandet kan göras att kommunen enbart har utrymme nog att inkludera den information de tycker är absolut viktigast i dessa dokument. Planerna erbjuder på så vis en bild av vad kommunen har prioriterat vid deras författande. Oavsett om de gröna banden behandlas utförligt i andra dokument från samma tid är det inte säkert att denna information får samma slagkraft som om det hade inkluderats i den övergripande planen.

En annan fördel med att bara studera de övergripande planerna är att de utgör tydliga historiska nedslag. I vissa fall har dokument, som kan tänkas vara relevanta, tillkommit mellan två planer. Om de inkluderas i arbetet blir gränsen mellan planerna mer flytande, vilket gör jämförelser av dem svårare.

Faktumet kvarstår dock att mängden information inom planerna, som representerar sina respektive årtal, är långt ifrån jämnt fördelad, vilket framgår av tabell 2. Framför allt får kommunprogrammen väldigt lite utrymme i arbetet, på grund av deras längd. Övervägningar har gjorts om fler dokument från samma period ska inkluderas. Det utslöts slutligen då det skulle rasera arbetets avgränsning.

7.3 Framtida studier

Eftersom detta arbete fokuserar på planer som är övergripande och behandlar breda ämnen finns det inte mycket utrymme över till fördjupningar. Arbetet ger samlad och generell bild av ämnet, men belyser även många delområden som kan bli föremål för djupare studier. Nedan listas de ämnesområden som *jag*, i egenskap av författare till detta arbete, anser vara särskilt intressanta att undersöka vidare:

- Då detta arbete enbart fokuserar på planer som är övergripande har en rad olika planer som är mer specialiserade uteslutits. Denna avgränsning har behövts, eftersom arbetet annars hade blivit för omfattande. Dokument som berör friluftsliv, grönytor, naturvård med mera rymmer sannolikt information om kommunens planering av gröna band. Framför allt grönplanerna kan tänkas vara intressanta. Studier av dessa skulle kunna bidra med en djupare förståelse av bland annat 1970- och 1980-talets planering, vilket är den period som detta arbete kastar minst ljus på i och med att kommunprogrammen från dessa årtionden är så pass kortfattade.
- Detta arbete fokuserar på den strategiska planeringen av de gröna banden, snarare än deras gestaltning då den knappt behandlas i de övergripande planerna. Fältstudier av band från olika tider kan bidra med mer detaljerad förståelse av enskilda stråk och generella trender som inte går att läsa sig till i planerna. Gestaltningen av korspunkterna mellan grön- och stadsstråken i 2016 års plan är ett ämnesområde som kan vara särskilt intressant för den som vill undersöka förhållandet mellan banden och förtätningen ytterligare.
- En annan möjlig väg är att tillämpa samma metodik som ligger till grund för detta arbete på andra svenska städer. Om tillräckligt många analyser genomförs kan det i sin tur ge generell en bild av hur planeringen har gröna band har förändrats i Sverige som helhet.
- Hur landskapsarkitektyrkets framväxt och landskapsarkitekternas inflytande över planeringen hänger samman med utvecklingen av de gröna banden.
- Hur den politiska majoriteten i kommunstyrelsen och kommunens organisation sett ut vid planernas författande, och hur detta kan ha påverkat planeringen av de gröna banden och förtätningen.

7.4 Sammanfattande reflektion

Under de senaste 70 åren har mycket hänt gällande Uppsalas planering av gröna band. Searns (1995) generationer tycks vara applicerbara på den övergripande planeringshistorien, med skillnaden att den tredje generationen inträffar 1992 snarare än 1985. Generellt sett har förväntningarna på de gröna banden blivit större med tiden. De ska inte enbart längre tjäna som rekreativa färdleder, vilket var deras främsta uppgift i de tidigare planerna, utan även bidra till social hållbarhet på ett bredare plan. Ekologi är en annan fråga som växt sig starkare i de senare planerna. Det ökade ekologiska medvetandet påverkar inte bara vilka värden som tillskrivs banden, utan även kartläggningen av deras struktur. Uppsalas gröna band har, i kartmaterialet, gått från att ha en radiell struktur till att inta en mer oregelbunden form.

Planeringen under 2000-talet uppvisar stora likheter med den tredje generationen. Stråken behåller sina många funktioner, och de ekologiska frågorna fortsätter att vara brännande. Den stora skillnaden är att klimatförändringarna adresseras och att flera av stråkens funktioner kallas för ekosystemtjänster. Även detta kan antas bero på att hållbarheten inom stadsbyggandet har blivit alltmer prioriterad. Det finns dock en möjlig baksida med denna trend: att frågor som inte har en lika tydlig koppling till hållbarhet riskerar att förbises, såsom estetik och kulturhistoria. 2000-talets planer rymmer sällan resonemang kring dessa ämnen på ett övergripande plan, något planerna från 1980- och 1990-talet gör. Huruvida det beror på att kommunen främst fokuserar på hållbarhet är svårt att svara på, men det är en möjlig förklaring. Bara för att hållbarhet är viktigt, innebär det inte att andra frågor blir mindre betydelsefulla. Om exempelvis estetiska frågor får ta större plats inom den framtida planeringen kanske bandens samlade struktur förändras på samma sätt som av de ekologiska perspektiven. Historien om de gröna banden lär oss att utvecklingen är ständigt pågående. Ett större intresse inom någon annan fråga utanför det sociala och ekologiska kan möjligtvis vara en språngbräda in i nästa generation.

Förtätningens viljan hos kommunen har även förstärkts efter att Searns författade sin artikel, vilket innebär att konflikten mellan ett kompaktare Uppsala och bevarandet av de gröna banden har blivit mer märkbar. Teoretiskt sätt är planeringen mer ambitiös under 2000-talet än någonsin tidigare. Samtidigt tycks banden också vara mer hotade. I strävan efter att skapa en kompaktare stad har ständiga förtätningar av Uppsala skett under de senaste decennierna. I vissa fall äts delar av de gröna banden upp. Kommunen vill alltså värna om och förbättra de gröna banden, samtidigt som bebyggelse tillåts att försvaga dem. Den inneboende paradoxen hos den kompakta staden märks framför allt av i grön- och stadsstråkens korspunkter samt i stadens igenbyggda mellanrum, där banden tidigare har löpt. Ytterligare ett skäl till varför banden bör tillskrivas fler värden, frikopplade från

hållbarhet, är att ju mer nytta de associeras med desto svårare är det att rättfärdiga en exploatering av dem.

De tidigare planerna ger inte samma utrymme till banden och de tillskrivs som följd inte lika många värden. Flera av dessa planer har ett nästintill nonchalant förhållningssätt till dem. Trots att dessa planer inte lyfter fram de gröna banden, på samma sätt som de senare, förespråkar de sällan någon exploatering av dem. Att återgå till en planering där ekologi inte spelar någon roll är sannolikt ingenting att föredra, men det är inte säkert att äldre tiders planering är sämre i alla avseenden. De äldre planerna kanske inte är lika ambitiösa, men de är i vilket fall mer konsekventa. I och med att de moderna planerna bitvis är så pass motsägelsefulla kan det vara svårt för läsaren att förstå vad kommunen egentligen eftersträvar med sin planering, vilket är problematiskt ur en demokratisk synvinkel. Samtidigt behöver de tidigare planerna ta hänsyn till färre frågor, vilket gör det lättare för dem att vara konsekventa. De moderna planerna är även ett stort antal människor inblandade i författandet av, medan 1958 års plan enbart har en namngiven. Fler författare innebär gissningsvis ett bredare kunskapsunderlag, samtidigt som motsägelser lättare uppstår.

Inget detta arbete har funnit tyder på att förtätningstrenden kommer att avta. Samtidigt har Uppsala även haft en konstant befolkningsökning, som inte verkar bromsa inom en snar framtid. Gissningsvis kommer staden att som följd att fortsätta att bli kompaktare. Av denna anledning är det viktigt att de gröna banden skyddas. De blir både mer värdefulla och hotade ju tätare staden blir. Trots ett ökat medvetande kring hållbarhet har delar av banden exploaterats under 2000-talet. I framtiden behöver sannolikt hållbarheten understrykas ytterligare, samtidigt som andra typer av värden kan behöva få alltmer plats. Medveten kring bandens värden är föränderlig, och det vore arrogant att anta att vi idag känner till allt om bandens olika värden. Det är högst möjligt att det finns perspektiv, som varken Uppsalas övergripande planer, eller detta arbete adresserar. Ekologi var exempelvis sannolikt ett främmande tankesätt för 1950- och 1960-talets planerare. Frågan detta arbete lämnar läsaren med är: Vilka nya värden kan tillskrivas de gröna banden?

Referenser

Ahern, J.F. (2002). *Greenways as strategic landscape planning: theory and application*. 1. uppl. Wageningen University.

Aronson, M.F., Lepczyk, C.A., Evans, K.L., Goddard, M.A., Lerman, S.B., MacIvor, J.S., Nilon, C.H. & Vargo, T. (2017). Biodiversity in the city: key challenges for urban green space management. *Frontiers in Ecology and the Environment*, 15 (4), 189–196

Bergmark, A. (1956). P.M. för generalplanarbetet för Uppsala stad rörande behovet av anläggningar för idrotts- och friluftssändamål. F:3. Uppsala stad, Generalplanskommittén, Ämnesordnade handlingar, 1956-1958. Uppsala Stadsarkiv

Bowen, G.A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9 (2), 27–40. <https://doi.org/10.3316/QRJ0902027>

Brown, R.D., Vanos, J., Kenny, N. & Lenzholzer, S. (2015). Designing urban parks that ameliorate the effects of climate change. *Landscape and Urban Planning*, 138, 118–131. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.02.006>

Civilförsvaret (u.å.). Utdrag ur stadsplanekompodium. Planeringsåtgärder till skydd mot luftanfall. F:3. Uppsala stad, Generalplanskommittén, Ämnesordnade handlingar, 1956-1958. Uppsala Stadsarkiv

Duempelmann, S. (2009). Creating order with nature: transatlantic transfer of ideas in park system planning in twentieth-century Washington D.C., Chicago, Berlin and Rome. *Planning Perspectives*, 24 (2), 143–173. <https://doi.org/10.1080/02665430902734277>

Elg, R. (2022). Vegetationsplanering i Uppsala under 200 år – ideal, funktion och historiska avtryck. *Nordisk Arkitekturforskning*, (2022–2). <http://arkitekturforskning.net/na/article/view/1284>

- Graneheim, U.H. & Lundman, B. (2003). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today*, 24 (2), 105–112. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2003.10.001>
- Haaland, C. & van den Bosch, C.K. (2015). Challenges and strategies for urban green-space planning in cities undergoing densification: A review. *Urban Forestry & Urban Greening*, 14 (4), 760–771. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2015.07.009>
- Hautamäki, R. (2021). Constructing the green wedge in the planning discourse - a case study of Central Park in Helsinki, Finland. *Landscape Research*, 46 (6), 878–893. <https://doi.org/10.1080/01426397.2021.1918653>
- Laufors, E. (1956). P.M. till skiss till ”grönområden” m.m. i Uppsala stads generalplan. F:3. Uppsala stad, Generalplanskommittén, Ämnesordnade handlingar, 1956-1958. Uppsala Stadsarkiv
- Lefvert, P.O. (1958). *Beskrivning till generalplan för Uppsala*. F1:3. Uppsala stad, Generalplanskommittén, Ämnesordnade handlingar, 1956-1958. Uppsala Stadsarkiv
- Millennium Ecosystem Assessment (2005). *Ecosystems and human well-being: synthesis*. Island Press. <https://www.who.int/publications/i/item/9241563095>
- Neuman, M. (2005). The Compact City Fallacy. *Journal of Planning Education and Research*, 25 (1), 11–26. <https://doi.org/10.1177/0739456X04270466>
- Qviström, M. (2017). De ”levande” generalplanerna: en studie av de informella planernas betydelse, med den stadsnära landsbygden som exempel. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, 73, 64–75
- Ramyar, R., Ackerman, A. & Johnston, D.M. (2021). Adapting cities for climate change through urban green infrastructure planning. *Cities*, 117, 103316. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103316>
- Regeringen (1985-86). Förslag till ny plan- och bygglag. (Regeringens proposition 1985/86:462). Regeringskansliet
- Statistiska Centralbyrån (SCB) (2005). Tätorter 1960-2005. https://www.scb.se/contentassets/98863741cd8041c6820e7441bc8a8478/mi0810_2005a01_sm_mi38sm0703.pdf [2024-06-03]

Statistiska Centralbyrån SCB (2020). *Statistiska tätorter 2020, befolkning, landareal, befolkningstäthet per tätort*. Statistikmyndigheten SCB. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/tatorter-och-smaorter/> [2024-06-03]

Schwabe Meneguetti, K. & Lemes de Oliveira, F. (2020). Reconsidering green belts, green wedges and greenways. *Acta Scientiarum. Technology*, 43, e55196. <https://doi.org/10.4025/actascitechnol.v43i1.55196>

Searns, R.M. (1995). The evolution of greenways as an adaptive urban landscape form. *Landscape and Urban Planning*, 33 (1), 65–80. [https://doi.org/10.1016/0169-2046\(94\)02014-7](https://doi.org/10.1016/0169-2046(94)02014-7)

SFS1947:385. Byggnadslag. Bostadsdepartementet

SFS1987:10. Plan- och bygglag. Socialdepartementet

Svenska kyrkan (u.å.). *Johan von Bahr. Svenska kyrkan - Uppsala kyrkogårdar*. <https://kulturpersoner.uppsalakyrkogardar.se/johan-von-bahr/> [2024-05-06]

Uppsala kommun (1975). Uppsala kommun - Kommunprogram 1975. Uppsala kommun fullmäktiges tryck 1975 ser. D. Uppsala stadsarkiv

Uppsala kommun (1985). Uppsala Kommun - Kommunprogram 1985. Uppsala kommun fullmäktiges tryck 1975 ser. D Nr 1. Uppsala stadsarkiv

Uppsala kommun (1990). Översiktsplan 1990 för Uppsala kommun. Uppsala stadsarkiv

Uppsala kommun (1992). Beslutsunderlag och rekommendationer. Översiktsplan 1990 för Uppsala kommun. Uppsala stadsarkiv

Uppsala kommun (2003). Översiktsplan för Uppsala stad. Uppsala stadsarkiv

Uppsala kommun (2010). *Översiktsplan 2010*. <https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/publikationer/2014/oversiktsplan/>

Uppsala kommun (2017). Översiktsplan 2016 för Uppsala kommun – Del A: Huvudhandling. Uppsala kommun. <https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/publikationer/2017/oversiktsplan-2016/>

Verheij, J., Ay, D., Gerber, J.-D. & Nahrath, S. (2023). Ensuring Public Access to Green Spaces in Urban Densification: The Role of Planning and Property Rights. *Planning Theory & Practice*, 24 (3), 342–365.
<https://doi.org/10.1080/14649357.2023.2239215>

Wallerstedt, O. & Furlinger, N. (1970). *Generalplan 69 Uppsala – Del 3 Stadsdelsmodell (Sävja)*. Uppsala stadsarkiv

Widman, Å. (1970). *Generalplan 69 Uppsala – Del 2 Stadskärnan*. Uppsala kommun. Referensbiblioteket. Uppsala stadsarkiv

Wikforss, G., Widman, Å. & Ringström, B. (1970). *Generalplan 69 Uppsala – Del 1 Allmän beskrivning*. Uppsala kommun. Referensbiblioteket. Uppsala stadsarkiv

Wolch, J.R., Byrne, J. & Newell, J.P. (2014). Urban green space, public health, and environmental justice: The challenge of making cities ‘just green enough’. *Landscape and Urban Planning*, 125, 234–244.
<https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2014.01.017>

Yang, Y. & Yan, D. (2021). Does urban sprawl exacerbate urban haze pollution? *Environmental Science and Pollution Research*, 28 (40), 56522–56534.
<https://doi.org/10.1007/s11356-021-14559-1>

Bildreferenser

Figur 1: Uppsala kommun (2024). *Uppsala. SWEREF99_18_00, 3011*. Dynamisk digital karta [Kartografiskt material].

<https://kartportal.uppsala.se/portal/apps/webappviewer/index.html?id=4d2d58592a9047f4ba3c1d9c8a02cf32> [2024-08-25]

Figur 3: Uppsala kommun (1957). *Generalplan för Uppsala stad*. [Kartografiskt material]. 1:15 000. Okänd ort: Statens reproduktionsanstalt. Uppsala stadsarkiv.

Figur 4: Uppsala kommun (u.å.). *Diabild av karta över befintliga och planerade parker och grönområden*. [Kartografiskt material]. Okänd skala. Uppsala: Uppsala kommun. Uppsala stadsarkiv.

Figur 5: Uppsala kommun (u.å.). *Diabild av karta visande stadens indelning i skyddszoner (parkbälten) enligt civilförsvarets synpunkter*. [Kartografiskt material]. Okänd skala. Uppsala: Uppsala kommun. Uppsala stadsarkiv.

Figur 9: Uppsala kommun (1967). *Diabild av generalplan för Uppsala*. [Kartografiskt material]. Okänd skala. Uppsala: Uppsala kommun. Uppsala stadsarkiv.

Figur 10: Uppsala kommun (1990). *Översiktsplan -90 friluftsliv*. [Kartografiskt material]. Okänd skala. Uppsala: Uppsala kommun. Uppsala stadsarkiv.

Figur 11: Uppsala kommun (1990). *Översiktsplan -90 naturresurser*. [Kartografiskt material]. Okänd skala. Uppsala: Uppsala kommun. Uppsala stadsarkiv.

Figur 12: Uppsala kommun (2003). *Översiktsplanens huvuddrag*. [Kartografiskt material]. 1:70 000. Uppsala: Uppsala kommun. Uppsala stadsarkiv.

Figur 13: Uppsala kommun (2003). *Grönstruktur år 2020*. [Kartografiskt material]. 1:70 000. Uppsala: Uppsala kommun. Uppsala stadsarkiv.

Figur 14: Uppsala kommun (2010). *Mark- och vattenanvändning*. [Kartografiskt material]. 1:60 000. Uppsala: Uppsala kommun. <https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/publikationer/2014/oversiktsplan/> [2024-03-06]

Figur 15: Uppsala kommun (2010). *Översiktsplan 2010*.
<https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/publikationer/2014/oversiktsplan/>
[2024-03-06]

Figur 16: Uppsala kommun (2016). *Ställningstaganden till mark- och vattenanvändning*. [Kartografiskt material]. Okänd skala. Uppsala: Uppsala kommun. <https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/publikationer/2017/oversiktsplan-2016/del-a-huvudhandling/> [2024-02-14]

Figur 17: Uppsala kommun (2016). *Grönt stråk och dagvattenstråk – utdrag ur plankartan*. [Kartografiskt material]. Okänd skala. Uppsala: Uppsala kommun. <https://www.uppsala.se/kommun-och-politik/publikationer/2017/oversiktsplan-2016/del-a-huvudhandling/> [2024-02-14]

Summary

Introduction

Two topics are constantly recurring in the discussions surrounding how urban environments can become more sustainable: densification and green infrastructure. Green infrastructure has the potential to benefit public health, biodiversity, and resilience to climate change. Within the infrastructure lies what this study refers to as green ribbons. These ribbons consist of elongated, unpaved areas covered with vegetation that cut through the urban fabric. While the ribbons have gained popularity, the compact city has become an increasingly dominant ideal in urban planning. Municipal comprehensive plans serve as a valuable source in which both urban densification and green ribbons are addressed. If the densification that many Swedish municipalities currently advocate in their comprehensive plans leads to weakened ribbons, it poses as a threat to public health, biodiversity, and urban resilience to climate change.

The purpose of this study is to investigate:

- The development that has led to today's planning of green ribbons, to contribute to an understanding of the alternative approaches from the past.
- How the plans' stance on densification has changed over time, particularly in relation to the green ribbons.

Based on the purpose, the following two questions form the basis of the study:

- How has the planning of green ribbons evolved within the municipal comprehensive planning of Uppsala city between 1958–2016?
- How does the comprehensive municipal planning of the green ribbons relate to that of urban densification in Uppsala city between 1958–2016?

Methodology

The methodology of this study is based on qualitative document analyses of Uppsala Municipality's comprehensive plans from 1958–2016. The plans have been examined, and chapters, paragraphs, and sentences that in any way treat the subject of green ribbons or urban densification have been noted. The information gathered has then been condensed into summarized texts, which have been categorized under different themes. The following themes have formed the basis for this categorization:

- The terms used to name and describe the green ribbons.
- The purposes the ribbons are intended to serve, as well as the functions they are expected to fulfil.
- The ribbons' shape, extent, and how they are mapped in the plans.
- The plan's approach to densification.

Based on these themes, the plans are compared with each other to highlight the evolving planning of green ribbons and the interplay with densification. A simple literature review has also been conducted to contextualize the content of the plans.

Background

The green ribbons have a history that spans over centuries. However, this study focuses primarily on the latter half of the 20th century and the 21st century. During the period of 1960-1985, the ribbons were mainly assigned recreational functions. After 1985, they were given additional roles, including those related to ecology. As the ribbons gained increased significance within the field of urban planning, the compact city became an increasingly dominant ideal. As a result, cities began to densify, a trend that continues to this day. The amount of green space often decreases because of this. At the same, the denser cities are more dependent on greenery in order to be liveable. Planning for green ribbons can serve as a valuable tool for preserving greenery in increasingly compact cities.

Material

The material of this study is mainly made up of:

- 1958 year's general plan
- 1969 year's general plan
- 1975 year's municipal program
- 1985 year's municipal program
- 1990 year's comprehensive plan
- 2002 year's comprehensive plan
- 2010 year's comprehensive plan
- 2016 year's comprehensive plan

These documents are viewed upon as the gathered comprehensive plans of the Uppsala municipality between 1958-2016.

Result/Analysis

The document analyses have resulted in multiple tables which show how the planning gradually have changed.

The use of certain terms in plans.

	1958	1969	1975	1985	1990	2002	2010	2016
Green link						X	X	
Greenway	X		X	X	X	X	(X)	X
Green belt	X			X	X			
Green wedge						(X)	X	
Fire protection belt	X							
Storm-waterway								X
Riverway							X	X
Blueway								
Parkway	X	X						
Outdoors-way	X	X			X	X	X	
Outdoors corridor								
Wildlife corridor					(X)	X	X	X
Wildlife-way								
Wildlife connection								

Presence of specific purposes/functions in the plans.

	1958	1969	1975	1985	1990	2002	2010	2016
Fire protection	X							
Recreation Outdoor life	X	X	X	X	X	X	X	X
Ecosystem services						(X)	X	X
Cultural history	X			X	X			
Spreading corridor					X	X	X	X
Buffer Delimitation	X			X	X	X		
Aesthetics	X			X	X			
Social values							X	X
Mitigate effects of climate change							(X)	(X)

The main structure of the ribbons in the plans.

Plan	The main structure of the ribbons
1958	Radial, Delimiting
1969	Radial, Delimiting
1975	Radial, Delimiting
1985	Radial, Delimiting
1990	Radial, partly Delimiting
2002	Irregular
2010	Irregular, partly Radial
2016	Irregular

The plans' stance on densification.

Plan	1958	1969	1975	1985	1990	2002	2010	2016
Densification	1/3	1/3	1/3	2/3	2/3	3/3	3/3	3/3

The extent to which the plans address green ribbons as a topic.

Plan	1958	1969	1975	1985	1990	2002	2010	2016
Grade	2/3	1/3	1/3	2/3	2/3	3/3	3/3	3/3

The planning of the ribbons has shifted from primarily focusing on recreation to an increased role of social and ecological perspectives. Generally, the newer plans are more concerned about sustainability and, to some extent, climate change. Meanwhile, these plans also discuss values related to aesthetics and cultural history, for example, to a lesser extent than some of their predecessors. In the older plans the structure of the ribbons is primarily radial. That is because these plans view the ribbons as a way to connect the city, via recreational paths, to the nature outside of the urban area. While the newer plans do not reject this idea, they also wish to connect the greenery within in the city to a higher extent, often in the name of ecology. As a result, the structure is perceived as more irregular. Some of the plans also use ribbons as a way to delimit the city. A remarkable example is the fire protection belts in 1958 year's general plan, whose propose are to prevent fire from spreading within in the city in case of bombings.

Overall, the ribbons receive significantly more attention in the later plans than in the earlier ones. At the same time, the later plans are more favourable towards urban densification. Particularly in the 2010 and 2016 plans, the conflict between the compact city ideal and the green ribbons becomes increasingly evident. The plans emphasize that the connectivity of the ribbons must be protected. At the same time, they allow for new building projects on the ribbons, and dense city paths to intersect with them, which can weaken their functions. The plans themselves are often vague when it comes to how this sort of exploitation is supposed to cause as little harm as possible, or otherwise, how it is supposed to be compensated.

Reflection

The work has a general perspective, which helps to highlight several topics that could be explored in more in-depth studies. Some examples are:

- What information documents excluded from this work, such as green plans, can contribute with about the study's topic.
- How the intersections of the densified streets and green ribbons can be designed.
- How the comprehensive plans of other Swedish cities address green ribbons and urban densification.

Conclusion

Over the last decades, the green ribbons have been given more attention within Uppsala's comprehensive city planning. This could at first glance be seen as something that is entirely beneficial for a well-functioning planning of green space. Ecological awareness is one example of a perspective that is crucial for the development of cities that are more sustainable. It is easy to believe that the planning is heading in an increasingly positive direction. However, the later plans are more contradictory than the earlier ones. The green ribbons are often highlighted as extremely important, only to then be developed in the pursuit of a more compact Uppsala. Although the green corridors may formally have a higher status in 21st-century plans than in the older ones, they are also under a greater threat from the municipality's own planning than before.

Tack till

...min handledare Mattias Qviström som med sina kunskaper och sitt engagemang varit viktig för detta arbete.

...personalen på Uppsala Stadsarkiv som ständigt varit behjälpliga i mitt sökande efter planer och kartor.

...min flickvän, min familj och mina vänner som på olika sätt stöttat mig genom arbetet.

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.